

B
3
110

Original p. 009

00 St.

af. ubor i fæl hæl i Baumgardens vœugl Gælfur II. u) pag.
137.

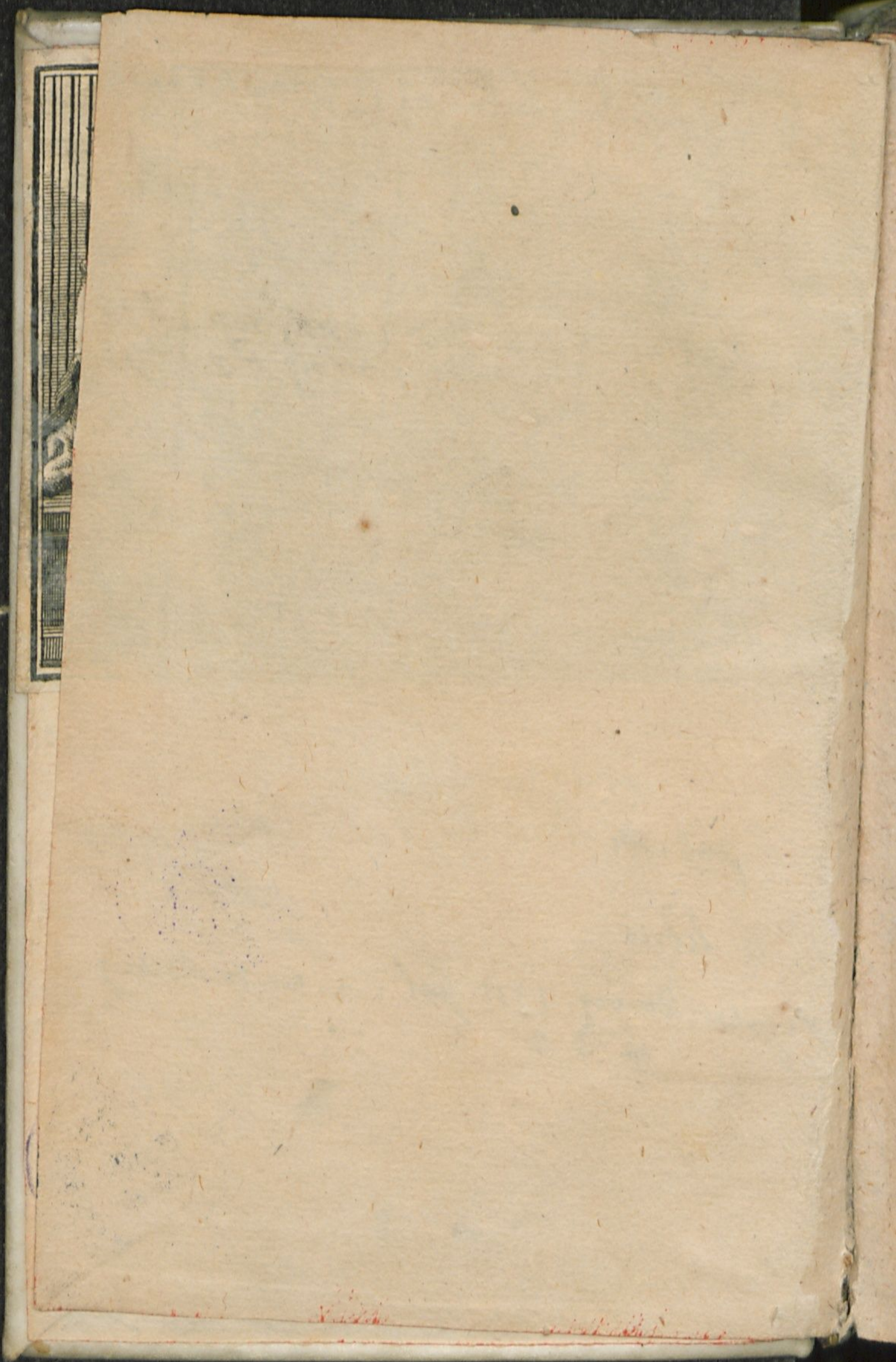
Salu o Pprijt Jus. Chytrai od. in Jviker; Hode Gist. 2.
Hod 906 in Magistron; Buddalifagore in: Roy: fter;

pag. 114 Nr. 248

e libro

Peters. Wernig. 1811 Sept. e. a. oom. de Stolberg
op. 2, 3;

Catechesis

DAVIDIS
CHYTRÆI.

Postremò nunc ab ipso Au-
tore recognita, &
multis in locis

aucta. Sum ex libris Henningi
Stedingij Brunopolitani
Anno

2. 6. 10

Annúmeror libris
Othonis Weideman

LIPSIÆ, EX OFFICINA TY-
pographica Abrahami Lambergi.

A N N O

M. D. LXX XVIII.

P I O E T C A N D I D O
L E C T O R I .

F I L I V M D E I D O C T O R E M E T S E R-
uatorem nostrum I E S V M C H R I S T V M
ardentibus votis quotidie precor, vt omnes
in Scholis docentes & discentes, & me in eis, Spi-
ritu suo sancto, ipse doceat & gubernet, vt ipsi
grata, & teneræ ætati, quæ seminarium est Eccle-
siæ & Reipublicæ salutaria discam & doceam. Cum
autem in hac Balthici littoris Sarepta studijs serui-
rem: tradidi auditoribus, inter cætera, hæc Cate-
cheseos Christianæ elementa, ex locis Theologicis
præcipue ediscenda. Quæ ante viginti annos, me
planè in scio & ignaro, a præceptore & collega tum
meo, D. Iohanne Aurifabro, primum typographo,
data & exprimi cœpta sunt. Ea cum aliquoties à me
deinceps retexta & aucta, in multis scholis vsurpa-
ri intelligerem: denuò adhibitis collegis meis, hoc
mente relegi. Ac ne prolixitas discentes remorare-
tur: typis grandioribus, pauca, quæ pueris ad e-
discendum initio vtiliter proponi iudicauimus: cæ-
tera verò quæ statim mandari memoriæ non est
necesse, exilioribus literis, excudi a typographo pe-
titiuimus, & quanquam tenuem adhuc & puerilem
hunc libellum esse, & multiplici lima indigere ipse
agnosco: tamen nihil in eo mutare deinceps decre-
ui. D E V M precor, vt studijs piæ iuuentutis be-
nedicat, & depositum veræ doctrinæ purum & illi-
batum inter nos custodiat & tueatur. Vespera

iam venit, nobiscum C H R I S T E
maneto, Extingui lucem nec
patiare tuam. Die Lucæ.

Anno 1575.

CLARISSIMI
VIRI, NOBILITATE
GENERIS ET VIRTU-
TE PRAESTANTIS, D. PE-
tri à Menzingen, equitis aurati, &
Meccœnatis, optimè de se me-
riti, filio BernharDO à
Menzingen.

David Chytræus.

DVRISSIMA ET
optima pars generis hu-
mani, & seminarium ac
flos Ecclesiæ Dei præci-
pius, est tenera ætas, quæ
donum Spiritus sancti in
Baptismo acceptum retinens, veram de
Deo & redemptore nostro IESV CHRI-
STO doctrinam studiosè discit, & casta-
mente, simpliciq; ac pura fide Deum in-
nocat, & alacri ac læto corde pro benefi-
cijs ab eo acceptis gratias agit, & in stu-
dijs ac reliquæ vitæ partibus mandata of-
ficia exequens, Deo & parentibus reue-
renter obedit.

A 2

Præ-

E P I S T O L A

Præcipuè igitur placent Deo primæ
 ætatis studia: inuocatio, obedientia, &
 laudes quantumuis infirma & balbutienti
 voce Deum celebrantes. Sicut hac ingen-
 ti gloria ornatur à Christo, quòd non
 modò probetur, & iucunda ac curæ sit
 Deo, verùm etiam laudes Deo perficiat,
 & Christo inserta, regni cœlestis cinis
 existat. *Talium est enim regnum
 cœlorum: inquit Christus. Et: Non
 est voluntas Patris cœlestis, ut pe-
 reat unus de paruulis istis. Nisi cõ-
 uersi fueritis, & fiatis sicut pueri,
 non ingrediemini in regnum cœlo-
 rum. Item, Ex ore infantium &
 lactentium perfecisti laudem.*

Hæc ampla & gloriosa teneræ ætatis
 præconia, singuli parentes & præcepto-
 res, in suis cubiculis & Musæis inscribant,
 & quantus thesaurus ipsis commendatus
 sit in docenda & regenda iuuentute con-
 siderent, & se præclare de Ecclesia Dei
 mereri, & cultum Deo gratissimum præ-
 stare sciant, cùm in suis familijs & scho-
 lis, *παισὶν ἁγιώτα δὶ δ' ἄσκησι,* & pueritiam
 de Deo & Redemptore nostro I E S U
 C H R I -

DEDICATORIA.

CHRISTO fideliter erudiunt, & yna cum primis artibus & literis, seu potius cum lacte nutricis, succo veræ agnitionis Dei, & pietatis ac cæterarum virtutum Deo placentium imbuunt. Omnino enim teneris puerorum mentibus instillari necesse est, quidquid radices agere & firmiter hæere in omni reliqua ætate volumus.

Prima autem & summa omnium, qui homines à Deo conditi, & per Filiû ipsius redempti sunt, cura & sollicitudo hæc esse debet, vt Deum Conditorem & Redemptorem nostrum IESVM CHRISTVM rectè agnoscant, & vero timore ac fide, & omnibus pietatis officijs ab ipso mandatis religiosè colant. Etsi enim non omnes, qui in studijs versamur, ex professo Theologi esse possumus: nam hæc hominum vita multis etiam alijs artibus indiget: tamen omnes, qui se homines dici volunt, aliquid temporis discendæ veræ de Deo doctrinæ, quam immensa bonitate certis scriptis comprehensam Deus Ecclesiæ tradidit, & veræ sui agnitionis & inuocationis, & consiliorum actionumq; vitæ omnium normam esse voluit, tribuendum esse intelligunt. Cumque agnitio & inuocatio Dei, Filij ipsius

DEDICATORIA.

Domini nostri IESU CHRISTI, ad omnes homines, & ad omnes ætates pertineat: profectò non senes tantùm, & prudentia ac eruditione præstantes, sed teneram quoq; & puerilem ætatem imbui vera pietate & agnitione Dei, & ad librorum sacrorum & doctrinæ in eis traditæ lectionem & studia, præsertim in scholis & familijs Christianis, assuefieri oportet, sicut grauißima hæc oracula diuina, primæ ætati studia doctrinæ à Deo traditæ mandant: A puero sacras literas noueris, quæ te possunt erudire ad salutem per fidem in CHRISTO IESU. Item, Erunt verba, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis, seu, vt Ebræi fontes habent, AC VES ea liberis tuis, hoc est, diligenter & accuratè limata & illustrata propones, & assiduè repetes & inculcabis, & seuerè à liberis tuis diligentiam discendi exiges & dictata repofces. Notum est & Pauli præceptum: *Educate liberos in disciplina et doctrina Domini*: quod non tantùm mores primæ ætatis honestè & diligenter regi, & ingenia literis ac optimarũ artiũ cognitione excoli, verum etiam doctrinam de DEO & Domino nostro IESU
CHRISTO

DEDICATORIA.

CHRISTO in libris sacris traditam,
 ipsis legendā & discendā proponi, & af-
 fiduè inculcari & infigi iubet, Et Psal. 78.

*Mandavit patribus nostris, nota
 facere ea filiis suis, & filij, qui na-
 scentur, narrabunt ea filiis suis, ut
 ponant in Deo fiduciam suam, &
 non obliuiscantur operum Dei, &
 mandata eius seruent. Psal. 119.*

*Quare mundā facit adolescēs viā
 suam? custodiendo sermones tuos.*

Hæc feuerissima mandata Dei, quæ &
 ipsis adolescentibus, sacrarum litera-
 rum & verbi diuini studium & custodi-
 am diligentem præcipiunt, & parentes
 præcipuè ac præceptores, qui in paren-
 tum locum succedunt, liberis suis ac di-
 scipulis femina veræ de Deo doctrinæ in-
 stillare iubent: Me etiam impulerunt, ut
 in hac Balthici littoris Sarepta, in quam
 fato quodam meo delatus sum, pro offi-
 cij mei ratione, iuuentuti studiosæ sum-
 mam doctrinæ diuinitus traditæ, distri-
 butam in paucos locos, & additis defini-
 tionibus ac partitionibus illustratam, an-
 te sedecim annos proponerem: & velut

E P I S T O L A

ἰστορικῶν locorum Theologicorum Philippi, quos tunc profitebar, tradere conarer.

Eam veræ de Deo doctrinæ methodum, superiori anno à me recognitam, & multis definitionibus, alijsq; vtilibus quæstionibus auctam, Tibi, carissime BERNHARDE, dedico: tum vt clarissimi patris tui, & beneficiorum, quæ ab ipso, sumtus studiorum mihi in aliquot Academijs benignè & liberaliter suppeditante, amplissima & planè paterna accepi, memoriam gratam me conseruare, qualicumque testimonio ostenderem: tum vt tibi studia doctrinæ & virtutis, magna cum spe & expectatione omnium nostrum ingresso gratularer: & quamquam scio à viris eruditissimis & optimis præceptoribus tuis eadem te isthic quotidie audire: tamen meo etiam loco hortator essem, vt eximiam generis nobilitatem, eximiæ eruditionis & virtutis ornamentis auereres, & cæterarum artium & linguarum studijs, veram de Deo & redemptore nostro I E S U C H R I S T O doctrinam adiungeres.

Cùm enim Fines studiorum proximi & immediati sint, sapientia seu cognitio rerum, & facultas rectè & perspicuè de rebus

DEDICATORIA.

rebus propositis dicendi aut scribendi:
 primus & summus sapientiæ & virtutis
 gradus est agnitio Dei seu pietas vera, vt
 grauissimè dixit religiosa antiquitas:
 ἡ τῶ θεῶ γνώσις σοφία ἔστι καὶ ἀρετὴ ἀληθινή, ἡ δὲ
 ἀγνοία, ἀμαθία ἢ ἡ ἐ κακία ἐναργής. Vt au-
 tem alijs animantibus homines ratione
 & oratione excellunt: ita homo homini
 præstat his ipsis dotibus doctrina excul-
 tis & politicis.

Maximè igitur natos in familijs no-
 bilibus & Heroicis, quos reliquæ homi-
 num multitudini præesse, & publica gu-
 bernationis consilia regere Deus voluit,
 præ cæteris se doctrina liberalium arti-
 um, diuinarum humanarumq; legum no-
 ticia, & inprimis agnitione Dei, iusticia
 & pietate vera instruere & exornare de-
 cet, vt quemadmodum loco & ordine,
 seu splendore familiæ & opibus, ita etiam
 sapientia, pietate & iusticia ac doctrina
 cæteris hominibus antecellant. Funda-
 mentum enim veræ nobilitatis est, non
 maiorum dignitas tantum & opes poste-
 ris relictæ, sed virtus, sapientia, iusticia,
 fortitudo, doctrina & eloquentia eximia,
 quæ Dei gloriæ, patriæ, Ecclesiæ ac Rei-
 publicæ seruit, & de reliquo genere hu-
 mano benè meretur. Etsi autem, cùm di-

E P I S T O L A

uñitùs ordinum distinctio facta sit, præstantes ad virtutem inclinationes, & motus animorum acriores & ardentiores, in familijs Heroicis propagari consentaneum est: tamen hos doctrina & legibus ac disciplina, & exemplis honestis exuscitari, regi & expoliri oportet.

AC LEGES & Regulas consiliorum & actionum vitæ honestarum ferè omnium, tum in multis alijs, præcepta institutionis vitæ & morum laudabilium continentibus scriptis, tum verò etiam in hoc Catecheseos libello breuiter expositas habes, virtutum omnium & officiorum Deo & alijs hominibus, & nobis ipsis debitorum, Definitiones, in Decalogi præcepta distributas ad quas tanquam normas, non facta solum & dicta, verùm etiam consilia & cogitationes nostræ omnes sunt dirigendæ.

Exemplum autem pij & iusti viri, & prudentia politica, omniumq; virtutù DEO placentium complexione ornati Herois, & industrij ac seduli patrisfamilias, tibi in clarissimo patre propositum est. Ad quod si literarum etiam & latinæ eloquentiæ decus adiunges: nouæ & amplioris Nobilitatis initium, & illustrioris virtutis exemplum posteris futurus es.

Doctri-

E P I S T O L A

Doctrinam verò altricem sapientiæ,
 & virtutum cæterarum reſtricem, & Di-
 ſciplinam, quæ admonitionibus & exer-
 citijs quotidianis, exemplis, præmijs, pœ-
 nis, & adimendis delinquendi occaſioni-
 bus animos teneros, ad pietatem erga
 Deum, & gubernationem morum hone-
 ſtam aſſuefacit: ſcio tibi optimam & lau-
 datiffimam contigiſſe, viuenti iam ali-
 quot annos, in celeberrima Argentora-
 tenſi Academia: Quæ, vt olim Athenæ,
 ἡ μάδ' ἢ τῶν αἰδ' εὐσιῶν, magiſtra doctrinæ &
 virtutis toti Græciæ eſſe dicebantur, &
 Romanis temporibus Maſſylia, honeſtæ
 & ſeueræ diſciplinæ cuſtos, & artium bo-
 narum officina laudatiffima fuit: ita ho-
 diè in Germania, & Maſſyliam ſeueritate
 diſciplinæ ac morum, & Athenas doctri-
 narum omnium luce, & orationis præci-
 puè ſanitate, prudentia, puritate & ele-
 gantia repræſentat. Vtrunq; verò ſupe-
 rat hoc illuſtri & ſummo decore, quòd
 veri Dei domicilium & templum eſt, &
 veræ ac incorruptæ de FILIO DEI,
 Domino & Redemptore noſtro I E S U
 C H R I S T O, doctrinæ cuſtos fidelis &
 vindex eſt. Bene & feliciter vale.

Ex Academia vrbiſ Roſarum, Poſtri-
 die γενεθλίων FILII DEI, inchoantium
 annum

EPIST. DEDICAT.

annum 1568, qui est ab initio mundi an-
nus 5530. Quem vt felicem & faustum
tibi, & nobilissimæ matri tuæ, & toti Ec-
clesiæ ac Reipublicæ tribuat FI-
LIVS DEI nobis datus,
toto eum pectore
precor.

CATE

I

CATECHESIS CHRISTIANÆ

Quid est Catechesis?

EST SUMMA DOCTRINÆ Christianæ certa methodo comprehensa.

*Quid est Theologia seu doctrina
Christiana?*

THEOLOGIA est doctrina de DEI essentia & voluntate ac beneficijs generi humano propter Christum Mediatorem exhibitis, & cultibus ipsi vicissim debitis, patefacta in verbo DEI per Prophetas & Apostolos tradito, & illustribus testimonijs miraculorum confirmata, per quam Deus verè efficax est & veram sui agnitionem, remissionem peccatorum & vitam æternam credentibus impertit.

Quæ sunt capita doctrinæ Christianæ precipua?

Das.

Accipitis doctrinam non solum sed etiam quod

*vidi, Epid: pa
ad Chor cap: 3*

CAPITA DOCTRINAE

Duo.

LEX DEI, seu praecepta Decalogi:
& EVANGELION, seu promissio
Gratiae DEI & vitae aeternae, propter
Christum gratis donandae.

Ex his duobus fontibus, qui velut meta & norma sunt totius sacrae scripturae rectè intelligenda, omnes reliqui doctrinae Theologicae loci nascuntur & emanant: & ad duo haec prima puerilis Catechismi nostri capita, videlicet Decalogum, & Symbolum fidei, omnes sacrae scripturae conciones, dogmata & Historia referri possunt. Sed tamen ut series & summa doctrinae amplissima, in plura membra distributa, illustrior sit, & facilius conspici & insigi animo ab adolescentibus possit: numerabimus sine superstitione DECEM LOCOS
Doctrinae Christianae precipuos, ad quos omnia, quae in verbo Dei patribus & quibuscunq; alijs scriptis, concionibus, lectionibus & disputationibus Theologicis legunt, vel audiunt studiosi referre, & velut in classes certas, seu membra unius corporis aptè inter se coagmentatas, digerere, animoq; complecti queant.

LOCI DOCTRINAE CHRISTIANAE PRAECI- PVI DECEM SVNT.

I. DE DEO, seu vera Agnitione &
Inuoca-

Inuocatione vnus veri DE I Patris, Fi-
lij & Spiritus sancti.

II. DE HOMINE ad imaginem
Dei creato.

III. DE LEGE DEI.

IIII. DE PECCATO.

V. DE EVANGELIO annuncian-
te Remissionem peccatorum propter
Christum, & de FIDE IUSTIFI-
CANTE.

VI. De Noua obedientia seu BONIS
OPERIBVS.

VII. De Pœnitentia & Absolutione.

VIII. DE SACRAMENTIS, Bap-
tismo, & Cœna Domini.

IX. DE ECCLESIA, & de Cruce ac
consolationibus Ecclesiæ.

X. De Immortalitate Animæ, Resur-
rectione corporum, extremo Iudicio, &
VITA AETERNA.

*Quid est RELIGIO Chri-
stiana?*

RELIGIO Christiana, est in Chri-
stum credere, & DEVM colere iuxta
ipsius verbum: Vel RELIGIO CHRI-
STIANA, est praxis Theologiæ, videli-
cet vnū verum Deum Patrem, Filium, &
Spiri-

Spiritum sanctum, iuxta doctrinam ab ipso patefactam agnoscere, & verè timere iram ipsius aduersus peccata, & credere propter CHRISTVM mediatorem sibi peccata remitti, & DEVM propitium esse, & hanc fidem Sacramentis à Christo institutis obsignare, & prælucente hac fide, eum inuocare & colere bonis operibus, quibus se in suo verbo coli præcepit, propter hunc finem, vt Deus honore afficiatur. Ignatius. οὐ μόνον καλεῖσθαι τὸν θεόν, ἀλλὰ καὶ εἶναι. οὐ γὰρ τὸ λέγειν, ἀλλὰ τὸ εἶναι, μακάριον ποιεῖ.

Quod est discrimen inter Religionem Christianam & Ethnicam?

RELIGIO Ethnica est sine certo Dei verbo, & sine vera in Christum fide vagantem, loco vnius veri Dei varia & commenticia numina & idola multiplicia colere ceremonijs & operibus ac sacrificijs humano arbitrio electis, quibus peccata sua compensari, & Deos sibi placatos & propitios reddi, & velut enim ab illis bona fingunt.

Esse autem Cicero, Plato, Seneca & similes Ethnici saniores, ex lege natura, & opificio mundi, agnoscunt, esse Deum, mentem aeternam, conditricem mundi, sapientem, iustam, vindicem scelerum.

rum: & de officijs virtutum & externis moribus multa honestissime precipiunt: tamen hi ipsi, cum non regantur verbo Dei, contra ipsius naturæ iudicium, idolatricos monstrose multitudinis deorum cultus retinent, & pariter creatorem mundi, Angelos bonos, demones, diabolos & Heroes mortuos, DEOS nominant: & hæc idola, vt lege & more quolibet loco recepta sunt, colenda esse sanciunt, sicut Pythagoras, summam religionis Ethnicæ complectens precipit: Ἀθανάτους καὶ πρῶτα θεοῦς, νόμῳ ὡς δὲ ἰακόντου, τίμα.

Deinde, Ethnici Euangelium de Filio DEI Domino nostro IESU CHRISTO, & de gratuita remissione peccatorum & vita æterna credentibus gratis propter Filium mediatorem donanda, prorsus ignorant. Nulla est autem vera religio, & Ecclesia Deo placens, vbi non est vera noticia Christi, Ioh. 14. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Ioh. 3. Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum.

Præterea etiam Legis Dei & virtutum doctrina apud Ethnicos mutila & manca, & multipliciter deprauata est, vt Cicero in officijs, & Aristoteles in Ethicis, ex professõ virtutum explicationem instituentes, nullam ferè mentionem faciunt Dei & primarum virtutum, Pietatis erga Deum, Timoris Dei, Inuocatio-

B

nis,

CERTITUDO

nis Gratiarum actionis, &c. quarum tamen noticiam aliquam natura in mentibus hominum lucere, Platonis etiam & Homeri sententia ostendunt. Denique totius prime tabule Decalogi & sexti etiam precepti, noticia, & tota doctrina de interiore cordis immundicie, quam lex arguit, & perfecta cordis obedientia, quam lex flagitat, apud ethnicos planè obscurata & corrupta, & ferè prorsus deleta fuit.

Quæ est causa certitudinis in doctrina Christiana?

Summa & præcipua causa certitudinis est autoritas & PATEFACTIO diuina, in libris Prophetarum & Apostolorum comprehensa, seu DIXIT DOMINUS: qui veritas ipsa est, & mentiri nescit.

Huic æternæ & immotæ veritati, Spiritu sancto duce assentientes, plurimum etiam sequentia Testimonia confirmant: vt certius statuunt quod sola hæc doctrina de DEO, in scripturis sanctis tradita, sit certa, vera, diuina, & sola hominibus arcanam voluntatem Dei patefaciat.

I. MIRACULA propria nature diuine & omnipotentis, vt resuscitatio hominum mortuorum, repressus cursus solis, & similia, quibus sola doctrina Christiana confirmata est.

II. Vniuersalis experientia omnium piorum in quotidiana inuocatione & exercitijs pœnitentiæ.

III. Anti-

III. Antiquitas Doctrinae Moysis & Prophetarum.

Vaticinia illustria & perspicua de rebus maximis, de voluntate Dei, de aduentu Christi, de serie & mutationibus imperiorum, quae omnia sic euenerunt, ut praedicta sunt.

Ipsam genus doctrinae, patefaciens arcana & ignota humanae rationi.

Miranda conseruatio Ecclesiae.

Odium Diaboli aduersus hanc doctrinam.

Series doctorum & instauratorum doctrinae continua, inde usq; ab initio Ecclesiae.

Series annorum mundi continua, quae nusquam alibi conseruata est.

Noticia Legis Dei integra.

Doctrina de Coniugio & castitate, quae in sola etiam Christiana religione illibata permansit.

Sanguis omnium Martyrum.

Pœna blasphemorum & persecutorum. *Jobani Neuenis*

Testimonia scripturae, 1. Thess. 2. Accepistis non verbum hominis, sed sicut reuera erat verbum Dei, quod & efficax est in vobis credentibus. 2. Pet. 1. Non voluntate hominum allata est doctrina Prophetica, sed à Spiritu sancto impulsu, locuti sunt sancti Dei homines, &c.

Quae est optima ratio studendi in
Theologia?

Tria sunt praecipua instrumenta, (quae Luthe-

8 C E R T I T V D O

rus in praefatione primi Tomi Germanici, ex Psalmo 119. commemorat) quibus vera & salutaris doctrina Christiana cognitio parari potest.

I. P R E C A T I O ardens & quotidiana, ut Deus ipse nos doceat, & studia nostra Spiritu suo sancto gubernet & adiuuet. sicut David precatur: Domine, fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, ut discam testimonia tua. Vias tuas Domine ostende mihi, & semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, & doce me: Nulla enim studia sunt felicia & salutaria, nisi à Deo mentes regantur. Irenaeus: Deum discere nemo potest, nisi Deo docente.

II. Studium seu meditatio & diligentia in discendo.

III. E X P E R I E N T I A seu P R A X I S, qua doctrina discendo percepta, in quotidiana inuocatione & exercitijs poenitentiae, in doloribus ortis ex sensu irae Dei & poenarum, in studijs & laboribus nostrae vocationis, in petendo & expectando Dei auxilio, deniq; in toleranda sancta cruce, & tentationibus ac arumnis multiplicibus, ad usum transfertur: in quibus, fides, inuocatio, spes, patientia, humilitas, & caeterae virtutes in quarum cultura, religio Christiana potiss. sita est, exercentur, crescunt & expoliuntur, & vis ac efficacia verbi diuini experiundo cognoscitur.

Studium autem Theologicum, seu labores

bores discendi, hisce regulis gubernentur.

Prima cura sit, vt **TEXTVM BIBLIORVM** nobis familiarissime notum reddamus, ex quo solo tanquam ex Augusto & perenni fonte, vult Deus doctrinam de vera sui agnitione & aeterna salute nostra hauriri. Et hoc vno modo & non aliter, quam per lectionem & cogitationem Textus verbi diuini efficax est, & veram sui cognitionem, iusticiam, & vitam aeternam in cordibus accendit. Quotidie igitur mane postquam surrexerunt, & vesperi cum cubitum iuri sunt, vnum caput in Biblijs studiosi legant, & ordine ea euoluant, & precipua dicta, & historias, in partes Catecheseos, seu in locos, qui summam doctrinae Christianae continent, digestas meminerint.

2. **SYMMA DOCTRINAE** Christianae, continens precipuos articulos pia & erudita methodo expositos, animo complectenda est: ad quos omnia, quae in Theologia, legimus, audimus, discimus, dextere referantur. Hanc commodissime ex libello Examini vel locorum Theologicorum assidue & attentè lecto & relecto, studiosi discant.

3. **LINGVAE** Ebraeae & Graecae cognitio necessaria est, vt ex fontibus, veram de Deo doctrinam haurire, & cum Filio Dei, Prophetis & Apostolis sine interprete colloqui possimus.

4. **Dialectica Methodo** in discenda & docenda

IO MODVS STVDENDI

eccelesti doctrina & refutandis veritatis corrupteliis opus est.

5. Disputationum & declamationum exercitia suscipiende sunt, quæ & iudicium de veris sententijs confirmant & acuunt, & facultatem propria & perspicua orationis, ad explicationem dogmatum necessaria, pariunt.

6. Aitorum eruditorum & Patrum commentarij legendi sunt, vt iudicijs & consensu Ecclesie catholice nostram fidem confirmemus.

7. Historia totius Ecclesie & imprimis veterum certaminum & iudiciorum primitiue Ecclesie, quæ Apostolorum temporibus vicinior fuit, cognoscenda est, ex Patribus vetustissimis & scriptoribus historia Ecclesiastica, & actus consiliorum, ex canonibus Iuris pontificij, Magistro sententiarum, &c.

8. Totius Philosophiæ, artium dicendi, Ethicæ ac politicæ, Arithmeticæ, Physicæ, Astronomiæ, Geographiæ, & ceterarum artium, quæ in Scholis traduntur, cognitio, in explicanda doctrina & libris sacris, magno vsui, & alioqui Ecclesie singulari presidio & ornamento est.

Quid sunt Scholæ?

SCHOLÆ sunt cœtus docentium & discipulorum literas, linguas & artes, Deo gratas, & Ecclesie Dei ac Reipublicæ necessarias.

Propter

*Propter quas causas necesse est coli
in Scholis studia literarum, & præ-
cipuè Catechesin disci?*

Homines ideo conditi sunt, vt Deum
conditorem & Filium ipsius redempto-
rem nostrum IESVM CHRISTVM
agnoscant, inuocent, & colant, iuxta do-
ctrinam ab ipso traditam & libris Pro-
phetarum & Apostolorum comprehen-
sam. Quare aliquos homines esse oportet
literarum peritos, qui hunc librum do-
ctrinæ cœlestis legere, & alijs prælegete,
& explicare possint.

*Præcipuè igitur singuli ad discendum mouean-
tur, primum seuerissimis Dei mandatis, qui præci-
pit doctrinam à se traditam audiri, disci, propa-
gari.*

*Matth. 17. Aeternus pater de cœlo iubet audiri
Filium, HVNC AVDITE. Necesse est igitur
conciones seu doctrinam Christi, in Euangelistis,
Prophetis & Apostolis discriptam legi, cognosci &
alijs cognoscendam perspicue & diserte proponi.*

1. Tim. 4. Attende lectioni & doctrine.

*Col. 3. Sermo Christi habitet in vobis opulenter
cum omni sapientia.*

Iob. 14. Christus iubet seruari, hoc est, disci,

B 4

ac custo-

ac custodiri sermonem suum, & amplissimam promissionem addit, quod custodes suæ doctrinae domicilia & templa totius diuinitatis futuri sint.

2. Timot. 3. A puero sacras literas noueris, quae te possunt erudire ad salutem. Omnis enim scriptura Deo proposita utilis est ad docendum, &c.

Deinde Finis ad quem conditi sumus, in discendo & docendo nobis propositus sit, ut Deum rectè agnoscamus, & gloriam ipsius illustremus, 1. Corinth. 10. Matth. 5. 1. Pet. 4.

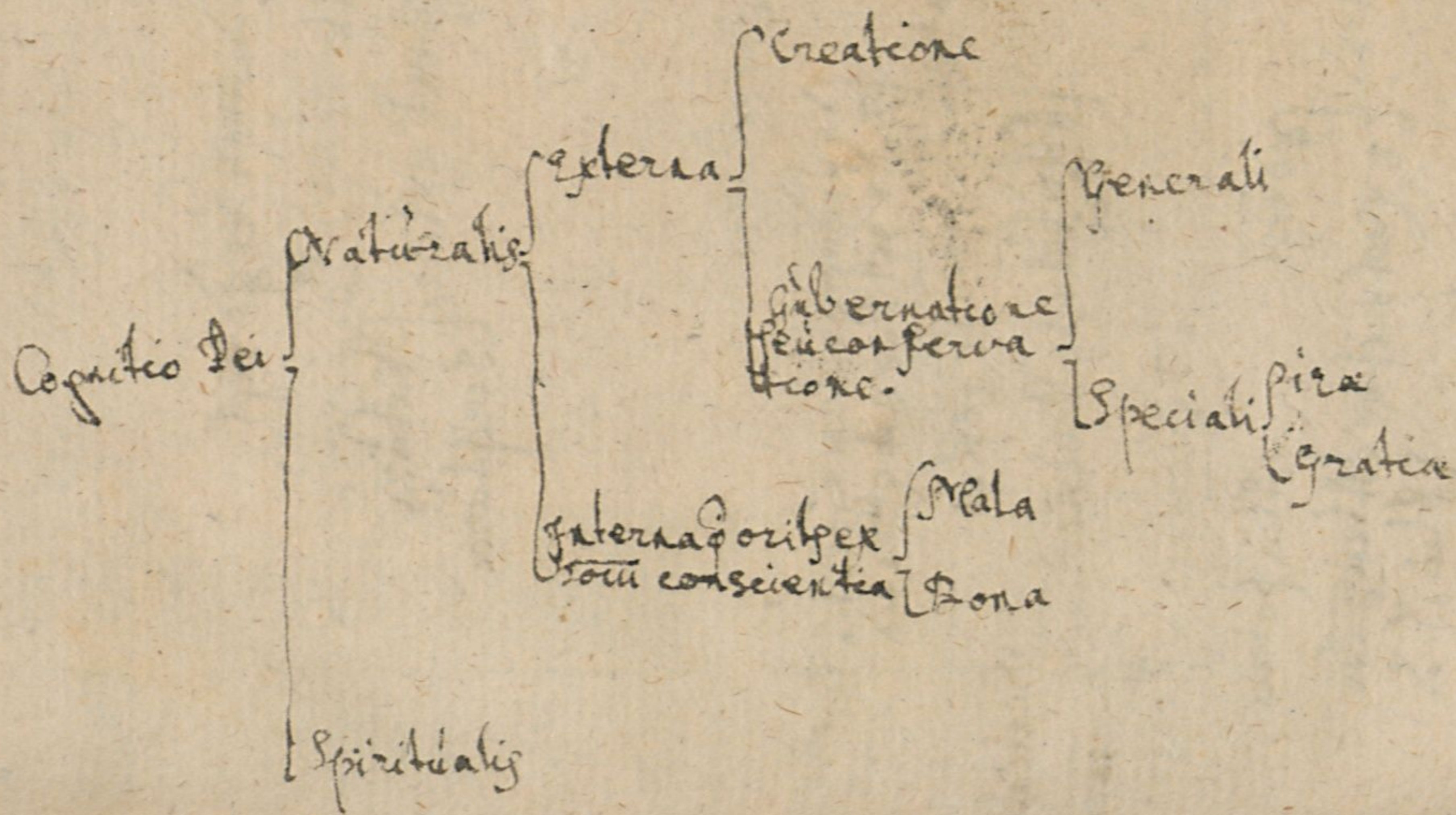
Tertiò, ut profimus Ecclesiae Dei, adiuuantes conseruationem ministerij Euangelici, & gubernationem Ecclesiae.

Quarto, ut Reipublica, quae hospitium est Ecclesiae Dei, in consilijs, iudicijs, legationibus, negocijsq; omnibus, ad communem tranquillitatem & salutem pertinentium, seruare possimus. Tit. 3. Discant & nostri, ut possint bonis operibus praesse ad necessarios vsus, ne sint infrugiferi.

Quinò etiam, ut honestum locum in communi vita victum, & necessaria ad vitam honestè sustinendam consequamur: ἐφόδ' ἰορ' γούρ' ἢ τ' αὐδ' εἰς.

Sed principalis finis semper nobis in conspectu sit, videlicet, Vera Dei agnitio & celebratio, iuxta doctrinam ab ipso Deo per Christum patefactam. Ideoq; prima cura omnium nostrum esse debet, ut Catechesin doctrinae Christi discamus. Matth. 6. Primam querite regnum Dei.

Quid

pro- omi- que pu- endo pro- 2.10. nes na- Ec- ego- Di- ad uni- sti- x. sit, o, fa- lo- nae ite uid

Generatum qd sint exquando in Deo et de Deo
intelligenda sint.

Attributa Dei confi-
derantur vel

speciatim sive

Negantia

Affirmantia eaque

Eterna
 quae vel
 Immitabilia
 Immitabi-
 lia.
 Interna

Cognitio Dei

Naturalis

Spiritualis

externa

interna
 oritur ex
 sua conscientia
 Mala
 bona

Creatione

gubernatione
 seu conserva-
 tione.

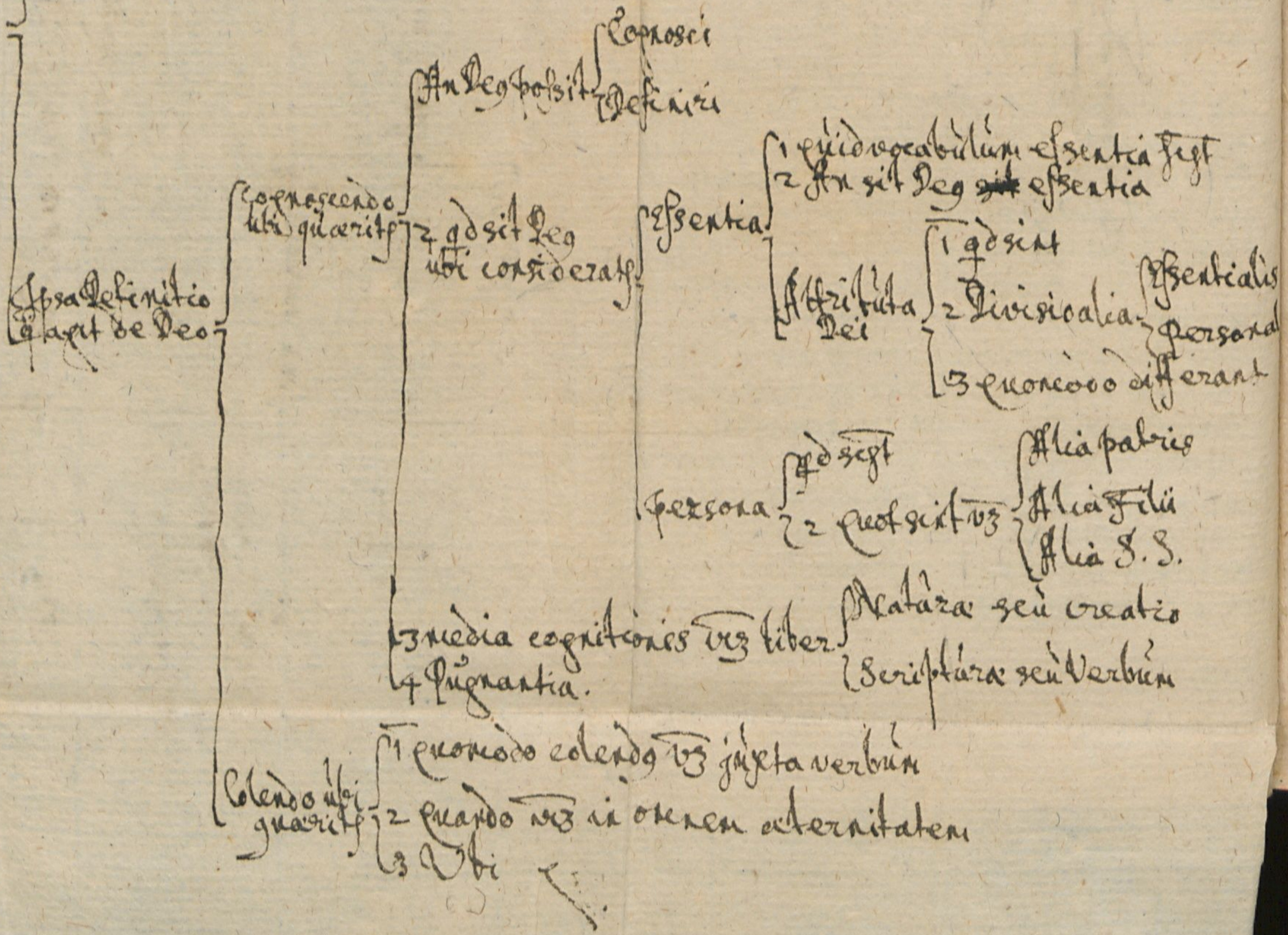
Generali

Speciali
 gratis

De Definitione Dei. Christi.

1. Unde vocabulum Leg derivat e eo qd est
 2. quod tripliciter accipiat
 3. An sit Leg probat vel ex libro Natura
 Scriptura

In Definitione Dei a christo posita consideranda est

Generatum qd sint esquando in Deo et de Deo
intelligenda sint.

Attributa Dei confi-
derantur vel

speciatiua sunt vel

Affirmantia eaqvel

Negantia

Eterna
quae vel

Interna

imitabilia

imitabilia
Dei.

Quid vocatur Catechesis, & unde est appellatio?

CATECHESIS in genere significat formam institutionis, in qua viua voce auditoribus initia alicuius doctrinae in certos locos methodicè distributæ, traduntur: & auditores ea, quæ ipsis tradita sunt, & quæ didicerunt, vicissim reddere & recitare coguntur.

A verbo κατηχησθαι, quod significat audire, sonum ab alio accipere, docendo didacta reposcere, behören.

Propter quas causas Catechesis, hoc est, talis forma institutionis, quæ fit per examen, in Ecclesia usurpatur? seu,

Quæ sunt utilitates Examinum in genere?

Examina augent in discipulis diligentiam, intentionem animi, & curam rectè & integrè discendi ea, quæ proponuntur, cum sciunt sibi ea, quæ audiuerunt, in examine reddenda esse. Deinde in Ecclesia necesse est singulos homines edere confessionem suæ fidei. Ideo in primitiua ecclesia instruebantur

bantur Examina, in quibus, Catechumeni, priusquam in Ecclesiam per baptismum reciperentur, testari seu confiteri solebant, se veram doctrinam de Christo amplecti. Inde examen in ceremonijs baptismi reliquum est. Pertinet etiam ad fidelitatem Pastorum & docentium in Ecclesia, scire quid intelligant, quomodo proficiant discipuli.

Postea totum cursum studiorum examina intra certas metas continent, ne vagentur & aberrant. Adigunt ad discenda necessaria & utilia ommissis non necessarijs & inutilibus. Plerumque enim, ut Seneca ait, necessaria ignoramus, quia non necessaria didicimus.

Corrigunt errores prius animo conceptos.

Augent acumen ingeniorum, & formant iudicium. Alunt & augent facultatem loquendi, & facundiam extemporalem.

Adiuuant memoriam, ut ea, quae percepit, promte & celeriter, ubi res poscit, reddere possit.

Tollunt superbiam & inanem persuasionem doctrinae ac sapientiae.

Adsuefaciunt ad communicationem sermonis & humanitatem in omni vita.

Formant pronunciationem seu actionem, in moderanda voce, vultu, & vitandis gestibus ineptis. Denique Colloquia de doctrina salutari, dulcis consolatio sunt bonarum mentium, in doloribus & aerumnis, ut in veteri versu dicitur: $\Psi\upsilon\chi\eta\varsigma\ \nu\omicron\sigma\omicron\upsilon\sigma\iota\varsigma\ \epsilon\iota\sigma\iota\upsilon\iota\ \iota\alpha\tau\epsilon\omicron\iota\ \lambda\omicron\gamma\omicron\iota.$ & sunt imago caelestis illius.

EXAM. UTILITATES. 15

illius scholæ, in qua coram audiemus Doctorem
Filium DEI, & cum præceptoribus nostris, Prophe-
tis & Apostolis colloquemur, & dictata reddentes
plura ab eis discemus.

Has utilitates recitavi, cum plerique, adolescen-
tes, vel ignavia, vel superbia fugiant examina, ut
aliquas bonas mentes ad amorem κατηχιστικῆς, seu
examinum, cum in cæteris artibus, tum vero præci-
pue in doctrina Christiana exussitem.

Nunc singulos doctrinae Christianae locos, eo or-
dine, quo propositi sunt, breviter & perspicue expo-
nemus.

PRIMVS LOCVS.

DE VERA DEI AG- NITIONE ET IN- uocatione.

Quid est Deus?

Simplicissima & optima definitio DEI
est SYMBOLUM APOSTOLO-
RUM, vel Nicenum: quod iuniores omnes
accuratè ediscere, & nos grandiores etiam quoti-
diè.

diè & attentè recitare utilissimum est, vt nos ad cognitionem de Deo, & de tribus personis, de omnibus Dei operibus & beneficijs, de creatione, de redemptione generis humani per Filium, de persona, officio, passione, morte, resurrectione & regno Christi, de perpetua Ecclesiæ collectione, de extremo iudicio, de remissione peccatorum, & vita aeterna, exuscitemus, & hac cogitatione per vocem CREDO in pijs fit applicatio beneficiorum Christi, & ipsa recitatio est confessio contra diabolos, & in doloribus ac arumnis consolatio dulcis & efficax.

Deinde & vsitata descriptio DEI teneatur.

אֱלֹהִים

DEVS est essentia spiritualis, vnica, aeterna, verax, iusta, misericors, omnipotens, Pater aeternus, & Filius imago Patris, & Spiritus sanctus à Patre & Filio procedens: patefacta in creatione mundi & verbo Ecclesiæ tradito, iuxta quod solum ab hominibus agnosci & coli vult, & in omni aeternitate celebrari.

Quot sunt Personae Diuinitatis?

Tres.

Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Quid est Persona?

Persona

Persona est substantia indiuidua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alio nec ordinata ad aliud

Cur tantum tres personæ Diuinitatis agnoscendæ & inuocandæ sunt, & non plures vel pauciores?

Quia DEVS sic se patefecit in baptismo Christi, & in institutione baptis-
mi nostri, & alijs testimonijs. Matth. 28.
Baptizate eos in nomine Patris & Filij,
& Spiritus sancti. Psal. 2. Dominus dixit ad
me, Filius meus es tu, Osculamini Filium. Psal. 33.
Verbo Domini celi firmati sunt, & spiritu oris eius
omnis exercitus eorum.

Fundamentum autem totius doctrinæ Theolo-
gicæ est hæc sententia: Quod non aliter sit de Dei
essentia, & voluntate & cultibus ipsi prestandis
sentiendum aut docendum, quam sicut se Deus, in
suo verbo, per Prophetas & Apostolostradito, pate-
fecit.

Deuter. 4. 12. Non addetis ad verbum, quod
vobis loquor, nec auferetis ex eo. Esaiæ. 8. Si non
dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina
lux.

Recita

*Recita Descriptiones & discrimina-
trium personarum Diuinitatis?*

PATER est prima persona diuinitatis, quæ ab æterno genuit Filium coæternum imaginem suam, & vna cum Filio & Spiritu sancto omnes res ex nihilo condidit & conseruat.

FILIUS est secunda persona diuinitatis, genita ab æterno à Patre, & est substantialis & integra imago æterni patris, q̄ Filius postea fuit intercessor inter **DEVM** & primos homines lapsos, & constitutus mediator, assumpsit ex virgine Maria humanam naturam, factus est victima pro nobis, & per eum, ac propter eum solum, datur ab æterno Patre remissio peccatorum, iusticia & vita æterna.

SPIRITVS SANCTVS est tertia Persona diuinitatis, quæ à Patre & Filio procedit: & mittitur, vt ministerium docendi in Ecclesia gubernet, & per Euangelium corda piorum regeneret & sanctificet.

*Testimonia de Diuinitate Filij
Dei Domini nostri Iesu Christi.*

Rom. 9.

Rom. 9. Christus est super omnia Deus benedictus in secula.

1. Iohannis 5. Summus in vero (Deo) in filio eius Iesu Christo. Hic est verus Deus.

Ierem. 23. Inuocabunt eum, IEHOVA iusticia nostra.

Iohan. 20. Dominus meus, & Deus meus.

Ioh. 1. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, Et Deus erat illud Verbum.

Quare Filius Dei nominatur λόγος seu Verbum?

Primum respectu aeterni patris, quia est imago Patris, in qua integrè lucet sapientia & bonitas ac essentia Patris: sicut noster sermo cogitationum mentis effigies est.

Deinde respectu nostri, Quia primus dixit humano generi promissionem Euangelij, ex arcano sinu Patris prolatam, & subinde in colloquijs cum patribus eam repetiuit, (Ioh. 1. Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.) Et per ministerium huius sui verbi seu Euangelij efficax est, & dicendo seu verbo suo, veram agnitionem aeterni Patris, veram consolationem & vitam accendit. Matth. 11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Ebrae. 4. Verbum verbum Dei & efficax. Psal. 119. Verbum tuum viuificat me.

Testimo-

*Testimonia de Diuinitate
Spiritus sancti.*

Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti. Cum enim Baptismus sit foedus cum vero Deo: nosq; non solum in nomen Patris & Filij, verum etiam Spiritus sancti baptizemur: necesse est Spiritum sanctum etiam eadem diuinitate, potentia, maiestate & gloria cum aeterno Patre & Filio, praeditum, & vtriusq; ὁμοῦστος esse. Deinde multa sunt testimonia, in quibus palam DEI & Domini seu IEHOVAE nomen Spiritui sancto tribuitur. 1. Corinth. 12. 6. 3. 2. Corinth. 3. Act. 5. 28. Esaiæ. 6. Postremo, propria solius diuinae & omnipotentis naturae opera & effectiones, vt creatio, regeneratio, viuificatio. item, omniscientia, omnipraesentia, Spiritui sancto in sacris literis ascribuntur. Iob. 33. Spiritus Dei fecit me. Iob. 26. Spiritus Dei ornauit caelos. Psal. 33. Verbo Domini (λόγῳ τοῦ θεοῦ) caeli firmati sunt, & spiritu oris eius (non creato, sed creante) omnis exercitus (omnes stellae) eorum. Et Ecclesia canit: Veni creator Spiritus, Imple superna gratia, quae tu creasti pectora.

*Quae persona Diuinitatis assumpsit
humanam naturam?*

Secun-

Secunda persona, videlicet Filius Dei, assumptam ex substantia virginis Mariæ, humanam naturam personali vnione sibi copulauit, ita vt sit vna persona I E - S V S C H R I S T V S Emanuel, noster mediator, redemptor, iustificator, & saluator.

Quid est incarnatio Filij Dei?

I N C A R N A T I O F I L I I D E I, est vnio personalis duarum naturarum, diuinæ de substantia æterni Patris ab æterno genitæ, & humanæ ex substantia Mariæ virginis assumptæ, facta mirando consilio diuinitatis, in Christo mediatore, vt sit Emanuel, æterno Deo Patri & nobis hominibus ὁμοῶσι, reconcilians nobis Deum, & sufficienti λύτρωσιν placata iustissima ira Dei aduersus peccatum, æternam iusticiam & vitam hominibus restituat.

Cur Filius Dei nominatur Emanuel?

E M A N V E L, id est, N O B I S C V M D E V S, vocatur propter quatuor causas. Primum propter assumptionem No-
C
stræ

stræ naturæ, quia Θεάνθρωπος seu Deus homo & frater noster, caro de carne nostra, & os ex ossibus nostris, factus est. *Iob. 1. Verbum caro factum est, & habitavit in Nobis, seu assumpta nostra natura, non tantum effectiue & separabiliter, sed συμπαρικῶς ita, ut sit vna persona.*

Deinde, Quia **PRO NOBIS** apud æternum Patrem intercedit & deprecatur, & precium redemptionis persoluit. *Rom 8. Est ad dextram Patris & interpellat pro Nobis. Si Deus pro nobis, quis contra nos. 1. Tim. 2. Unus mediator Dei & hominum homo Iesus Christus, qui dedit se ipsum precium redemptionis pro omnibus.*

Tertiò, Quia **INNOBIS** fide cum agnoscentibus habitat Filius Dei, & corda nostra regit & sanctificat, & sibi conformia reddit. *Gal. 2. Viuit in me Christus. Ephes. 3. Habitat Christus per fidem in cordibus nostris.*

Postremò, **APUD NOS** in omnibus periculis, doloribus & morte ipsa præsens adest Emanuel noster, Deus & homo protegens & saluans nos, ut dixit: *Ecce ego vobiscum sum usque ad finem seculi, Psal. 46. Dominus Zebaoth nobiscum. protector noster Deus Iacob, Psalm. 91. Cum ipso sum in tribulatione.*

Quid

Quid est Mediator?

MEDIATOR, est Persona inter Deum irascentem Peccato, & genus humanum reum peccati & iræ Dei constituta, ut iusticiæ Dei satisfaciat, sustineat iram & pœnam pro peccato, deprecetur pro nobis, applicet sua merita, & innocentiũ gemitus & preces exaudiat. Ebr. 9. Ioh. 17. 1. Timoth. 2.

Cur necesse fuit in Christo Mediatore nostro duas naturas, divinam & humanam inter se unitas esse?

Causse ab Athanasio in libro de incarnatione verbi, & ab alijs recitantur. Hominem esse oportuit, quia homo peccauerat, à quo pœnam per solus ordo iusticiæ postulabat. Deinde, ut pati & mori pro homine posset, & per mortem aboleret mortis imperium. Ebr. 2. Item, ut φιλαυθῆς ὡς πῖταρ suam erga homines ostenderet assumptione humane nature, eamq; horribiliter à Diabolo conuulsam & oppressam, assumptione sua & collocaione ad dextram DEI patris glorificaret.

Deinde oportuit esse Deum, ut ἀντιπροσώπου seu precium pro peccatis æquivalens, & meritum nostre iusticiæ & vitæ sufficiens esset, ac ut molē iræ DEI

& poenarum sustinere, & mortem ac diabolum
 vincere, & iusticiam ac vitam aeternam restituere
 posset. Item, vt ingredi in Sanctum sanctorum,
 introspicere pectus Patris, & corda inuocantium,
 & ubiq; Ecclesie adesse, inuocantes exaudire, de-
 fendere, seruare, & sapientiam Dei ac Spiritum
 sanctum petentibus donare posset. Cumq; in prima
 creatione Filius Dei λόγος, & vitam & lucem, quae
 fuit imago Dei, hominibus tribuisset: congruebat
 sapientiae diuinae, vt per idem verbum, quo condita
 est, imago Dei deprauata in nobis restauretur.

Quid est Christus?

CHRISTVS est summus sacer-
 dos & rex Ecclesiae: DEO aeterno Patri
 & nobis hominibus ὁμοῦσι: vnctus
 plenitudine Spiritus sancti, vt Euangeli-
 on ex sinu Patris prolatum hominibus
 patefaciat, per quod colligit sibi ex ge-
 nere humano aeternam Ecclesiam: & sua
 intercessione, merito ac efficacia remis-
 sionem peccatorum & salutem aeternam
 impetrat ac donat ecclesiae, quam in hac
 vita verbo & Spiritu sancto regit, & ad-
 uersus Diabolos ac tyrannos defendit,
 & tandem ex morte resuscitatam orna-
 bit vita & gloria aeterna.

Quod

*Quod est discrimen inter Christum
& Iohannem Baptistam ac
ceteros sanctos?*

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primum, Persona differunt. Habitat enim diuinitas in Christo, non, vt in cæteris sanctis hominibus, tantum effectiue & separabiliter: sed etiam tali ratione, vt Filius Dei, & natura humana assumpta, sint vna indissolubilis persona, sicut anima & corpus vnum hominem constituunt.

Secundò, Differunt officio, Solus enim Christus est redemptor & saluator, placans suo merito iram Dei, liberans nos à peccatis & morte, & restituens iusticiam & vitam æternam: Sancti non sunt redemptores, sed tantum ministri verbi, per quod Christus sua beneficia hominibus annunciat & impertit.

Tertiò, Efficacia. Nam Christus propria potentia efficax est per verbum illuminans mentes vera agnitione D E I, dans Spiritum sanctum, & viuificans corda noua & æterna iusticia & vita. Iohannes Baptista & cæteri sancti non sunt

efficaces propria potentia, sed tantum ministri verbi & sacramentorum,

Quarto, Christus est ἀναμάρτητος, expertus omnis peccati & labis 2. Cor. 5. 1. Pet. 3. Sancti omnes sunt peccatores. 1. Iohan. 1. Psal. 32. & propter Christum à peccatis absoluantur.

*Quis est usus & paxis doctrinae de
Deo, & de tribus personis
Diuinitatis?*

Vt Deus rectè à nobis agnoscat & inuocetur, seu, vt vera agnitio DEI, Timor iustissima ira Dei aduersus nostra peccata, Fides seu Fiducia misericordia propter Filium mediatorum promissa, ardens inuocatio Dei, qua petimus nos à Filio Dei doceri & seruari, & à spiritu DEI paraclito regi & sanctificari, vera gratitudo pro summis beneficijs Dei, ac imprimis promisso Filio redemptore & effuso in pectora nostra spiritu sanctificante, & totius vite obedientia & conformitas cum sapientia & iusticia, & ceteris virtutibus Dei, in nobis excitetur, alatur & confirmetur: non vt ociosis speculationibus & argutijs ac questionibus prophanis, quae ab hac vera & practica DEI noticia mentes abducunt, & tamen arcanam DEI naturam non explicant, inanem ingeniorum curiositatem alamus.

Praecipue

*Precipue autem in quotidiana Dei inuocatione
hæc doctrina de Deo, de tribus Personis diuinitatis,
de beneficijs Filij Dei mediatoris, de spiritu Gratia
& precum, de promissionibus, de fide, proferenda:
& Inuocatio nostra, ab Ethnica, Turcica, Pontifi-
cia & omnium alienarum gentium battologia se-
greganda est.*

Quid est vera Inuocatio Dei?

V E R A I N V O C A T I O D E I, est
à vero Deo, Patre Domini nostri **I E S U**
C H R I S T I, prælucente vera agnitione
& fiducia Filij **D E I** mediatoris, petere
bona spiritualia & corporalia, præsentia
& æterna, iuxta ipsius promissiones, &
certò statuere se Deo curæ esse, & à Deo
tanquam Patre $\phi\lambda\omicron\sigma\acute{o}\varsigma\gamma\omega$ preces nostras,
propter Filium **D E I** intercessorem ex-
audiri, & nobis salutaria tribui: ideoq̄
vicissim Deum omnibus grati animi &
obedientiæ officijs celebrare.

*Quæ sunt partes vera Inuocatio-
nis, quas in omnibus nostris ad Deum
precibus piè & attentè considerare
& simul complecti ac coniun-
gere singuli debemus?*

- I. Compellatio veri Dei, Patris Domini nostri Iesu Christi, illustribus testimonijs in Ecclesia patefacti, *vt scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias, Non habebis Deos alienos coram me.*
- II. Cogitatio mandatorum Dei, *quæ invocationem præcipiunt, & bona à Deo promissa peti & expectari seuerissimè iubent. Matth. 7. Luc. 18.*
- III. Pœnitentia seu Confessio propriæ indignitatis & peccatorum, *cuius in precatione Davidis Psal. 51. & Danielis cap. 9 exemplum insigne habemus.*
- III. Consideratio promissionis de remissione peccatorum, & de exauditione precum propter Christum mediatorem, *Psal. 50. Matth. 7. 11. 18.*
- V. Fides certò statuens sibi remitti peccata, & se Deo placere, & suas preces exaudiri propter Christum, *Jacob. 1. Oret in fide nihil hesitans. Ephes. 3. Per fidem audemus accedere.*
- VI. Commemoratio rerum petendarum, *quæ ab ipso Christo in septem petitiones incluse sunt. His gratiarum actionem pro beneficijs Dei spiritualibus & corporalibus annectamus.*

Quod est discrimen veræ & falsæ invocationis?

Discri-

Discrimina illustria sumi possunt à causis
efficientibus, impulsivis, obiectis, & adiacentibus,
sed vsitatè recensentur hæc duo:

Prius sumptum ab Essentia Dei.

Posterius à voluntate Dei.

Ethnici, Turci, Iudæi, etiamsi iacti-
rent, se inuocare Deum conditorem cœ-
li ac terræ: tamen à vero Deo aberrant,
& sibi ipsis idolum sculpunt, quod com-
pellant. Vnicus enim est, & solus condi-
tor cœli ac terræ, qui est æternus Pater,
Filius & Spiritus sanctus, quem ipsi vel
prorsus ignorant, vel contumelia affici-
unt, Iohan. 5. Qui non honorat Filium
non honorat Patrem. Deinde de volun-
tate Dei sunt incerti, quia promissionem
Euangelij & Filium mediatorem asper-
nantur.

Vera autem inuocatio ad hunc vnum
Deum, Patrem Domini nostri Iesu Chri-
sti, patefactum misso Filio & dato Euan-
gelio, directâ est: Deinde certò statuit, se
recipi & exaudiri propter Christum me-
diatorem.

*Haftenus de Deo creatore rectè agnoscendo & in-
uocando: Nunc de Creaturis ad imaginem Dei, vt
Deum agnoscant & celebrent, conditis dicemus.*

SECUNDVS

LOCVS.

DE CREATIONE MVN-
DI, ANGELORVM ET
hominum.*Quid est CREATIO?*

Creatio, est actio externa DEI, qua
Deus volens, immensa bonitate om-
nes res alias, visibiles & inuisibiles, ex
nihil fabricauit, consilio suo, vt æternā
Ecclesiam sibi conderet, à qua agnosca-
tur & celebretur, & in qua in æternum
habitet.

Creatio cuius personæ opus est?

Omniū trium personarum diuinita-
tis, æterni patris, filij, & Spiritus sancti,
quæ simul omnes res alias condiderunt
& conseruant, vt dicitur Psal. 33. Verbo Domini
coeli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis exer-
citus eorum. De filio dicitur Iohan. 1. Omnia per
ipsum facta sunt.

Conditæ sunt autem omnia mundi corpora, non
eodem temporis momento, sed ordine distinctis sex
diebus. Genes. 1. 2.

Prima die Materia cæli & terra rudis ac indi-
gesta, & Lux.

II. Cælum

- II. Cælum seu Orbes caelestes.
 III. Terra & Planta.
 IIII. SOL, Luna, & caetera stella.
 V. Aues & Pisces.
 VI. Terrestria animantia, & Homo.

Cur conditus est à Deo mundus?

Vniuersum hoc theatrum naturæ rerum ideò conditum est à Deo, & miranda arte & sapientia distributum, & ornatum, vt Deum opificem nobis monstret, & utilitatibus hominum seruiat, & schola sit sapientiæ, bonitatis, præsentia, & omnipotentia Dei, qui ab Angelis & hominibus à se conditis, vult agnosci & celebrari: ijsq; vicissim seipsum & omnia sua bona impertire. Rom. 1. Ephe. 3.

Quid est Prouidentia Dei?

Prouidentia est actio mentis diuina, qua omnia cernit, & cunctos euentus futuros prospicit, deinde gubernatio Dei, qua naturam vniuersam, à se conditam, sustentat & conseruat, & præcipuè curat genus humanum, custodit ciuilem societatem, punit atrocissima scelera atrocibus poenis, & tandem iustos premijs ornat. *Job 22. Johan. 5 Ps 94 Ps 104*

Pars Prouidentia est, determinatio diuina, qua Deus, omnia cernens, cunctos etiam futuros euentus, siue bonos siue malos, prospicit: & bonos

& bonos adiuvat, malos autem permittit, & terminos ac metas constituit, quousq; sit permissurus.

Haecenus de Deo creatore: nunc de Creaturis, ex quibus aeternam Ecclesiam Deus elegit, dicemus.

Sunt autem creaturae Rationales, aliae Incorporae & invisibiles, ut Angeli & Anima hominum: aliae Corporales & visibiles, ut Homines.

Quid sunt Angeli?

ANGELI BONI sunt essentiae spirituales, creatae à Deo ad imaginem ipsius, hoc est, intelligentes, veraces, iustae & liberae, quae non sunt pars alterius speciei, ut animae hominum: & sunt immortales, ordinati à Deo, ut ipsum celebrent, & sint ministri Ecclesiae, & custodes piorum, Ebrae. 1. Psal. 34. 103. 104.

Quid sunt Diaboli?

DIABOLI sunt essentiae spirituales, in initio creatae ad imaginem Dei, hoc est, intelligentes, veraces, iustae & liberae, sed libera voluntate à Deo deficientes, facti sunt hostes Dei, & genus humanum à Deo auulsum in peccatum & mortem precipitarunt, & ad omnis generis peccata & calamitates quotidie impellunt. Quam Tyrannidem mirando consilio permittit Deus, & reprimit, usq; ad extremum iudicium, in quo Diabolos omnes, vna

vnà cum hominibus impijs, in aternos cruciatus abijciet, Ioh. 8. 1. Pet. 5. 1. Pet. 2.

Quid est HOMO?

HOMO est substantia creata à DEO, habens corpus & animam rationalem, conditam ad imaginem Dei, vt Deum agnoscat & celebret.

Quid est Anima?

ANIMA HOMINIS est essentia spiritualis, creata à Deo ad imaginem ipsius, hoc est, intelligens, libera, & iusta, quæ est pars hominis: nec extinguitur cum à corpore discessit, sed est immortalis.

Quæ sunt præcipuæ vires Animæ in homine?

Quinq;: Rationalis, sentiens, appetens, locomotiua, & vegetans.

Quæ sunt partes animæ Rationalis?

Duæ: MENS & VOLUNTAS, cum qua in serijs motibus copulati sunt AFFECTVS cordis.

Quid est Mens?

MENS seu INTELECTVS est potentia Animæ rationalis cognoscens, illustrata
in cre-

in creatione radijs sapientia & lucis diuine, qua
Deum & Legem Dei discernentem recta & praua,
que vita rectorix est, & numeros, ordinem, nouitas
in uoluntate, qua sunt principia & norma artium, & om-
nes res ceteras singulares & uniuersales utcumq;
cognoscit, meminit, & alia ex alijs ratiocinatur,
& recte ac secus coherentia cernit & iudicat. Qua
potentia eam ob causam precipue condita est in
homine, ut Deum conditorem, & testimonia de Dei
sapientia & bonitate, totis rerum uniuersitati im-
pressa, cognoscat, & alijs cognoscenda demonstret.

Quid est Voluntas?

VOLUNTAS, est potentia Anima rationalis
motiua, ut in scholis loquuntur, seu appetens su-
prema, qua Homo obiectum ab intellectu monstra-
tum, velle & expetere, vel auersari & reijcere po-
test, vel suspendere actionem: & imperare externis
membris, ut aliquid faciant aut omittant. Ideo au-
tem sic condita est voluntas, ut ante omnia Deum
& virtutem expetat & amet, & in Deo letetur &
acquiescat.

Quid est Affectus?

AFFECTVS, sunt varia species &
forme actionum voluntaris cum aliquo dolore
aut letitia coniuncta: seu Affectus sunt motus va-
luntatis.

luntatis aut cordis, sequentes cognitionem, quibus obiectum, à mente, vel sensu monstratum, prosequimur aut fugimus.

Quid est IMAGO DEI?

Imago Dei, ad quam homo conditus est, erat similitudo & conformitas præcipuarum virium hominis, cum Archetypo, seu ipso Deo, videlicet: Mens, illustrata luce veræ noticiæ Dei, & sapientia, discernente recta & prava: & voluntas, liberrimo arbitrio expetens & probans recta & iusta, ardens dilectione Dei, & vera obedientia erga Deum: & cor rectum, omnes affectus & motus habens, conformes Legi Dei. Genes. 1.

Coloss. 3. *Induite novum hominem, qui renouatur in agnitionem Dei, secundum imaginem eius, qui creavit eum.*

Ephes. 4. *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iusticia, & sanctitate vera.*

2. Cor. 3. *Nos verò omnes, releuata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.*

Quid est Liberum Arbitrium?

LIBE-

*Cognitio in
libere
conscientia
Voluntate
liberum
arbitrium*

LIBERVM ARBITRIVM in genere significat, & iudicium Mentis discernens bona & mala, & facultatem Voluntatis, qua sponte eligit aut facit, vel auersatur & negligit ea, quae mens decernit.

Quid fuit liberum Arbitrium in Homine ante lapsum?

Fuit facultas mentis & voluntatis, qua poterant Angeli & Homines essentiam & voluntatem Dei conditoris, sine vlla caligine & errore agnoscere, & iusticiam ac sanctitatem veram, in qua conditi erant, iuuante Deo, retinere, & sponte ac seruo Deo perfecte obedire, vel ab eo deficere & peccare.

Quid est liberum Arbitrium in Homine post lapsum?

Est facultas, quae mens hominis, bona & mala ciuilia, seu honesta & turpia, item artes mechanicas & liberales, & alias res humanae rationis iudicio subiectas aliquo modo intelligere, discere ac iudicare, & voluntas sine coactione easdem eligere aut expetere, vel auersari & fugere potest, vel suspendere electionem, & imperare externis membris, vt suscipiant actiones cum iudicio mentis congruentes vel non congruentes.

Sed in rebus spiritualibus, vt in primo motu conuersionis ad Deum, seu regenerationis sui ipsius & prima scintilla fidei in Christum accendenda,

Liberrim

Liberum vel potius seruum & peccato captiuum & mortuum hominis arbitrium est naturalis impotentia, seu defectus & prauitas mentis & voluntatis, secuta lapsum Adæ, & nobiscum nascens: qua mens caeca & tenebris peccati oppressa, nec essentiam nec voluntatem Dei rectè agnoscere, nec viam æternæ salutis sua acie cernere potest: & voluntas ac appetitiones cordis auerse & aduersæ Deo, nec seipsas proprijs viribus ad Deum conuertere, & in Christum credere, & cultus Deo placentes, prestare, nec quicquam aliud quàm peccare possunt nisi per gratiam Christi fuerint liberatæ.

Liberum arbitrium in renatis ex aqua & Spiritu, est facultas, qua mens & voluntas per filium Dei à seruitute peccati liberata, & adiuta per Spiritum sanctum, suo etiam conatu & diligentia non modo externos mores honestè regere, & externa scelera vitare, verùm etiam interiores & spirituales animi motus, vt veram agnitionem Dei, inuocationem, patientiam, &c. exuscitare, fovere & augere, & vitiosis inclinationibus resistere vel indulgere, & rursus à DEO deficere potest.

Cum autem dixerimus Hominem ad Imaginem Dei creatum esse, quæ fuerit conformitas naturæ hominis cum LEGE Dei: nunc doctrina de LEGE Dei, ad quam congruere nostras mentes, voluntates & corda oportebat, statim addenda est.

D T E R-

TERTIVS

LOCVS.

DE LEGE DEI.

Quid est Lex Dei?

LEX DEI sunt decem præcepta : vel
LEX DEI est doctrina, quam Deus
 in creatione hominibus indit, & postea
 in monte Sina & alibi repetiuit, præcipi-
 ens quales nos esse, quæ facere, quæ o-
 mittere oporteat, Et promittens bona
 præstantibus perfectam obedientiam,
 ostendens ac arguens peccatum in hac
 corrupta natura, & denuncians iram
 DEI & æternas pœnas omnibus pecca-
 to pollutis.

*Alia & illustrior Legis Definitio
 proximis annis à Philippo
 tradita est.*

LEX DEI, est æterna & immota sa-
 pientia & regula iusticiæ in Deo, discer-
 nens recta & non recta, & horribiliter
 irascens omni dissimilitudini & contru-
 maciæ, quæ repugnat huic normæ in ipso,
 & est

& est patefacta hominibus in creatione,
 & postea sæpe repetita est & declarata
 voce diuina, vt sciamus, quod sit Deus, *Deo e da*
 & qualis sit, obligans omnes creaturas *nam e de*
 rationales, & postulans, vt omnes sint *metis aēs n*
 conformes. Nisi fiat remissio & reconciliatio, *conformes de*
 propter Filium mediatorem.

Quot sunt partes Legis Mosaicæ?
Tres.

1. Decalogus seu Lex moralis & æterna, *que iam definita est.*
2. Leges Ceremoniales seu Ecclesiasticæ.
3. Forenses seu Iudiciales.

Recita causas Legis moralis?

Causa efficiens, est immediatè ipse
 D I V S, qui hanc normam suæ sapientiæ & iusticiæ omnium hominum mentibus in prima creatio-
 ne in seuit, & postea voce sua, in monte Sina & ali-
 bi, illustrauit.

Materia in qua, est primùm ipsa mens Dei, in
 qua perfectè lucet hæc sapientiæ & iusticiæ, in lege
 expressa, cuius radij in mentes humanas postea
 deriuati sunt.

Materia circa quam, est conformitas ac obe-
 dientia, & dissimilitudo seu contumacia totius
 D 2 natura

naturæ rationalis, quæ cum hac norma mentis diuina, in lege expressa, perfecte congruere debebat.

Forma est æterna & immota norma iustitiæ in Deo, obligans omnes vel ad obedientiam perfectam, vel ad æternas pœnas.

Fines sunt?

Primus, vt doceat, quod sit Deus & qualis sit.

Secundus, vt hominum natura cum hac norma congruat.

Tertius, vt monstret, accuset, & æternis pœnis damnet omne peccatum, non congruens cum hac norma.

Quid est Lex naturæ?

Lex naturæ proprijsimè est noticia Legis diuinæ, insita à Deo naturæ humanæ. vt Rom. 2. dicitur: *Opus Legis scriptum in cordibus eorum. Et summa legis naturæ in Decalogo comprehensa est.*

Quid est Lex positiva seu humana?

Leges Politicæ seu positivæ sunt sententiæ seu leges probabili ratione à magistratibus latæ, vt sint adminicula legis naturæ, videlicet determinantes circumstantias

stantias aliquas, in executione iuris naturæ, vel fancientes aliquid de occasione feruandi ius naturæ, non pugnantes cum iure naturali aut diuino.

Quod est discrimen inter Legem Dei, & Leges humanas?

Discrimina maximè illustria sunt hæc quatuor.

Leges humanæ seu positivæ Magistratum sunt mutabiles, & obligant tantum certos homines, quibus latæ sunt, vel ad externam obedientiam præstandam, vel ad pœnas corporales sustinendas.

Sed Lex Dei est æterna & immutabilis, & obligat omnes Angelos & Homines, vel ad perfectam obedientiam, vel ad pœnas æternas sustinendas,

Cur Ceremoniæ & Leges Forenses Moysi nunc abrogatæ sunt, cum tamen Decalogus perpetuò retineatur?

Tota Politia Moysi propter hanc causam præcipuè à Deo constituta est, vt esset certa sedes Ecclesiæ, & certus locus, in quo Christus, iuxta promissiones, exhiberetur: seu, vt esset hospitium na-

scientis, & Schola docentis Christi. Et Ceremonie, ac Forenses Leges ideo late sunt, ut continerent hanc politiam, & à cæteris gentibus distinguerent, vsq; ad tempus exhibitæ Christi. Postquam autem exhibitus est Christus, tota politia concidit, & unâ cum politia etiam Ceremoniales & Leges forenses, que tantum propter ipsam politiam instituta fuerunt, extinctæ sunt.

Sed Lex moralis, seu Decalogus est æterna & immutabilis norma sapientia & iusticie in ipso Deo, obligans omnes creaturas rationales vel ad obedientiam vel ad pœnam. Ideò nequaquam abolita est, exhibitæ Christo, ut Matth. 5. dicitur: Non veni solvere Legem, sed implere.

Implet autem Christus Legem quatuor modis:

P. Primùm. Habendo & præstando perfectam obedientiam pro sua persona.

Secundò. Persoluendo pœnam sufficientem, quam nos nostra inobedientia meriti eramus.

Tertiò. Docendo & illustrando verum & genuinum intellectum Legis.

Quartò. Efficiendo in credentibus novam obedientiam cum lege congruentem, per Spiritum sanctum.

Cum

Cum Lex Moralis sit æterna &
 immutabilis, quomodo intelligen-
 da sunt hæc dicta 1. Timoth., 1.

Iusto non est Lex posita.

Rom. 6. Non estis sub
 Lege?

Iustificati fide in Filium Dei liberati
 sunt etiam à Lege morali, quòd ad male-
 dictionem, seu obligationem ad æternas
 pœnas attinet, sed tamen manet æterna
 & immota obligatio ad obedientiam.
 Ideo enim Christus maledictionem Legis in se deri-
 uavit, ut in natura humana obedientiam seu con-
 formitatem cum Lege Dei instauraret.

Hinc intelligi potest.

Quid sit LIBERTAS CHRIS- TIANA?

Non licentia faciendi quidquid libet,
 sed liberatio à peccato, ab ira Dei, à ma-
 ledictione Legis, à ceremonijs & legibus
 forensibus Mofi, & à ritibus adiaphoris
 extra casum scandali. Iohan 8. Rom. 6. 7. 8.
 Ephes. 2. Gal. 3. 4. 5.

*Quæ sunt præcipua sententia Legis
Moralis? Seu, Quot sunt præce-
cepta Decalogi?*

Decem, Recita?

P R I M V M
P R Æ C E P T V M.

*Ego sum Dominus Deus tuus,
qui eduxi te de terra Ægypti, Non
habebis Deos alienos coram me,
Et c.*

*Quæ sunt virtutes seu bona opera
primi præcepti, iuxta declara-
tionem Euangelij?*

*Omnes virtutes oriuntur à cognitione seu à
Noticia gubernatrice, quia ignoti nulla cupido.
Ideo & primum præceptum ab agnitione Dei ordi-
tur: Ego sum Dominus Deus tuus: & discernit
Deum certo verbo & testimonijs miraculorum in
educatione in Ægypto patefactum, ab omnibus cre-
aturis*

aturis & commenticijs numinibus. Est autem haec cognitio vel essentiae divinae, vel voluntatis patefactae aut in lege, & comminationibus, aut in promissionibus & Euangelio. Cum Legem Dei & comminationes cognoscimus & vera assensione amplectimur, oritur Timor Dei. Cum autem promissionem gratiae & amoris Dei in Christo amplectimur, oritur Fides seu Fiducia acquiescens in Deo, & vivificant corda, & pariens dilectionem erga Deum & erga proximum. Ex hoc fonte sumpta est distributio Virtutum primi praecepti, quas his duobus vocabulis, Timoris Dei & Fidei, Philippus in locis complectitur.

Vsicatum est autem, vna voce Pietatis seu Religionis, omnes totius primae tabulae virtutes comprehendendi, sed vt illustrior sit explicatio, prodest eas euolui, & in plures species distribui, quarum singula appellationes, saepe plures alias per Synecdochem includunt. Recitabimus igitur sine superstitione octo genera operum primi Praecepti. Ac studiosos hortor, vt sequentes Virtutum definitiones ediscant, & velut normas & Regulas omnium consiliorum & actionum in omni vita sibi proponant.

Omniium primae Tabulae virtutum commune genus est

P I E T A S E R G A D E V M

seu

D S

RELI.

*Huius partes sunt Virtutes, quæ ad
primam Decalogi Legem
pertinent :*

- I. Vera noticia Dei, seu Sapientia.
- II. Timor Dei, seu Pœnitentia.
- III. Fides.
- IIII. Dilectio.
- V. Spes.
- VI. Humilitas.
- VII. Patientia.
- VIII. Perseuerantia.

P I E T A S E R G A D E V M seu
R E L I G I O, est verum Deum, patefa-
ctum in creatione mundi & Verbo Ec-
clesiæ tradito, rectè agnoscere, fiducia
Christi mediatoris inuocare & colere, si-
cut in verbo suo præcepit.

S A P I E N T I A in sacris literis idem
est quod Pietas, videlicet, vera agnitio
D E I & redemptoris nostri Iesu Chri-
sti, coniunctæ cum vero timore Dei, & fi-
de, ac totius vitæ obedientia, iuxta ver-
bum diuinitus traditum.

V E R A N O T I C I A D E I, est essentiam
& voluntatem Dei in Lege & Euangelio
patefactam, rectè agnoscere, iuxta ver-
bum

bum per Prophetas & Apostolos traditum, & certis ac illustribus testimonijs miraculorum, vt educatione populi Israel ex Aegypto, resuscitatione mortuorum & similibus confirmatum.

Peccata pugnantis sunt. Caligo & caecitas mentis ignorantis Deum, omnes falsa opiniones de essentia & voluntate Dei, non congruentes cum verbo per Prophetas & Apostolos tradito, videlicet Ebnica, Philosophica, Turcica, Iudaica, omnes haereses, corruptela Euangelij blasphemia.

TIMOR DEI, est expauescere conspectu irae Dei aduersus peccatum, & filiali metu irae ac iudicij diuini vitare delicta, & se reuerenter Deo subijcere, & voluntate ac verbo Dei omnia consilia & omnes actiones, in vita spirituali & civili gubernare.

Extrema sunt, Securitas, seu esse sine cura sine timore irae & iudicij diuini: & Superstitio trepidans timore, vbi nō est timor. Hoc autem nobis praestet Dei timor, vt omnes alios timores contemnamus.

FIDES, est noticia omnium articulorum doctrinae Christianae, & assensus, quo amplectimur totam doctrinam à Deo nobis traditam, & in hac Promissionem gratuita reconciliationis, certò donandae propter Christum mediator-

rem.

rem, & est fiducia acquiescens in misericordia Dei propter Filium mediatorem promissa & certò statuens, sibi ipsi peccata remitti propter Christum.

Peccata pugnancia cum fide sunt :

Dubitationes Epicureæ & Academica, de Deo, de Prouidentia, de certitudine doctrinæ per Christum & Apostolos tradita.

Dissidentia erga Deum.

Dubitare de remissione peccatorum, an simus in Gratia Dei, an Deo placeamus.

Desperatio.

Confidentia seu presumptio.

Fiducia humanorum auxiliorum.

Superstitio.

Magia.

DILECTIO DEI est ardens incendium amoris, quo mens & voluntas, agnita Dilectione Dei erga nos, quam misso Filio declarauit, vicissim Deum complectitur, & sese Deo subijcit & seruat omnia mandata Dei cum quadam læticia acquiescēte in Deo: vel Dilectio est obedientia vniuersalis iuxta totam Legem, vt dicitur, Rom. 13. Dilectio est impletio legis.

Peccata pugnancia sunt omnes prauæ inclinationes, Odium Dei, Stupor nostrorum pectorum non sentiens

Sentiens ardentem flammam dilectionis, denique omnium ceterarum virtutum extrema.

S P E S est certa expectatio vitae aeternae, iuxta promissionem in Euangelio expressam, est expectatio mitigationis calamitatum in hac vita, iuxta consilium Dei:

Extrema Fidei & Spei sunt, Desperatio & Praesumptio.

H V M I L I T A S seu ταπεινοφροσύνη est virtus, qua in timore Dei agnoscetes propriam infirmitatem, non superbumus, sed vero corde nos Deo, & in officijs nostrae vocationis, fiducia auxilij diuini obeundis, & praestanda in poenis & ærumnis obedientia, & exhibendo alijs honore debito, subijcimus.

Extremae sunt, ficta seu simulata humilitas, & SUPERBIA, quae est sine timore Dei, & sine agnitione infirmitatis propriae sese admirari & magnificare, propter certas dotes, & propria sapientia aut viribus confidere, & alios despiciere, & cum accidunt aduersa, irasci Deo tanquam iniuste punienti.

P A T I E N T I A est virtus, quae in doloribus & ærumnis, moderatè & placidè ferendis, reuerenter se voluntati Dei subijcit, nec inconcessa auxilia quærit, sed fide

sed fide statuit Deum sibi propicium esse, & petit & expectat auxilium Dei, mitigationem ac liberationem, & hac fide & spe dolorem lenit, & pacem ac læticiam in corde sentit.

Partes Christianæ patientiæ sunt Timor Dei & Fides.

Extrema sunt Impatientia, & Hypocritica tolerantia cruciatuum sponte accersitorum, ut in flagelliferis, eremitis, & similibus.

P E R S E V E R A N T I A, est in vera agnitione Dei, & fide in Christum, constanter & perpetuò usq; ad extremum vitæ spiritum permanere.

Extrema sunt, Defectio à Fide & Pertinaciæ in opinionibus impijs, aut superstitiosis cultibus.

Extrema communia, seu peccata pugnantia cum tota prima tabula sunt:

Epicureus, ac Cyclopicus contemptus Dei.

I D O L A T R I A, est vel fingere aliquid esse Deum, quod non est Deus: vel honorem Deo propriè debitum tribuere cuicunq; rei, quæ non est Deus: vel alligare Deum ad aliquam rem, ad quam se ipse non alligavit suo verbo: vel eligere & institueret cultus sine verbo ac mandato Dei,

to Dei, & confidere his cultibus, quod propter eos Deus nobis propicius sit & benefaciat.

Sunt enim Dij alieni, non tantum ficta Ethnicorum numina, & Statuae ac Imagines, quae coluntur, sed in genere omnia, quae plus amamus & timeamus, quam Deum, & quibus confidimus magis quam Deo.

H Y P O C R I S I S, est simulatio pietatis, iusticiae & sanctitatis externae, cum tamen cor sit sine vero Timore Dei & sine Fide, plenum dubitationibus, pravis inclinationibus & affectibus, superbia admiratione sui, &c.

S C A N D A L V M, est aut falsa doctrina, aut malum exemplum, quod gloriae Dei & saluti aliorum hominum nocet, vel quia seducit alios, vel quia deterret alios ab Euangelio, vel quia praebet occasionem maledicendi Euangelio & Ecclesiae, vel quia alios ad imitationem inuitat, vel quia ferit alia plura peccata.

S E C V N D U M

S E C V N D V M

P R A E C E P T V M.

*Non assumes nomen Domini
Dei tui in Vanum.*

*Virtutes seu bona opera secundi
praecepti, in quibus consistit ve-
rus vsus nominis diuini.*

- I. Vera inuocatio Dei.
- II. Gratiarum actio.
- III. Vera praedicatio.
- IIII. Confessio.
- V. Iusiurandum.

VERA INVOCATIO DEI,
est vero motu cordis & linguae, à vero
Deo, patefacto in promissione Euange-
lij & misso filio petere & expectare bona
aeterna & corporalia, & repugnantem
dubitationi certò statuerè, à Deo recipi,
& exaudiri preces, iuncta ipsius promif-
siones, propter Christum mediatorem.

*Extrema sunt, Omissio inuocationis, frigida &
oscitans precatio, qualis est omnium nostrum, & om-
nes*

*omnes falsa inuocationes, Ethnica, Turcica, Papi-
stica inuocatio hominum mortuorum.*

omne / gratia
G R A T I A R V M A C T I O, est
mente & voce confiteri, quòd bona spi-
ritualia & corporalia non casu offeran-
tur, nec nostra sapientia & viribus tan-
tùm parentur & conseruentur, sed quòd
Deus verè omnium beneficiorum autor
sit, & propterea vero corde se ei subijce-
re & obedire, vt Deus gloria ornetur, &
plures ad veram agnitionem & inuoca-
tionem Dei inuidentur.

*Extrema sunt, Ingratitudo, & simulata grati-
tudo, qualis est Pharisei, Luca. 18.*

V E R A P R A E D I C A T I O, est do-
ctrinam à Deo traditam, Legem & Euan-
gelion, vel in publico ministerio, vel ali-
bi pro suo loco & vocatione, rectè & pu-
rè docere, & corruptelas dextrè refu-
tare.

*Extrema sunt, Corruptela doctrinae, Haereses,
Negligentia in docendo, Curiositas in tractandis
materijs non necessarijs.*

C O N F E S S I O, est veram de Deo
doctrinam constanter profiteri, nec abij-
cere eam propter terrores, odia, suppli-
cia, vel gratiam potentum, propter hunc
E finem.

finem, vt Deo obtemperetur, & ne vera Dei noticia in terris extinguatur.

*Extrema sunt: Defectio ab Euangelio, & Per-
tinacia in causis impijs.*

I V S I V R A N D V M, est inuocatio veri Dei, qua petitur, vt sit testis, nos vera dicere, & seuerè puniat mentientes.

*Extrema sunt: Periuria: & superstitiosa ob-
seruatio impiorum iuramentorum.*

TERTIVM

PRÆCEPTVM.

*Memento vt diem Sabbati
sanctifices.*

Quid significat vox Sabbati?

S A B B A T V M, Ebræis quietem, seu scholam & ocium ad studia doctrinæ de Deo, significat: Cui septima hebdomadæ dies à Deo ipso in prima creatione destinata fuit.

Cur lata est lex de Sabbato?

Septem causæ sunt.

I. Voluit Deus diem Sabbati singulis hebdomadis esse monumentum doctrinæ de creatione mundi, sex distinctis diebus perfecta, à qua die septima Deus requieuit

requieuit (Gen. 1. 2.) nec post Hominem forma-
tum, alios mundos, nec alias nouas animantium
species condidit, vt Hominem esse extremum &
summum opus, in quo Sabbatum agere & acqui-
escere velit, Deus demonstraret.

Cum autem in Scholis perpetuum Sabbatum
seu ocium studijs doctrinae de Deo destinatum aga-
mus, praecipua etiam nostra cura sit, vt Sabbatum
creationis rite celebremus, & Testimonia de Deo,
in toto hoc pulcherrimo natura rerum à Deo crea-
ta theatro nobis proposita, attentè contemplemur,
& doctrinam de caelo, stellis, elementis, plantis,
animantibus, & humana anima & corporis natura,
studiose discamus.

II. Vt commonefaceret de Sabbato Animae
spirituali, quo à nostris operibus & cupiditatibus
viciosus quiescentes, à Deo nos doceri & agi pete-
mus & patiamur: ac praecipue in schola sanctae cru-
cis, quietis & placidis animis Deum pro sua volun-
tate paterna nobiscum agere sinamus.

III. Vt perpetuam & aeternam quietem, omni
labore & dolore vacantem, & perpetuò celebra-
ntem Deum significaret. Ebr. 3. 4. Esa. 66.

IIII. Vt nos de sabbato redemptionis seu quiete
Filij Dei in passione, & sepulchro, qua nobis hono-
rem aeterni sabbati in lapsu amissum restituit, ad-
moneret.

V. Oeconomica est, vt homines & iumenta,

præteritorum dierum laboribus desatigata & fessâ septimi diei ocio & quiete recrearentur, Deut. 5.

V I. Vt monumentum esset liberationis ex seruitute Aegyptiaca, & Gratiarum actionis Deo præstandæ pro quiete à laboribus, quos in Aegypto grauiss. ac penè intolerabiles sustinuerant, Deut. 5.

V II. Et præcipuè in tertio præcepto consideranda, vt singula hebdomadis septima die homines ad discendam & propagandam Legem Dei, & promissiones de Christo, & ad communem preceationem & gratiarum actionem & laudes diuinas conuenirent. Id enim est sabbatum sanctificare.

Quæ sunt igitur bona opera in tertio præcepto mandata?

Sex sunt:

- I.* S A N C T I F I C A T I O Sabbati seu conseruatio ministerij.
- II.* Fidelitas ministrorum seu docentium.
- III.* Diligentia auditorum.
- IIII.* Reuerentia & obedientia erga ministros.
- V.* Liberalitas, benignè contribuens ad conseruationem ministerij.
- VI.* Pia obseruatio Ceremoniarum in Ecclesia.

S A N C T I F I C A T I O S A B B A T I est præ-

prælucente vero timore Dei & fide, diem ministerio docendi & administrandi ceremonias, diuinitus institutas, destinatum, non prophanis, sed sanctis operibus, hoc est, docendæ & discendæ veræ de Deo doctrinæ, publicæ precatiōni, gratiarū actiōni, vsui Sacramentorū, &c. tribuere: ne in otium prorsus iners & ignauum, nec in corporis labores, aliosue prophanos vsus à ministerio abducentes collocare.

Huic cognata virtus est **C O N S E R V A T I O M I N I S T E R I I E V A N G E L I C I**, quod est officium prædicandi in publico Ecclesiæ cœtu verbum Dei, & legitimè administrandi Sacramenta, institutum à Deo, vt per illud veram sui agnitionem, fidem, inuocationem, & cæteras virtutes ipsi placentes accendat, & omnia beneficia Christi ac æternam salutem Euangelio credentibus impertiat.

Peccatum pugnans cum tertio præcepto, est Prophanatio Sabbati vel per neglectiōem & contemtionem ministerij, vel supersticiosam obseruationem sabbati Iudaicam, aut transformationem ministerij in regnum mundanum.

F I D E L I T A S Docentium, est virtus, qua ministri Ecclesiæ, conscij sibi mediocris peritiæ doctrinæ Christianæ, officia fidi dispensatoris mysteriorū Dei omnia,

in docendo, arguendo, consolando, exhortando, & veræ pietatis ac omnium virtutum exemplo auditoribus præluendo, diligenter & sedulo obeunt & constanter tuentur.

Extrema sunt: Infidelitas vel ignara doctrina, vel negligens in officio, & nimia anxietate seu cogitatione propria imbecillitatis deserere ministerium.

DILIGENTIA Auditorum in audienda & discenda doctrina, & crebro usu sacramentorum, & obedientia debita ministerio præstanda.

Extrema communia sunt, Negligentia & Contemptus doctrinae & sacramentorum, & superstitio.

REVERENTIA & OBEDIENTIA erga Ministros, in his quæ ad ministerium pertinent, videlicet cum proponunt præcepta Dei, annunciant consolationem Evangelij, adhortantur ad bona opera, excommunicant contumaces. *Luc. 10. Qui vos audit, me audit. Ebre. 13. Obedite præpositis vestris & obtemperate. Ipsi enim vigilant pro animabus vestris, ut cum gaudio & non gementes officium suum faciant.*

Extrema sunt contemptus & contumacia adversus ministros, & simulatio arte premens ministerium.

sterium, & impia obedientia in corruptelis doctrinae aut traditionibus impijs.

C O N T R I B U T I O ad conseruationem ministerij Euangelici, & alendos docentes in Templis & Scholis: sicut Israelitae quotannis virum didrachmon, & primitias, decimas, primogenita, partes victimarum, &c. ministris Ecclesiae sustentandis conferebant, & in nouo testamento Dominus ordinauit, vt qui Euangelion annuciant, ex Euangelio viuant.

Extrema sunt nihil conferre, sed potius rapere bona ministris Ecclesiae ab alijs attributa, vt multi principes, nobiles, & rustici Euangelici faciunt: aut profundere opes in Epicurea aut idolatrica collegia Canoniorum vel monachorum.

P I A O B S E R V A T I O C E R E M O N I A R V M, quae institutae sunt: vt per eas innotescat alijs doctrina de Deo, & sint signa Ecclesiae, & nerui publicorum congressuum, vt omnia in ijs decen-ter & ordine gerantur.

Extrema sunt, Impietas contemnens omnes ceremonias publicas: & superstitiosa observatio impiorum rituum.

*Quid de Ceremonijs in Ecclesia
sentiendum est?*

C E R E M O N I A E in genere sunt
E 4 gestus

gestus seu actiones externæ incurrentes in oculos vel alios sensus externos, ordinatæ ad certos fines.

Suntq̄ alia Diuinæ, seu à Deo mandata, vel in veteri Testamento, vt circumcisio & sacrificia Mosaiæ, quæ fuerunt signa promissionis & Typi beneficiorum Christi & nota vere Ecclesie, & vincula ac nerui publici ministerij: vel in nouo Testamento, vt Baptismus & Cœna Domini, quorum fines infra recitabimus.

Alia ab hominibus in Ecclesia Dei institutæ, quas Paulus traditiones humanas nominat, quæ vel palam pugnant & prohibita sunt verbo Dei, vt inuocationes & cultus statuarum & hominum mortuorum, Missæ pro defunctis, Indulgentiæ, &c. vel sunt ADIAPHORÆ, quas Deus in specie nec præcepit nec prohibuit, & quas suâ naturâ liberum est seruare aut non seruare: Harum alia sunt vtilis ad bonum ordinem & disciplinam seu pædagogiam rudiorum, & ad tranquillitatem & dignitatem publicorum congressuum ornandam: vt ordinatio temporum, locorum, lectionum, precum, Cantionum in publicis congressibus, Catechesis seu examen rudiorum, ritus publicæ Ordinationis cum impositione manuum, ritus copulationis sponsi & sponsæ deductiones funerû cum pijs canticis, &c. Alia sunt ludicra vel etiam palam superstitiosa, vt ridicula gesticulationes sacrificulorum in sacris, processiones cum

nes cum statuis, circumductio asini in die palmarum, Depositiō crucis in sepulchrum & excubia, vestitus & rasura Monachorum, &c.

Hos ritus, etsi propter infirmos & dociles, aliquantisper vnā seruare licet, ne subita aut intempestiua abrogatione veterum rituum, quibus assuerunt, ab Euangelio deterreantur (Rom. 14.) tamen nec his ludicris, nec ritibus reuera adiaphoris, assuenda est opinio, quod sint iusticia coram Deo, aut cultus Dei per sese, aut necessarij ad salutem, aut opera meliora quā ea, quae Deus in Decalogo praecepit.

Cūm praecepta Decalogi sint aeterna & immota, cur Lex de obseruatione Sabbati à Christianis abrogata est?

L E X de Sabbato partim moralis est, quod ad genus, hoc est, ad conseruationem publici ministerij attinet: partim ceremonialis, scilicet quatenus ritum septimi diei praecipit, qui vnā cum ceteris ceremonijs Mosaicis abrogatus, & in locum eius prima dies hebdomadae substituta est, qua Christus Dominus ex morte resurrexit.

E S

Q V A R.

Q V A R T V M

P R A E C E P T V M.

*Honora Patrem & matrem.**Quid est Honor?*

H O N O R, est comprobatio alterius, tribuens ei præstantiam propter diuinum aliquod bonum, & propterea reuerenter se ei subijciens.

Sunt autem partes Honoris, parentibus, magistratibus & præceptoribus debiti.

1. Agnoscere totum ordinem & officia parentum, magistratum, iudicum, & Præceptorum esse opera diuina, quæ à Deo sint instituta & conseruentur. & in his lucere ac conspici sapientiã Dei, iusticiam, ac bonitatem erga genus humanum.
2. Honorifica comprobatio Personarum agnoscens ipsas personas parentum, fidelium præceptorum & salutarium principum esse Dei munera & à Deo iuuari.
3. Reuerentia amans politicum ordinem & personas, ac se eis subijciens ac prædicans dona Dei.
4. Gratarum actio pro his donis Dei.
5. Precatio, vt Deus res &

res & personas, pios parentes & Magistratus seruet, regat, & adiuuet. 6. Obedientia debita. 7. Candor & equitas in legibus & actionibus magistratum & parentum iudicandis. 8. Enuiscenda aliquas infirmitates & nauos eis condonans.

*Quae sunt virtutes seu bona opera
Quarti praeccepti?*

- I. Pietas seu philostorgia.
- II. Iusticia vniuersalis, seu, Obedientia erga leges.
- III. Iusticia distributiua
- IIII. Sedulitas.
- V. Gratitude.
- VI. Reuerentia.

PIETAS seu PHILOSTORGIA, est virtus quæ parentibus & liberis & cæteris sanguine iunctis, tribuit conuenientem amorem & honorem, & debita officia.

Peccata pugnancia cum pietate sunt Astorgia, Indulgentia & Impietas.

IUSTICIA VNIVERSALIS, est Obedientia erga omnes Leges & magistratus, in societate politica, quæ honestis legibus regitur.

Quid est Politia?

P O L I T I A

P O L I T I A, est legitima ordinatio certi cœtus hominum, honestis legibus, cum norma legis naturæ congruentibus, confociati, in quo per certos magistratus legibus ordinatos, iuxta certas leges, retinetur disciplina & pax, propter hunc finem principalem, vt in pace ciues sint quàm beatissimi & quàm maximè inter se amici, hoc est, vt doceri homines de Deo, & educari ac institui soboles, honestè regi disciplinâ, & colligi D E O æterna Ecclesia possit.

Quid est Magistratus?

M A G I S T R A T V S, est gubernator Dei ordinatione constitutus, vt sit nutrior ecclesiæ Dei & scholarum, & sit custos disciplinæ ac pacis, iuxta leges naturæ & congruentes leges, & sit executor legum, puniens pœnis corporalibus contumaces & defendens contra iniustam violentiam obedientes.

Extrema Iusticiæ sunt, Inobedientia seu contumacia, seu contemptus superiorum Magistratum & Legum, Seditio, Superstitiosa observatio quarumlibet legum.

I V S T I C I A D I S T R I B V T I V A est, quæ proportionem Geometricam discernit gradus personarum & officiorum

ficioꝝ in vita, & singulis conuenientem locum & honorem & conueniens munus attribuit.

Extrema sunt confusio graduum, Tyrannis.

S E D V L I T A S, est iusticia, suos cuiq; labores attribuens, & inclinans voluntatem, vt diligenter, fideliter & constanter, propter Deum & communem salutem, faciat labores vocationi conuenientes.

*Extrema sunt, Ignauia & ἰσοθυπία γμοσίων
seu curiositas.*

R E V E R E N T I A, est virtus, qua tribuimus alijs suum locum, & dona Dei in alijs agnoscimus & magnificimus, & agnoscentes nostram infirmitatem, nos eis subijcimus, & hanc subiectionem externis significationibus declaramus.

Extrema sunt, Superbia contemnens alios, & assentatio.

G R A T I T V D O, est Iusticia, quæ bene meritis debitam gratiam, cum animi beneuolentia, tum alijs officijs reddit.

Extrema sunt, Ingratitudo, & simulatio gratitudinis, quæ sit verbis inanibus.

QVINTVM

PRÆCEPTVM.

*Non occides.**Quæ sunt virtutes seu bona opera
Quinti præcepti?*

Omniū Quinti præcepti ac totius ferè
secundæ tabulæ virtutum commune
genus est:

DILECTIO PROXIMI.

Huius partes sunt:

I.	Iusticia particularis.
II.	Iusticia puniens scelera.
III.	Fortitudo bellica.
IIII.	Fortitudo togata.
V.	Patientia Philosophica.
VI.	Manfuetudo.
VII.	ΕΠΙΒΙΚΕΙΑ.
VIII.	Misericordia.
IX.	Candor.
X.	Amicitia.
XI.	Fidelitas.
XII.	Studium concordia.
	XIII. Hu-

XIII. Humanitas.

XIIII. Nemesis.

DILECTIO PROXIMI, est prælucente vera agnitione Christi & fide statuyente se à Deo gratuita propter Filium diligi, vicissim se Deo subijcere, ac obedire, & propter Deum alios homines vera benevolentia complecti, & detrimenta eorum arcere, & pro virili eis benefacere, quibuscunq; officijs possumus.

Pugnant cum Dilectione, Malevolentia, Odium, Invidia, Simulatio benevolentiae, & cetera sequentium virtutum extrema.

IUSTICIA PARTICULARIS, est virtus, quæ nullius corpori, famæ vel bonis nocet, vi aut fraude, sed debitum cuiq; reddit, & seruat æqualitatem.

Peccata opposita sunt INIVRIA, quæ est, vel vi, vel desertione, vel fraude, alterius corpus, famam, vel bona ledere sine iusta causa.

PETVLANTIA, quæ sine vlla causa alios contumelia afficit, & pro delectamento habet alijs damnnum dare, vel quoslibet contumelia afficere.

NEQVITIA, est affectata leuitas, siue cum aliorum iniurijs, siue cum libidinibus coniuncta, siue gratis ludens.

Excessus est Summum ius seu calumni osum.

IUSTI-

I V S T I C I A, Distributiua in magistratibus afficiens sceleratos pœnis.

Extrema sunt, Crudelitas & indulgentia.

F O R T I T V D O, est virtus propugnatrix Iusticiæ, suscipiens pericula & labores pro defensione Ecclesiæ, patriæ, honestæ disciplinæ, coniugum, liberorum, & non abijciens animum in rebus aduersis, nec efferens animum in rebus secundis.

Extrema sunt Timiditas deserens eos, quibus debetur defensio, & Temeritas accersens pericula non necessaria, & non depellens ea recta ratione.

F O R T I T V D O Togata, est constantia animi perseuerantis in proposito honesto rectè suscepto iuxta vocationem, & tolerantis iniurias propter honestam causam, & excelfo animo despicientis voluptates, honores, corruptelas, opes, obrectationem, inuidiam virtutis causa, ita videlicet, vt propter hæc impedimenta propositum honestum non abijciat.

Extrema sunt, Mollities animi, iniusta pertinacia, & Stoica morositas.

Vicina virtus est P A T I E N T I A Philosophica, quæ obedit rationi in tolerandis iniurijs, & omnibus rebus aduersis, & moderatur dolorem, ne opprimat naturam,

naturam, & ne impellat, vt contra iusticiam, constantiam, modestiam, vel alias virtutes faciat.

Extrema sunt, Impatientia, & Stupor.

MANSVETUDE, est virtus, quæ moderatur iracundiam & vindictæ cupiditatem, remittit offensiones, & condonat etiam veras iniurias, publicæ concordie causa.

Extrema sunt, Iracundia, Odium, & Lenitas.

Vicina & ferè prorsus eadem virtus est ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ, seu A E Q V I T A S, quæ in persequendis iniurijs remittit aliquid de summo iure, & tolerat in alijs multas infirmitates, vt morositatem, iracundiam, segnitiam, πολυπραγμοσύνη, auiditatem gloriae, &c. publicæ concordie causa, & ambiguè facta non calumniosè in deteriorem partem rapit.

Vicina priori, M I S E R I C O R D I A, est virtus, quæ dolore afficitur in aliena calamitate, præsertim bonorum vel seductorum hominum, & probabili ratione lenit pœnas, & opitulatur miseris: vel propter Iusticiam, vt cum sauitur erga innocentes; vel propter bonitatem relaxantem aliquid de summo iure, vt Deus miseretur generis humani: vel quia no-

F

bis

bis quoque in communi sorte aliorum misericordia opus est.

Extrema sunt, Crudelitas vel ἀσογία, non affici sensu alienae calamitatis ἐπιχαιρεκακία, Indulgentia, non punire cum est puniendum, aut non est ignoscendum.

C A N D O R, est virtus volens bonis bene esse, & lætans eorum rebus secundis, & approbans alienas voluntates probabili ratione, quædam etiam ambigua flexens in meliorem partem.

Extrema sunt, Malevolentia, Suspiciousitas, Lior, & stulta credulitas.

A M I C I C I A, est virtus pro vera benevolentia reddens veram benevolentiam, & pariens mutuam communicationem officiorum & rerum liberalem virtutis causa.

Extrema sunt Inimicitia, Odium, Simulatio benevolentia,

F I D E L I T A S, est constantia voluntatis in vera benevolentia & omnibus officijs amiciciæ debitæ.

Extrema sunt, perfidia, & Assentatio.

S T V D I V M concordie seu φιλικότης, est virtus, quæ humiliter de se sentiens, & frenans ac moderans iracundiam, & tolerans aliorum infirmitates, & condonans etiam veras iniurias, tuetur

CONCOR-

concordiam, & cauet ne pugnet de vi-
re non valde necessaria, ne publica tran-
quillitas Ecclesiae & Reipublicae turbe-
tur.

Extrema sunt: φιλονομία, & lenitas.

H U M A N I T A S, est copulatio iu-
sticiae cum virtutibus mitioribus & sua-
uioribus, cum comitate, mansuetudine,
ἐπιεικεία, affabilitate.

*Extrema sunt: Morositas, non ostendens ullam
significationem benevolentiae erga alios, & Lenitas.*

N E M E S I S, vel Z E L V S, est in-
dignatio aduersus turpitudinem, seu ini-
ustus dolor propter admissum ab alio sce-
lus, & cupiditas depellendi illud ac pu-
niendi.

S E X T V M

P R A E C E P T V M.

Non mæchaberis.

Virtutes sexti præcepti.

- I. Castitas.
- II. Verecundia.
- III. Temperantia.

F 2

C A-

C A S T I T A S, seu Pudicitia, est virtus, retinens mundiciem animi & corporis cum voluntate Dei congruentem, & vitans omnes libidines à Deo prohibitas.

C A S T I T A S, vitæ cœlibis, est mundicies animi & corporis sine commixtione & contaminatione corporum, & sine vlllo feminis abusu.

C A S T I T A S C O N I V G A L I S, est corpus suum vni coniugi castum & sanctum seruare, seu leges coniugij diuinitus institutas, reuerenter tueri.

Est autem **C O N I V G I V M**, legitima & indissolubilis coniunctio vnius maris & vnius fœminæ, instituta diuinitus, vt agnoscamus Deum esse mentem castam, & ei in castitate seruiamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur æterna ecclesia Deo.

Extrema sunt: Vituperationes & prohibitiones coniugij & sexus muliebris, vagæ libidines, & scortationes, Adulteria, Diuortia vulgaria, incendia libidinum, omnes effusiones seminis extra coniugium, simulata castitas.

V E R E C V N D I A, seu Pudor est virtus, quæ veretur veram infamiam semper comitantem delicta, & metu iudicij diuini & propriæ conscientia, & aliorum rectè iudi-

iudicantium, coërcet omnes cupiditates, & vitat delicta, & gestus animorum ac corporum ita regit, vt conueniant ordini naturæ, personarum, & locorum.

Extrema sunt: IMPVDENTIA, qua est contemnere Dei & omnium hominum iudicia, & sine respectu iudicij conscientia propria & aliorum sanorum, omnibus cupiditatibus frenos laxare.

Stupor, ἄσφοπία, nimia verecundia.

Lasciuita, seu pronitas ad varios ludos, & varias voluptates sine cupiditate nocendi.

Proteruitas est pronitas ad prauas voluptates, & ad contumelias faciendas.

T E M P E R A N T I A, est virtus, quæ moderatur appetitiones cibi & potus, vt nec precationem, nec somnum impediant.

Extrema sunt: Voracitas, Ebrietas, & nimia Abstinentia.

SEPTIMVM

P R A E C E P T V M.

Non furtum facies.

F 3

Virtu-

*Virtutes seu bona opera Septimi
Præcepti.*

- I. Iusta possessio & bonus vsus propriarum rerum.
- II. Iusticia commutatiua.
- III. Beneficentia seu liberalitas.
- IIII. Hospitalitas.
- V. Frugalitas, seu Parsimonia.
- VI. *Αὐταρχεία.*

IUSTA Possessio & bonus vsus propriarum facultatum, est virtus, quæ in timore Dei, & fide, ac bona conscientia tenet proprias facultates, & agnoscens eas à Deo dari & custodiri, sedulo studet eas honestis rationibus augere, & ad vsus à Deo ordinatos conferre.

Pugnancia sunt: omnia iniusta aucupia opum, superstitiosa collatio facultatum in commune, furum, &c.

IUSTICIA Commutatiua, est virtus, quæ in contractibus seu commutatione rerum seruat æqualitatem Arithmeticeam.

Pugnant cum hac virtute omnes fraudes in contractibus.

BENEFICENTIA, seu Liberalitas est virtus, quæ communicat facultates & ope-

& operas non debitas obligatione civili, sed naturali seu diuina, vbi & quando decet, & mediocritatem efficit inter profusionem & sordes.

HOSPITALITAS, est virtus vicina Beneficentiæ, qua peregrinos & hospites, ac præcipuè propter veræ doctrinæ professionem exulantes, vera beneuolentia, & omnibus officijs hospitalibus complectimur.

PARSIMONIA, est virtus, quæ res proprias custodit, vtiliter collocat, vitat sumptus non necessarios, emacitates, luxum, ædificationes, & tamen vbi ratio postulat expendit quantum opus est.

Extrema sunt: Auaritia, Sordes, & Profusio.

ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ, est virtus, vicina parsimoniam, quæ contenta est præsentibus bonis, & placidè fert paupertatem, & alia incommoda, nec appetit aliena bona, nec frangitur inopia, vt contra pietatem Deo debitam, vel alias virtutes faciat.

F 4

OCTA

OCTAVVM

PRÆCEPTVM.

Non loqueris falsum testimonium contra proximum tuum.

Virtutes seu bona opera Octavi præcepti.

- I. Veritas.
- II. Simplicitas.
- III. Constantia.
- IIII. Modestia & grauitas.
- V. Appetitio Gloriæ.
- VI. Taciturnitas.
- VII. Eloquentia.
- VIII. Docilitas.
- IX. Comitas.
- X. Urbanitas.

VERITAS, est virtus, quæ inclinat voluntatem, vt veras sententias, hoc est, cum rebus quales sunt, congruentes, in doctrina de Deo & alijs artibus amemus, & vera, recta, explicata & salutaria constanter dicamus & faciamus, & in
mori-

moribus fugiamus infidiosas occultationes & simulationes.

Obiecta sunt.

Doctrina de Deo, natura rerum, moribus.

Iudicia, videlicet, Accusationes, Defensiones, Testimonia, Sententia iudicum.

Pacta seu promissiones omnes in foederibus & contractibus, emtionibus, venditionibus.

Consilia in gubernatione & priuata vita.

Sermones de aliorum virtutibus & turpitudine, seu laudes & vituperationes.

Significatio nostrae voluntatis erga alios, in sermonibus, gestibus, &c.

Peccata pugnancia cum Veritate, sunt omnia MENDACIA, omnes opiniones, sermones & gestus, non congruentes cum rebus ipsis, & nocentes vel ipsi mendaci, vel alijs, & tota Sophistica, quae falsas opiniones & malas causas fucosis praetextibus tuetur.

Haereses & studium discendi, docendi aut defendendi falsas opiniones, vel inutiles & non necessarias subtilitates in omnibus doctrinis.

Calumniae forenses omnes, in accusationibus, testimonijs, sententijs iudicum.

Perfidia non seruandis promissis, & foederibus, ac amicitijs, periuria, & fraudes in contractibus.

Perfidia & Ironia in dandis consilijs.

Obtrectatio, Maledicentia, Vanitas, lactantia.

Omnis hypocrisis seu simulatio in moribus & gestibus.

SIMPLICITAS, est perspicua & aperta veritas, sine inuolucris & ambagibus, seu est vera, recta & explicata, in artibus, & in communi vita propriè & perspicuè dicere & facere.

Extrema sunt, Duplicitas, fuci: ambages in doctrina & moribus, & simulatione simplicitatis alteri insidiari & nocere.

CONSTANTIA, & **GRAVITAS**, est perseuerantia in Veritate & Iusticia: & gubernatio omnium actionum & gestuum, cum norma rectæ rationis congruens.

Extrema sunt, Leuitas & Morositas.

MODESTIA, est virtus, quæ frenat nos, ne in opinione de nobis, aut sermone, plus nobis tribuamus, quàm nostræ imbecillitati conuenit, nec in actionibus supra nostras vires nos effera- mus, aut extra vocationem aliquid suscipiamus, nec despiciamus alios: sed in timore Dei & fide diligenter faciamus officia vocationis, & in gestibus non discedamus à naturæ, personarum, ac locorum ordine.

Extrema sunt: ARROGANTIA, quæ in opinione plus sibi tribuit quàm adest. IACTANTIA,

TIA,

TIA, quæ verbis immodicè & falsò de se prædicat.
AMBITIO, quæ tentatis actionibus non necessarijs aut iniustis extra vocationem, alijs antecellere querit: & nimia modestia seu stupor: præterea incivilitas morum, scurrilitas in gestu & vestitu, obscenitas, & impudentia.

APPETITIO veræ **GLORIAE**, est virtus, quæ opus suum probans, seu consilia & actiones vitæ omnes ad normam voluntatis diuinæ gubernans, & vocationis officia, diuinitus mandata fideliter & sedulò faciens, studet consequi approbationem Dei & propriæ conscientiae rectè iudicantis, & aliorum bonorum ac rectè iudicantium comprobationem.

Extrema sunt: Leuitas ac impudentia, & Ambitio.

DOCILITAS, est virtus, quæ flectit animos, ne arroganter de se sentiant, sed vt alios audiant, discant, & veris sententijs assentiantur.

Extrema sunt: pertinacia, & Academica ἔποχῃ, seu Leuitas semper & omnia discens, & nunquam ad agnitionem veritatis perueniens.

TACITURNITAS, seu ratione tacere.

Extrema sunt: Garrulitas, Futilitas, & dissimulatio

mulatio eorum, qui tacent tunc quoq; cum mandatum Dei precipit confessionem.

ELOQVENTIA, est virtus, quæ mentem & linguam regit, vt Deo grata, & hominibus salutaria perspicuè & ornatè dicat.

Extrema sunt, Omnes abusus facultatis loquendi.

COMITAS, seu AFFABILITAS, est virtus, inclinans nos, vt in loquendo, in audiendo, in respondendo, & officijs præstandis, in vultu & gestibus, quadam suauitate beneuolentiam nostram erga alios declaremus.

Extrema sunt: Lenitas & Morositas fastidiosè audiens alios, duriter respondens, & difficulter officia præstans, nec vllam suauitatis & beneuolentia significationem erga alium ostendens.

VRBANITAS, est ornamentum veritatis, qua iocosè vel figuratè, vel falsè dictis tempestiuè & honestè alij admonentur, aut leniuntur, aut etiam in loco irritantur.

Extrema sunt: Scurrilitas, quæ iocos obscænos & contumeliosos spargit, & gestu vel mordaci dicto petulanter reprehendit: & stoliditas ac insulsitas.

NONVM ET DECIMVM PRÆ- CEPTVM.

Non concupisces, &c.

In IX. & X. præcepto præcipitur re-
ctitudo omnium virium hominis con-
gruens ad normam legis, vel conformi-
tas cum lege Dei, seu congruentia, seu
conuenientia, seu similitudo totius na-
turæ humanæ, mentis, voluntatis, cor-
dis, omnium virium & membrorum ex-
ternorum, quæ cum norma mentis diui-
næ in Lege expressæ, perfectè congrue-
re debebant. In summa, iusticia origina-
lis, seu imago Dei, ad quam homo con-
ditus est.

Peccatum pugnans cum IX. & X. præ-
cepto, est **C O N C U P I S C E N T I A**,
quæ est ἀταξία seu corruptio omnium vi-
rium hominis, videlicet in mente cæci-
tas, caligo & dubitationes de Deo, in vo-
luntate & corde auersio à Deo, & vacuitas
timoris Dei, dilectionis, inuocationis,
fidei. Item prauæ inclinationes, inordi-
natæ

naræ appetitiones & flammæ viciosorum affectuum.

Qui sunt fines seu usus Legis diuinae: Et cur assiduè meditandus est Decalogus?

- I. Legis noticia est testimonium, quòd verè sit Deus.
- II. Docet qualis sit Deus, videlicet iustus, verax, beneficus, castus, qualem Lex describit.
- III. Docet ad quid condita sit natura humana, videlicet, vt Deum agnoscat, & ei iuxta legem obediat.
- IIII. Ostendit peccatum, & est perpetuum iudicium Dei, accusans ac damnans omnes homines, qui non confugiunt ad Christum Mediatorem.
- V. Est regula bonorum operum, in quibus renati suam obedientiã erga Deum exercere debent.
- VI. Est norma vitæ hominum, etiam non renatorum, vt mores honesta disciplina regant.

Potèstne homo legi Dei satisfacere?

R. Ne-

R. Nemo hominum in hac tristi corruptione naturæ potest integram & perfectam obedientiam Legi Dei debitam præstare: Rom. 8. 7. sed externi mores, vtcunq; regi iuxta Legem, etiam à non renatis possunt, & disciplina honestè frenari, Rom. 2. Tit. 3.

Quid est disciplina?

DISCIPLINA, est regere externos mores, vt cum lege Dei seu recta ratione congruant, & reprimere impetus affectuum viciosos, & vitare externa scelera, quæ Lex Dei prohibet.

Propter quas causas exigit disciplinam Deus etiam à non renatis?

Propter quinque causas.

I. Mandatum Dei. Rom. 13. *Necesse est obedire, non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Proinde quod bonum est facito, & habebis laudem ab eo.*

II. Vt vitentur pœnæ. Nam Regula iudicij Diuini in Ecclesia & apud Ethnicos certa & immota est: Atrociora scelera puniuntur à Deo atrocibus pœnis, vel immediate, vel per Magistratus, Roma. 13. *Non frustra gladium gerit, sed tibi ad vindictam, si male egeris.*

III. Vt

III. Ut societas civilis tranquilla & incolumis conseruetur.

IIII. Ut nostro exemplo alios ad honestatem morum & virtutem inuitemus.

V. *Causa vsitatè allegatur ex Paulo, Gal. 3. Lex pædagogus noster fuit in Christum, vt ex fide iustificaremur. Ut enim boni pedagogi officia tria sunt: Docere: & coërcere disciplina, & mores regere: castigare delinquentem: Ita Lex primum docet nos de Deo, quòd sit, de officijs Deo debitis, de ira Dei, peccato, iusticia, iudicio, &c. Deinde custodit & concludit nos tanquam carcere, non modò frenos & vincula iniiciens vicijs cupiditatibus & externis membris, ne pro libidine contra voluntatem Dei ruant, sed etiam accusans, perterrefaciens, & damnans nos propter peccatum, atq; in his terroribus & angustijs impellens & cogens nos confugere ad Filium Dei redemptorem & medicum, qui nos ex carcere legis, peccati & mortis, quo conclusi tenebamur, liberavit. Hæc est propria & genuina dicti Paulini sententia; cum qua etiam vsitata accommodatio non pugnat, congruens cum dicto: Nec sortatores, nec Idolatræ, nec adulteri (nec vlli in violatione externa disciplina pertinaciter perseverantes) regnum Dei possidebunt.*

In renatis verò disciplina, seu gubernatio morum iuxta Legem Dei, quæ sit prælucente in corde vera agnitione Christi & fide, est cultus Dei, &
pais

pars noua obedientiae, & quidem à Spiritu sancto
 iuuatur & purior redditur, & presentibus ac eter-
 nis premijs compensatur.

Quae sunt impedimenta Di- sciplinae?

Tria praecipua. Primum, Naturalis infirmi-
 tas, seu caligo & caecitas mentis: procliuas ve-
 luntatis, praecipitantis in motus Deo displicentes:
 & incendia prauorum affectuum.

II. Externa illecebra, praua sodalitia, exempla
 multitudinis vitiosa, varia & multiplices delicto-
 rum occasiones.

III. Impulsiones Diabolorum.

DE PROMISSIONIBVS ET COMMINATIONIBVS ADDI- tis Decalogo.

In singulis Decalogi praeceptis prodest has quinque
 quaestiones ordine considerari. Quae virtutes flagi-
 tentur? Quomodo fieri possunt? Quae peccata prohi-
 beantur? Quae promissiones additae virtutibus? &
 comminationes poenarum, quae certissime pecca-
 ta comitantur.

Etsi autem non sunt additae singulis Praeceptis
 promissiones & comminationes in ipso Decalogo,
 tamen summa comprehensa est in hac concione ad-
 dita primo praecepto: Ego sum Dominus Deus tuus,
 G fortis,

fortis, Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt precepta mea. Item, Leuit. 18. Qui fecerit haec, viuet in eis, Rom. 10. Gal. 3. & Deut. 27. Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quae scripta sunt in libro Legis.

His addantur promissiones praemiorum & comminationes poenarum, de virtutibus & vitijs singulorum preceptorum tradita, quarum pleraque in Prouerbijs Salomonis & Syracide collecta sunt & passim in Prophetarum concionibus de bonorum operum praemijs & peccatorum poenis repetuntur.

Vt autem recte intelligantur Promissiones & Comminationes, prodest has sex communes actiones in conspectu habere, quas nunc breuissimè recitabo:

PRIMO: Cum Deus sit verax: certissimum est comminationes ipsius non inania terriculamenta, nec promissiones inanem sonitum esse, & ideo propositas, vt quoquo modo stultos demulceant. Firmissime igitur statuamus, etiamsi saepe euentus nobis non videntur respondere, tamen omnes diuinas promissiones & comminationes, in ea forma & sententia, qua Deus eas tradidit & interpretatus est, veras, certas, ratas, firmas & immotas esse.

SECVNDO: Accuratissimis limitibus, discernenda sunt genera promissionum. Promissio
Euange-

Euangelij propria, remissionem peccatorum, imputationem iusticiae, Spiritum sanctum & vitam aeternam omnibus credentibus GRATIS, propter Christum promittit, non propter ullum nostrum meritum vel obedientiam.

Promissiones vero legales nequaquam Gratis offerunt remissionem peccatorum & vitam aeternam, & alia premia spiritualia ac corporalia, sed annexam habent conditionem perfecta obedientiae, tanquam causam & meritum, propter quod bona promissa sint exhibenda, ut dicitur: Qui fecerit haec, uiuet. Item, Sum misericors his, qui diligunt me, & custodiunt praeccepta mea.

TERTIO: Cum autem nemo praestet perfectam obedientiam, quam Lex flagitat: quarunt anxiae mentes, quomodo amplissima promissiones premiorum singulis virtutibus additae, nobis ratae fiant, & quomodo poenae vitari possint? Ad hanc questionem respondet Paulus, 2. Cor. 1. Omnes promissiones Dei in Christo sunt Amen, id est, ratae ac firmatae, hoc est, vere & certo dantur propter Christum. Item, Rom. 3. Legem stabilimus per fidem. Nam fide confugientibus ad Christum datur Spiritus sanctus, qui inchoat obedientiam congruentem cum lege Dei, quae premijs spiritualibus & corporalibus in hac vita & aeterna ornatur, ut 1. Timoth. 4. dicitur: Pietas habet promissiones praesentis & futurae uitae. Item, Matt. 5. Merces uestra copiosa est in caelis.

Dantur autem premia in promissionibus oblata, eo ordine & modo, quem Christus in Euangelio prescribit, Marci. 10. Recipient centuplum in hac vita, sed cum tribulatione, & post hanc vitam, vitam eternam, hoc est, precipua premia, & precipua poena differuntur in vitam eternam.

QVARTO: Discernenda sunt promissiones in Euangelio tradita.

Prima, summa, & maximè necessaria PROMISSIO GRATIAE & reconciliationis ac vitae aeternae, seu bonorum spiritualium & aeternorum, quae Deus propter Christum certò & nominatim, & sine vlla conditione & exceptione, promisit se daturum esse. Haec precipua Euangelij promissio semper rata & firma est credenti, etiam omnibus bonis corporalibus amissis. Ideoq; firmissima fide retinenda est, vt Iob. 13. dicitur: Etiam si occiderit me, sperabo in eum. Psal. 73. Cum contabescunt caro mea & cor meum, tu petra cordis mei & pars mea Deus in aeternum. Rom. 4. Ideò ex fide, gratis, vt firma sit promissio.

Aliae sunt promissiones Rerum corporalium necessariarum ad huius vitae mortalis conseruationem, vt vitae, bonae valetudinis, cibi, potus, defensionis, liberationis ex morbis, carcere, exilio, bello, peste, foecunditatis agrorum, & similium, quae panis quotidiani appellatione continentur. Has quoq; tradidit Deus propter sex causas. Primum, vt agnoscamus Deum auctorem & conseruatorem esse etiam
huius

huius vitæ corporalis, nec casu spargi bona corporalia, nec nostra tantum diligentia ea acquiri, sed verè à Deo dari. Deinde, vt Ecclesia in hac vita conseruetur. Vt Fides & inuocatio, in petitione, & expectatione corporalium bonorum exerceantur. Vt commonefaciant nos de Christo & promissione bonorum spiritualium. Vt gratitudinem nostram Deo quotidie in vsu bonorum corporalium declaremus. Postremò, vt bona corporalia sint adminicula nostræ vocationis, & instrumenta beneficentiæ, & aliarum virtutum.

QVINTO: Hæ quoq; promissiones bonorum corporalium, veræ & ratæ sunt sicut sonant, & ceriò exhibentur bona sicut promissa sunt, videlicet additis his quatuor exceptionibus.

I. Ne modus aut tempus exhibendi bona & liberationes corporales Deo à nobis præscribatur, sed simpliciter ipsius sapientiæ & voluntati paterna relinquatur. Ideoq; parata sit ad obedientiam voluntas nostra, si diutius nos exercere Deus velit, & liberationem certo consilio differat.

II. Cùm promittantur bona bonis & obedientibus, non impeditur Deus his promissionibus, quò minus impios & sceleratos seuerè puniat.

III. Cùm in pijs etiam & obedientibus, seu vera Ecclesia, multæ sordes peccatorum reliquæ sint: certo consilio Deus etiam pios & sanctos, ærumnis & cruce vult exerceri, propter duodecim causas, quæ in loco de Ecclesia recitabuntur.

IIII. Non sunt rapienda promissiones corporales nostris consilijs sine vocatione diuina: vt filij Ephraim (1. Par. 7.) inuadentes terram promissam sine vocatione interficiuntur. Abraham verò, etsi promissa ipsi erat terra, tamen nunquam eam occupauit. Dauid, etsi promissum ipsi erat regnum, tamen non rapuit regnum donec vixit Saul, sed vocationem expectauit.

SEXTO, Comminationes & pœne, quæ immutabili ordine peccata comitantur, sancitæ sunt à Dso propter sex causas, quæ sunt:

1. Iusticia Dei, cuius norma aeterna & immota est punire & destruere ac delere sceleratos.
2. Vt in pœnis conspiciamus discrimen virtutis & vitiorum, & agnoscamus Deum bonum, iustum & virtutis amantem esse.
3. Vt hæc breues pœne corporales sint comminationes de aeternis pœnis.
4. Vt pœne nos impellant ad pœnitentiam, ad vitanda peccata & emendationem vitæ.
5. Vt tranquillitas publica conseruetur.

Postremò, Vt exemplis horribilium pœnarum deterriti alij vitent delicta, quibus pœne attrahuntur.

Omnibus autem comminationibus pœnarum addit Deus conditionem pœnitentiæ, quæ semper vel liberatio vel mitigatio calamitatum impetratur, vt Ieremia 18. dicitur: Si pœnitentiam egerit gens illa à malitia sua, contra quam loquor: agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitavi, vt
face-

facorem ei. Et ideo differt Deus pœnas, ut homines ad pœnitentiam inuitet. Sap. 11. Dissimulas peccata hominum, ut agant pœnitentiam.

QVARTVS

LOCVS.

DE PECCATO, QVOD
PER LEGEM DEI COGNOSCITUR,
accusatur & damnatur.

Quid est Peccatum?

PECCATVM, est quicquid pugnat cum Lege Dei, qua æterna & immota bonitatis & rectitudinis norma est. 1: Iohan. 3. ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἀνομία, peccatum est iniquitas, seu deflexio à regula legis diuina, seu dissimilitudo cum lege, seu non congruere cum lege. Competit enim vocabulum ἀνομίας propriè peccato per se considerato, in abstracto, non concreto, quod non ἀνομία, seu ἀνομον est.

Sit & altera definitio pueris nota qua in locis traditur.

PECCATVM, est defectus, vel inclinatio, vel actio, pugnans cum lege Dei, promerens iram Dei, & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter Filium mediatorem.

Quæ est causa efficiens Peccati?

Non Deus, sed liberum arbitrium Diaboli & hominis. Toto enim pectore amplectenda est sententia, Deum non esse causam peccati, nec approbare peccatum, nec impellere ad peccandum, seu primi peccati causam esse liberam voluntatem Diaboli & primorum parentum, qui libere & sua sponte auerterunt se à Deo, & sapientiam & iustitiam & libertatem voluntatis, in creatione ipsis insitam sibi, & toti posteritati amiserunt. Deut. 32. Deus noster absq; vlla iniquitate reclus & iustus est. Iob. 8. Diabolus homicida est ab initio & in veritate non stetit. Cum mendacium loquitur, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater mendacij. Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum.

Externorum autem peccatorum tres sunt cause:

- I. Errores, seu cœcitas & caligo mentis humane, quæ lapsum primorum parentum secuta est.
- II. Præuæ cupiditates in voluntate & corde.
- III. Incitatio Diaboli.

Materia in qua, est Mens, Voluntas, Cor & potentia obtemperantes, & omnia membra externa.

Forma, est reatus, hoc est, obligatio personæ ad iram Dei & æternam damnationem.

Fines

Fines & effectus sunt:

- I. Ira Dei.
- II. Æterna damnatio.
- III. Mors corporis.
- IIII. Omnes calamitates generis hu-
mani.
- V. Tyrannis Diaboli.
- VI. Concupiscentia, quæ simul est pec-
catum, & pœna peccati.

Quæ sunt genera peccati præcipua?

Duo. Peccatum originale & actuale.

Quid est peccatum originale?

PECCATUM ORIGINIS, est defectus, vel inclinatio, pugnans cum Lege Dei, nobiscum nascens, & secuta lapsum Adæ, promerens iram Dei, & æternas pœnas, nisi fuerit facta remissio propter filium Dei redemptorem. Psal. 51. *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Rom. 3. *Omnes peccaverunt, & privati sunt Gloria Dei, sicut Iohan. 1. Esa. 9. totum genus humanum nominantur Tenebrae, id est, privati & carentes luce vera agnitionis Dei, vere iusticiæ & vitæ, quam Deus approbat.* Rom. 8. *Sensus carnis non obtemperat, ac nequidem potest obtemperare.*

Rom. 9. v. 4.
Gene. 5. v. 4.
Psal. 51. v. 7.
v. 23.

v. 7.

1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, nec potest intelligere. In his testimonijs, defectus seu priuationem iusticiæ: & ἄδωαμίαp obediendi Deo, nobiscum nascentem, propter quam natura filij iræ sumus, describi, manifestum est.

PECCATVM ACTVALE, est actio interior vel externa pugnans cum lege Dei, vt in mente dubitationes Epicureæ vel Academicæ, & omnes falsa opinioniones de Deo, etiam si lingua vel calamo non proferantur: in voluntate admiratio sui, neglectio & contemptus Dei, fiducia rerum carnalium, fremitus recusans placidè obedire Deo in ærumnis: in corde iniusta odia, iræ, cupiditates, amor vitæ, voluptatum, opum, gloriæ, maior, quàm ipsius Dei. Externæ actiones sunt blasphemi sermones, mendacia, periuria, cædes adulteria, seditiones, furti, fraudes in contractibus, &c.

Huic actuali peccato propriè congruit vsitata definitio, sæpe ab Augustino repetita: Peccatum est cogitatum, concupitum, dictum vel factum contra legem Dei. Ideoq; in scholis etiam, peccatum cordis videlicet prauas cogitationes & affectus cordis, distinguunt à peccato operis, quod dicto vel facto committitur.

SPECIES Peccatorum secundum ordinem præceptorum Decalogi rectiss. distribuuntur, vt supra in loco de lege ea enumeravi, & mediocris catalogus

~~catalogus Rom. 1. Gal. 5. 1. Cor. 6. & alibi recensetur.~~

Discerni etiam genera peccatorum actualium, in peccata commissionis, & omissionis ac negligentia adfectata, possunt: sicut & Iuricon. discernunt DOLV M, seu Crimen, seu Fragitium, videlicet factum, quo lex Dei contra conscientiam violatur: & CVLPAM Latam vel leuem, cum vel errore iudicij, vel subitis flammis affectuum, vel desidia & negligentia peccatur.

Dic alteram Divisionem peccati?

VENIALE PECCATVM, est defectus, vel inclinatio, vel affectus, pugnans cum lege Dei, in renato, cui retinenti fidem, & repugnanti prauis affectibus spiritu, reatus remittitur,

Sedes autem materiae de Peccato in renatis & sanctis reliquo, est Rom. 7. 8. Non quod volo bonum, hoc Rom. 7. v. 14.
Gal. 5. v. 17. facio: Video aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meae, & captiuum me facientem legi peccati, &c. Nulla autem condemnatio est his qui in Christo Iesu, non secundum carnem ambulat, sed secundum spiritum, & deinceps vsq; ad clausulam. Si spiritu actiones carnis mortificabit is, viuetis. 1. Io. 1. Si dixerimus, quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas non est in nobis.

MORTALIA PECCATA sunt, non tantum septem illa, quae vulgo numerantur, Superbia,

bia, Inuidia, Ira, Acedia, Auaricia, Gula, Luxuria siue Libido, quæ tamen plurimorum peccatorum externorum fontes & scaturigines sunt: sed in non renatis, omnia peccata originalia & actualia: at in lapsis, qui antea fuerunt renati, sunt delicta contra conscientiam, seu, quæ fiunt à scientibus & volentibus, propter quæ amittit homo gratiam & Spiritum sanctum, & fit reus iræ Dei & æternarum poenarum, nisi ad Deum conuertatur.

Eph. 5. Hoc scitote, quod omnis scortator aut impudicus, aut auarus, non habet hereditatem in regno Christi & Dei. Ne quis vos decipiat inanibus sermonibus. Propter hæc enim venit ira Dei in filios inobedientes. Ezech. 33. Cum recesserit iustus à iusticia sua, & fecerit iniquitatem, morietur.

Quatuor peccata clamantia in cælum nominant, Homicidium voluntarium. Gen. 4. Sodomitam. Gen. 19. Oppressiones pauperum, viduarum, &c. Deut. 15. Exod. 22. Psal. 95. Mercedem operario negatam, Exod. 24. Iacob. 5.

Proprium

Alienica

San: 16. v. 32

om: 1. v. 32

Reg: 11. v. 19

1. v. 20

1. v. 21

58. v. 1

29: 20. v. 42

Nouem modi, quibus communicamus peccatis alienis, hoc tristitudo comprehensi sunt:

Inquinat alterius vitij se, qui malè sanus

Consulit, assentit, mandat, palpatur, receptat,

Participatur, silet, non obstat, non manifestat.

PECCATVM IN SPIRITVM

SANCTVM, est vel veritatem agni-

tam

tam petulanter oppugnare, & opera, quæ *Matth. 12. v.* certo apparet spiritu Dei facta esse, odio Pharisaico tribuere Beelzebub, & dicere Diaboli opera esse: vel desperare, hoc est, adimere Deo laudem misericordiæ seu gratiæ exuberantis supra peccatum.

Alij sex species recitant:

*Pneumatis est hostis, præsumens, spemq; relinquens,
Impugnans verum, doni fratris malus osor,
Obduransq; animum, simul ac sperans ^{mens} μετανοίας.*

Sed nos de peccato irremissibili statuamus à posteriori iudicandū esse, & quantumcūq; sint nostra peccata, sciamus mandatū Dei esse, vt conuersi credamus, omnia peccata nobis remitti, & promissionē Gratiæ vniuersalem ac gratuitam esse.

Matth. 11. Venite ad me omnes. Rom. 5. Gratia exuberat supra peccatum. Ioh. 3. Omnis, qui credit in Filium, habet vitam æternam.

QVINTVS LOCVS.

DE EVANGELIO SEV
PROMISSIONE REMISSIONIS
peccatorum propter Christum,
& FIDE iustificante.

Quid

Quid est Euangelion?

EVANGELIVM, est PROMISSIO DE CHRISTO: seu, doctrina non natura nota, sed ex arcano consilio Diuinitatis per Filium prolata, in qua Deus immensa misericordia propter Christum Filium suum GRATIS promittit remissionem peccatorum, iusticiam, Spiritum sanctum & vitam æternam, omnibus agentibus pœnitentiã, & fide hæc promissa bona amplectentibus.

Summa autem Euangelij est hoc dictum Christi: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Vel Rom. 3. Iustificamur gratis, Dei gratia, per redemptionem in Christo Iesu, quem proposuit Deus propiciatoriũ per fidem in sanguine eius, &c.

Quod est discrimen Legis et Euangelij?

Tria sunt præcipua & illustria discrimina.

Primum, Lex est natura nota, vtpote infra mentibus humanis in prima creatione, que etiam post lapsum non prorsus extincta est, Rom. 1. & 2. Euan-

Euangelion non est natura notum, sed à Filio Dei reuelatum est. *Iohan. 1. Ephes. 1. 3. Rom. 26. Gen. 3.*

Secundum, A Promissionibus. Lex promittit iusticiam & vitam, sed cum conditione perfectæ obedientiæ. *Rom. 10. Qui fecerit hæc, viuet in eis.*

Euangelion verò promittit remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam, **GRATIS**, propter solum Christum, non propter nostram obedientiam erga Legem, *Rom. 3. 4. 10.*

Tertiùm ab effectibus: Lex neminem iustificat, neminem liberat à peccato, neminem saluat, sed tantum accusat, monstrat, & auget peccatū, & damnat omnes homines propter peccatum.

Deut. 27. Maledictus omnis, &c. Rom. 3. 4. 5. 8. Galat. 3. 1. Corinth. 15.

Euangelion verò est potentia Dei ad salutem omni credenti, & Gratis, propter Christum donat credentibus remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam, *Rom. 1. 3.*

Quod est discrimen veteris & noui Testamenti?

Idem ferè quod Legis & Euangelij.

Quid

Quid est nouum Testamentum?

NOVVM TESTAMENTVM
 planè idem est quod Euangelion, seu
 promissio remissionis peccatorum, gra-
 tiæ Dei, Spiritus sancti & æternæ salutis,
 propter Filium Dei Dominum nostrum
 Iesum Christum, pro nobis mortuum,
 gratis credentibus donandæ, Matth. 26.
 Gal. 3. Ebræ. 6. 2. Cor. 3.

Quid est Vetus Testamentum?

VETVS TESTAMENTVM
 propriè est promulgatio legis Mosaicæ,
 & promissio terræ Canaan, & certæ po-
 liticæ ac defensionis, à Deo facta Israëli-
 tis seruantibus legem: cui ceremonias
 & sacrificia Deus adiunxit, vt essent Ty-
 pi personæ, sacrificij & beneficiorum
 Christi, propter quem solum credentes
 omnibus temporibus remissionem pec-
 catorum & æternam salutem consecuti
 sunt.

*Quod est discrimen Spiritus et
Literæ?*

SPIRITVS, significat Christum
 ipsum, seu Spiritum Christi sanctum, qui
 per ministerium Euangelij lucem veræ
 agniti-

DISCRIMEN LEGIS ET IOI

agnitionis Dei, veram consolationem, iusticiam, & vitam in cordibus accendit.

L I T E R A, significat legem Mosai-
cam, literis scriptam in tabulis lapideis,
& omnem obedientiam seu conatum fa-
ciendi opera legis ceremonialia vel mo-
ralia, sine Spiritu sancto, seu sine vera in
Christum fide per Spiritum sanctum ac-
censa, 2. Cor. 3. Rom. 2. 7.

Hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij, lumen est in vniuersa Ecclesiæ doctrina, necessarium ad veram agnitionem Dei, & beneficiorum Christi, ad veram inuocationem Dei, ad fidem, ad veros cultus Deo prestandos, ad veram consolationem animorum, & æternam salutem. Et est velut norma ac Regula, omnes controuersias de Iustificatione & alijs grauissimis articulis præcipuè gubernans ac dijudicans. Ideò diligentissime in vis pectorum penetrabilibus hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij infigenda est, cui tantum tribuit Lutherus, vt scripserit, eum perfectum Theologum esse, qui in docendo, & in doloribus conscientie Legem ab Euangelio accurate discernere possit.

Extracta sunt autem hæc discrimina ex dictis, Iohan. 1. Lex per Moysen data est, Gratia & Veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit vnquam Filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit.

Rom. 3. Nunc sine Lege iusticia Dei manifesta-

H

ta est.

ra est, testificata per Legem & Prophetas. Iusticia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes, & super omnes, qui credunt, &c. Lege totam illam partem capituli tertij.

Rom. 4. Si ex lege est hereditas, aboletur promissio. Lex enim iram operatur. Ideo ex fide, gratis, ut firma sit promissio.

Rom. 8. Cum impossibile esset Legi iustificare, eò quòd non servabatur à carne, misit Deus filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut iusticia Legis impleretur in nobis.

Rom. 10. Moses describit iusticiam Legis, quòd, qui fecerit eam homo, victurus sit per eam. Ceterum quæ ex fide est iusticia, sic loquitur, &c.

Gal. 3. Totum caput & precipue hæc sententia: Si ex Lege est hereditas, non iam est ex promissione: atqui Abrahæ per promissionem donavit Deus: Quid igitur Lex?

Ephes. 3. Evangelium absconditum est à seculis in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum, per quem audemus accedere eum fiducia per fidem illius.

Philip. 3. Omnia habeo pro damno, ut Christum lucrificiam, ut reperiar in illo non habens meam iusticiam ex lege, sed eam, quæ per fidem est Christi.

Gen. 12. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Non dicit in seminibus, tanquam in multis, sed

sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus. At maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, Galat. 3.

Jeremia. 32. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam cum domo Israël foedus novum, &c. Confer Epistolæ ad Ebræos caput octavum & nonum.

Hæc testimonia, quæ recitavi, fundamentum continent, doctrinæ de discrimine Legis & Evangelij. Ideo ab auditoribus diligentissime consideranda & evolvenda sunt.

Quod est discrimen inter iusticiam Legis & Evangelij?

Lex promittit iusticiam & vitam æternam, sed simul flagitat perfectam obedientiam tanquã causam. Ideò IUSTICIA LEGIS est vel perfecta omnium virium obedientia erga totam legem Dei, expers omnis peccati, qualis in nullo hominum, solo Christo excepto, existit. Vel est qualiscunq; obedientia externorum membrorum, præstans externa opera, quæ lex Dei flagitat, & nunquam satisfacit legi Dei.

Euangelium verò GRATIS promittit remissionem peccatorum, iusticiam, & vitam æternam, non propter nostram obedientiam erga Legem, sed

H 2

propter

propter solum filium Dei Dominum nostrum IESUM CHRISTUM, quem sola fide amplectimur.

*Quid igitur est Iusticia Euangelij,
seu Iustificatio hominis coram
Deo?*

IUSTICIA CHRISTIANA est remissio peccatorum, & imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio ad vitam æternam gratuita, non propter vllas virtutes aut opera nostra, sed propter solum Christum mediatorem donata, & fide apprehensa.

Quid est Gratia Dei?

GRATIA, est misericordia Dei gratuita propter filium mediatorem promissa, seu gratuita remissio peccatorum propter Christum mediatorem.

*Quomodo iustificatur Homo coram
Deo?*

GRATIS, non propter vlla propria opera aut merita, sed tantum propter vnicum Mediatorem Iesum Christum, qui pro nobis victima & propiciator factus est, consequitur Homo in vera conversione remissionem peccatorum, & fit
iustus,

iustus, hoc est, Deo placens & acceptus, propter Christum iusticia imputata, & fit hæres vitæ æternæ, cum certò credit hæc bona sibi à Deo propter filium donari.

Quid est Fides iustificans?

FIDES, est noticia personæ & beneficiorum Christi, ac totius doctrinæ à Deo traditæ: & assensus, quo amplectimur totam doctrinam, & in hac, promissionem gratuita reconciliationis, seu imputationis iusticiæ propter Christum donandæ: & fiducia in Christo mediatore iuxta promissionem acquiescens, & certò statuens sibi peccata remitti, se Deo placere, se recipi & exaudiri, propter solum Christum, GRATIS, non propter propriam dignitatem

Quomodo intelligenda est hæc Propositio, Sola Fide sumus iusti?

Correlatiuè intelligenda est, videlicet, quòd propter solum Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum accipiamus remissionem peccatorum, iusticiam, & vitam æternam GRATIS, non propter nostra merita.

Ideo autem hac forma verborum (Fide

H 3

Iusti

Iustificamur) utitur scriptura, ut utrumque doceat. Quæ sit causa seu meritum Iustificationis, seu quæ sint beneficia Christi, videlicet, quod per, & propter solum Christum donetur nobis remissio peccatorum, Iusticia, & vita æterna. Deinde quomodo nobis applicari, & ad nos transferri debeant, videlicet Sola fide, amplectente promissionem, & in Christo acquiescente.

*Quid excludunt hæ particule,
Gratis, sine Lege, sine operibus
Legis, sola fide?*

Non excludunt meritum Christi, nec nostram pœnitentiam, nec reliqua opera aut virtutes, ne adsint fidei, aut sequantur: sed adimunt cæteris virtutibus seu operibus, meritum seu causam remissionis peccatorum, & transferunt causam in solum Christum mediatorem fide apprehensum.

*Propter quas causas necesse est re-
tineri particulas Exclusivas, Gra-
tis, Sola Fide, sine operibus
Legis?*

Propter

Propter quinque causas.

I. Quia non est aliud medium, quo promissionem Gratiae, & Christum agnoscere & apprehendere possumus, nisi sola fides.

II. Ut Christo debitus & proprius honor tribuatur, videlicet, Quod ipsius obedientia sola sit meritum remissionis peccatorum, iusticiae, & vitae aeternae nobis donandae, & quod nostra opera non sint meritum, propter quod recipiamur.

III. Ut conscientiae habeant certam & firmam consolationem, nititur promissio gratiae solo Filio Dei, & non nostris meritis, ideo dicitur: Sola fide, ut cor certo statuatur Deum nobis propitium esse propter Christum. Hanc causam Paulus Rom. 4. recitat: Ideo ex fide GRATIS, ut sit firma promissio.

III. Ut illustrius sit discrimen Legis & Euangelij.

V. Ut vera inuocatio praestari possit, quam necesse est niti solo mediatore Filio Dei, non nostris virtutibus.

Iustificatne sola Fides tantum ratione principij, ut loquuntur, deinde vero post primam conuersionem, seu iustificationem, statuendum est, nos partim fide, partim propter nostra opera, seu propter fidem, Spem, & Caritatem coniunctum, iustos esse, & Deo placere?

In principio, medio, & fine, semper statuen-
dum est: Nos propter solum Christum Mediatorem
fide iustos esse, & Deo placere, & heredes esse vi-
tae aeternae, non propter vlla nostra opera aut virtu-
tes, vt prolixè disputat Paulus, Gal. 3. Non in semi-
nibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, &
in semine tuo, qui est Christus.

Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus apud
Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per
quem & accessum habemus fide in gratiam hanc, in
qua stamus, id est, acceptatione seu imputatione,
qua propter filium accepti sumus, etiamsi nondum
totam massam peccati perfectè deposuimus.

Abacuc. 2. Iustus fide sua viuet.

Nec potest fides nisi duabus rebus: Christo, &
nostris operibus: Alioqui prorsus incerta fieret, nec
vllam firmam consolationem adferret. Rom. 4. Quia
semper manent etiam in sanctis peccata in hac vi-
ta, pro quibus orant: Remitte nobis debita nostra.
Ideò Christus est sacerdos in aeternum pro nobis in-
tercedens, & suam iusticiam nobis applicans, nec
est in aliquo alio salus.

Rom. 5. Quanto magis iustificati saluabimur
per eum gloriantes in Deo, per Dominum nostrum
Iesum Christum, id est, confidentes propter me-
diatorem, & ipsi hanc gloriam tribuentes, quòd,
propter eum & per eum, donemur vita aeterna.

Rom. 6. Non estis sub lege, sed sub gratia, id est,
quanquam manent reliquiae peccati, tamen Lex
iam

iam non condemnat vos, sed recepti estis in gratiam, & placetis Deo propter mediatorem.

Iohan. 11. Ego vitam eternam do eis.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo Iesu ambulant.

Rom. 4. Credenti imputatur fides sine operibus.

Col. 2. Impio consumati estis. Quasi dicat, non in vestra munditie. Rom. 6. Donum Dei est vita aeterna.

Quod est discrimen inter doctrinam Evangelij in articulo Iustificationis, & falsam Papistarum doctrinam?

Tria sunt praecipua discrimina.

I. Papistae docent hominem mereri remissionem peccatorum, & esse iustum, non propter solum Christum, sola fide, sed etiam bonis operibus, seu proprijs virtutibus congruentibus cum Lege Dei. Item operibus Monasticis, Missis, Ieiunijs.

II. Cum nemo sciat an satis habeat bonorum operum, docent semper dubitandum esse, an habeamus remissionem peccatorum, & an simus in gratia.

III. Docent hominem in hac vita posse Legi Dei satisfacere, & hac legis impletione iustum esse, & vitam aeternam mereri.

Et contra Evangelion docet:

I. Remissionem peccatorum donari GRATIS, propter solum Christum mediatorem, non propter nostra opera aut merita. H 5

II. Non

TITULO DE IVSTIFICATIONE.

II. Non esse manendum in dubitatione, sed omnes, qui in delictis contra conscientiam, seu sine fide in Christum viuunt, debere certò statuere, se Deo displicere, & reos esse iræ Dei & æternarum pœnarum, nisi ad Deum conuertantur. Econtra omnes, qui sentiunt pauores iræ Dei, & cupiunt conuerti ad Deum, & se emendare, debere certò statuere, sibi remitti peccata, se in gratia esse, & Deo placere propter Christum mediatorẽ, vt expressè dicitur in Symbolo: Credo remissionem peccatorũ.

III. Hominem non posse in hac vita Legi Dei satisfacere, vt Rom. 7. & 8. clarè dicitur: sed iusticiam & vitam æternam donari credentibus **GRATIS**, propter Christum.

Quod est discrimen inter Iustificationem, Regenerationem, & Renouationem?

Iustificatio, est remissio peccatorum seu absolutio à peccato & æterna morte, & reconciliatio cum Deo, qua persona coram Deo iusta seu Deo placens, & accepta, & vitæ æternæ hæres est, propter Christum mediatorem.

REGENERATIO, est actio Spiritus sancti, qua per verbum Dei viuentis & baptismum, ex filio iræ & mortis generat filium Dei, & hæredem vitæ æternæ.

Renouationem?

DE IUSTIFICATIONE. III

Renouatio, est actio Spiritus sancti, qua in iustificato habitans, veterem hominem seu peccatum, *in mente, caliginem, & dubitationes de Deo, in voluntate vacuitatem timoris & amoris Dei, & omnes prauas inclinationes: in corde, incendia seu furias affectuum vitiosorum* expurgare & abolere incipit, & nouum hominem seu Dei imaginem, per peccatum amissam, restituit & renouat, accendens in mente lucem verae noticiæ Dei, in voluntate & corde nouam iusticiam, & letam obedientiam erga omnia mandata Dei, & relatam ad hunc finem, vt Deus celebretur.

Ex his Definitionibus apparet, Regenerationem, et si natura peccato mortua viuificationem & renouationem proprie significat: tamē remissionem peccatorum saepe simul complecti, & velut totum esse, complectens duas partes, Iustificationem, & Renouationem naturæ per Spiritum sanctum, quæ fons est Nouæ obedientiæ & operum bonorū.

Quomodo fit Regeneratio hominis?

Omnes homines carnali generatione nascuntur polluti peccato, & filij iræ ac æternæ damnationis. Vt igitur Filij Dei, hoc est, Deo placentes & hæredes vitæ æternæ fiant, necesse est eos ex Deo renasci, seu per verbum & Spiritum sanctum regenerari.

rari. Regenerantur autem, cum in vera conuersione propter Filium Dei remissionem peccatorum, in Euangelio promissam fide accipiunt, & Deo reconciliati in locum filiorum & heredum regni cœlestis adoptantur, & donantur Spiritu sancto, qui reliquias peccati nobiscum nati, paulatim expurgat, & nouam lucem & iusticiam, ac vitam in cordibus credentium accendit.

SEXTVS

LOCVS.

DE NOVA OBEDIENTIA,
SEU,
BONIS OPERIBVS RE-
NATORVM.

Quid est noua obedientia?

NOVA OBEDIENTIA, est prælucente vera agnitione Christi & fide, vitare omnia delicta Deo displicentia: & non solum externis actionibus, sed etiam voluntatis & cordis affectibus obedire præceptis Dei, hoc fine, vt Deus honore afficiatur, hoc est, vt testemur hunc verè esse Deum, cui obedientiam præstamus.

Sunt autem ferè Synonyma vocabula:
Noua

Noua obedientia, Cultus Dei, Bona opera, Virtus, Bonum propositum, Bona Conscientia, Sacrificium laudis, Iusticia inhærens, Inchoata obedientia, Mortificatio actionum carnis, &c.

Quid sunt bona opera?

BONA OPERA, seu **CULTVS** Dei, sunt à Deo mandata actiones mentis, voluntatis, cordis, & externorum membrorum, excitatae per Spiritum sanctum, & factae in fide, hoc fine, vt Deo obedientia & honos præstetur.

VIRTVS, est obedientia erga Deum iuxta ipsius verbum.

BONVM PROPOSITVM seu *προσῆγορία*, est firmum decretum seu constans & perpetua voluntas non amplius consultò & spontè peccandi, sed libenter & promptè Deo obediendi.

BONA CONSCIENTIA, est noticia Legis Dei, & iudicium in mentibus nostris, quo rectè facta, hoc est, cum Lege Dei congruentia approbamus, & nos rectè fecisse, & propositum non delinquendi consultò & spontè aduersus legem Dei, habere scimus, quam scientiam ordine diuinitus sancito sequitur tranquillitas cordis, & spes auxiliij & prote-

protectionis diuinæ. 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. 1. Pet. 3. Conscientiam habentes bonam.

SACRIFICIUM LAVDIS seu Eucharisticum, est opus à Deo mandatum, quod fit in nobis pralucente fide in Christum, & refertur ad hunc finem, vt Deus honore afficiatur, hoc est, vt testemur, hunc verè esse Deum, què sic colimus, nec est precium pro peccato, nec meretur facienti vel alijs remissionè peccatorũ: sed est testificatio, quòd sit Deus, & testimonium obedientia, seu gratiarum actionis. Talia sacrificia sunt omnia bona opera & afflictiones piorum. 1. Pet. 2. Psal. 50. Psal. 51. Psal. 107. Psal. 116. Rom. 12. Rom. 15.

Est ne noua obedientia in renatis necessaria?

Ideò gratuita Dei misericordia nobis remittitur peccatum, & per baptismum in nobis submergi & mortificari cœpit, & donati sumus Spiritu sancto, vt deinceps non amplius peccemus, sed in nouitate vitæ, hoc est, noua luce & iusticia & obedientia erga omnia mandata Dei viuamus. Rom. 6. 7. 8.

Deinde ordo sapientiæ & iusticiæ diuinæ æternus & immutabilis, est, vt Homines à Deo creati, & per Filium Dei

Dei

Dei redempti, Deo obediant, & peccata cum voluntate Dei pugnancia vitent; Rom. 8. Debitores sumus. Eph. 2. Ipsius opus sumus, conditi ad bona opera.

Tertiò. Mandata Dei feuerissima ubiq; repetuntur. *Iob. 9. Noli amplius peccare. Iob. 15. Hoc est mandatum meum, vt diligatis vos inuicem. Rom. 6. Non regnet peccatum in mortali corpore vestro, vt obediatis illis in concupiscentijs eius, sed prebete membra vestra organa Iusticiæ Deo. Item, Liberati estis à peccato, & serui facti iusticiæ. Coloss. 3. Ephes. 4. 5. 6. 1. Tim. 1. Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. 1. Thess. 4. Hæc est voluntas Dei, &c.*

Plures causas postea in loco finium recitabimus.

Quæ sunt species bonorum operum seu partes nouæ obedientiæ?

Species bonorum operum, seu Cultuum Dei iuxta seriem præceptorum Decalogi commodissimè distribui possunt.

Vera agnitio Dei iuxta Euangelion, verus Timor Dei, vera fiducia misericordiæ promissæ propter Christum mediatorem, Dilectio Dei, Spes vitæ æternæ, Patientia, Humilitas, Inuocatio Dei facta in spiritu & veritate.

Iusti-

Iusticia vniuersalis, obedientia erga leges & Magistratus, Pietas erga parentes, Iusticia particularis, Beneficentia, Misericordia, Castitas, Veritas, Sedulitas, diligenter & fideliter faciens suæ vocationis officia, &c. vt suprâ in loco de Lege catalogum virtutum adiunctis definitionibus recensuimus.

*Quod est discrimen inter virtutes
seu bona opera Ethnicorum
Christianorum?*

Quatuor sunt discrimina.

Primum. Multa sunt propria Christianorum virtutes Ethnicis ignotæ, vt Fides Christiana, fiducia misericordiæ seu gratiæ Dei, propter Christum promissæ, vera inuocatio Dei, Spes vitæ æternæ, &c. Cætera in prima Decalogi Tabula expositæ, quarum ne quidem mentionem faciunt Cicero in Officijs, & Aristoteles in Ethicis, ex professo virtutum doctrinam explicantes.

Deinde causis efficiantibus differunt. Nam virtutes reatorum, non solis humanis seu liberi arbitrij viribus efficiuntur, vt Ethnicæ: sed à Spiritu Dei sancto per verbum accenduntur & consummantur.

Tertio, causa formali. Bona opera Christianorum sunt veri & serij motus cordis per Spiritum sanctum accensi, quibus vera agnitio Christi &

Fide

*Fides, sine qua impossibile est Deo placere, prae-
luet. Bona opera seu virtutes Ethnica, sunt tantum
externi gestus seu gubernatio locomotiva, sine spi-
rituali motu cordis & sine fide.*

*Quarto, causis finalibus. Nam Christiani bona
opera faciunt, & Deo obediunt, ut Dei gloriam
illustrent. 1. Cor. 10. Matth. 5. Ethnici, & horum
similes, Pharisei & Hypocritae, ostentatione vel
aucupio gloriae popularis aut potentia, & metu in-
famae & poenarum, virtutis officia colunt. Matth. 6.*

Qui sunt gradus bonorum operum seu cultuum Dei?

Tres sunt gradus praecipui.

*Primus & summus gradus, & velut
Anima & vita reliquorum bonorum, est
verus Timor Dei, & Fides in Christum,
ac obedientia cordis interior, quam Deus
in primo praeepto flagitat, quam unico verae pie-
tatis nomine vulgo appellare solemus.*

*Secundus, sunt externa honesta opera
moralia, quae in secunda Decalogi Tabula praeci-
piuntur, seu officia iustitiae & dilectionis erga pro-
ximum.*

*Tertius gradus, sunt Ceremoniae &
sacrificia, quae non placent Deo, nec sunt cultus
Dei per sese, nisi prae luceat verus Timor Dei, &
Fides, ac obedientia moralis.*

I

Quae

Quæ sunt causæ efficientes, seu quomodo fieri possunt bona opera?

Tres sunt causæ.

I. Verbum Dei docens quæ opera Deo placeant, & Fides in Christum, Ezech. 20. Deut. 12.

II. Spiritus sanctus accendens in mente lucem veræ agnitionis Dei & veræ fidei, & cogitationem præceptorum divinatorum. Deinde impellens & adiuuans voluntatem, vt obtemperet præceptis diuinis, & iuxta ea regat actiones exteriorum membrorum. Gal. 5. Fructus spiritus sunt Fides, dilectio, &c. Rom. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.

III. Mens & voluntas humana renata per Spiritum sanctum, non repugnans Spiritui sancto, & agnita sua imbecillitate petens à Deo auxilium & gubernationem: & cordis ac exteriorum membrorum actiones regens, vt congruant cum voluntate Dei.

Quæ est causa Formalis, seu quomodo placent Deo bona opera?

Opera fiunt bona, & Deo placentia per fidem in Christum. Id his quatuor articulis declarandum est. I. Per

I. Persona, quæ facit bona opera, statuat se iustum esse, & Deo placere **GRATIS**, propter **CHRISTVM**, fide. Ebr. 11. Abel obtulit vberiore hostiam Deo.

II. Agnoscat & deploret multiplicia peccata adhuc in nobis hærentia, *vt caliginem de Deo, dubitationes, prauas inclinaciones, securitatem, superbiam, quò minus LEGI DEI possimus satisfacere.* Rom. 7.

III. Et tamen statuat Dei voluntatem æternam & immoram esse, vt ei in bonis operibus seruiamus, & *nouam obedientiam cum ipsius lege congruentem inchoemus.* Rom. 8. *Debitorum sumus.*

IIII. Sciat hanc inchoatam obedientiam placere Deo, non propter propriam dignitatem, sed propter Christum mediatorem, vt. 1. Pet. 2. dicitur: Offerite hostias spirituales, acceptas Deo per Christum. Ebræ. 13.

Quæ sunt causæ finales? seu cur faciendæ sunt bona opera?

Nequaquam eo fine faciendæ sunt bona opera, vt mereamur remissionem peccatorum, iusticiam, & salutem æternam. Nam hæc bona propter solius Filij Dei meritum, credentibus **GRATIS** dantur.

Sed alij sunt verè fines :

- I. Gloria Dei. 1. Cor. 10. *Omnia ad gloriam Dei facite. Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificetur Pater vester cœlestis.*
- II. Vt debitam obedientiam & honorem Deo præstemus. Nam ordo iusticiæ diuinæ immutabilis est, vt creatura rationalis Deo obtemperet, Rom. 8. *Debitores sumus, &c.*
- III. Vt bona opera sint fructus iusticiæ, & testimonia nostræ fidei & conuersionis ad Deum. 1. Pet. 1.
- IIII. Vt proximo, officijs iusticiæ, dilectionis, beneficentiæ, misericordiæ, &c. seruiamus & profimus. Tit. 3. *Discant & nostri bonis operibus præesse ad necessarios vsus, ne sint infrugiferi.*
- V. Vt bonis nostris operibus impios ad veram pœnitentiam, timorem Dei, fidem, &c. inuitemus. 1. Pet. 3. *Vt qui non obtemperant verbo, per eorum conuersationem sine verbo lucrifiant.*
- VI. Vt retineamus gratiam Dei, Spiritum sanctum, & hæreditatem regni cœlorum. Nam hæc bona per mala opera seu peccata contra conscientiam perduntur. 1. Cor. 6. *Nec scortatores nec adulteri, &c. regnum Dei possidebunt. Rom. 8. Si secundum carnem vixeritis, moriemini.*
- VII. Vt

VII. Vt pœnæ præsentis & æternæ vitentur. Nam mala opera Deus regulariter etiam in hac vita punit. Job 9. Verebar omnia opera mea, sciens Domine, quòd non parcis delinquenti.

VIII. Vt consequamur præmia spiritalia & corporalia, præsentia & æterna. 1. Tim. 4. Pietas promissiones habet præsentis & æternæ vitæ.

SEPTIMVS LOCVS.

DE SACRAMENTIS.

Quid est Sacramentum?

SACRAMENTVM, est actio sacra, à Deo instituta, constans verbo & administratione elementi integri, & addita promissioni, quæ est Euangelij propria, vt promissionem gratiæ singulis applicet, & fidem in viuentibus obfignet & confirmet.

Quot sunt Sacramenta Novi Testamenti? Duo.

Baptismus & Cœna Domini.

Quid est Baptismus?

BAPTISMVS, est actio sacra, à Deo instituta, continens immersionem hominis in aquam, & integram pronuntiationem verborum: Ego Baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quæ testatur baptizatum à Deo recipi, & donari Spiritu sancto, & acceptari ad hæreditatem vitæ æternæ.

Quæ est sententia verborum: Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti?

Ego (inquit minister) mergo siue abluo te aqua, & inuoco super te verum Deum, qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & Filius ipsi coæternus, & Spiritus sanctus, & testificor, te ab hoc vero Deo recipi, & tibi peccata remitti, propter Christum, qui abluit te hoc baptismo, vt testetur tua peccata ipsius sanguine abluta esse, & sanctificat te Spiritu suo ad iusticiam & vitam æternam. Quare tu vicissim hunc vnum Deum agnosces, inuocabis, & celebrabis.

Sunt ne infantes Baptizandi?

Sunt baptizandi. Quia ad ipsos pertinet promissio salutis: Talium est regnū
cælo-

caelorum. Non est autem salus extra Ecclesiam, Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Ergo necesse est infantes per baptismum regenerari & inseri ecclesiae. Est autem Christus efficax in infantibus per baptismum, & operatur in eis fidem & alios motus proprios modo.

DE COENA DOMINI.

Quid est Cæna Domini?

Sacramentum altaris, est verum corpus & verus sanguis domini nostri Iesu Christi, sub pane & vino nobis Christianis ad comedendum & bibendum à Christo ipso institutum. vel:

COENA DOMINI, est actio sacra, à filio Dei instituta, in qua sumpto pane & vino, sumitur verum corpus & verus sanguis Domini nostri Iesu Christi, ut hoc pignore accipientes commonefacti de promissione Euangelij propria fidem confirmant & obsignent.

Ad quid instituta est Cæna Domini?

Primus & principalis finis est Confirmatio fidei in conuersis. Nā Sacramenta seu signa visibilia, ideo addita sunt promissioni remissionis peccatorum, iusticiæ, & vitæ æternæ, vt nos commonefaciant de promissione, & sint testimonia seu sigilla promissionis, vt singuli promissionem sibi applicent per fidem in vero vsu sacramenti.

I I. Κοινωνία & vnio cum Christo arctissima.

I I I. Gratiarum actio pro omnibus beneficijs Christi.

I I I I. Est symbolum seu nota confessionis & doctrinæ.

V. Est neruus publici ministerij.

V I. Commonefacit de mutua dilectione. *Pueri veteres versiculos meminerint :*

*Inflammat, meminit, sustentat, roborat, auget
Cœna, spem purgat, reficit, vitam dat, & vnit.
Confirmatq; fidem, minuit fomitemq; remittit.*

Qui sunt precipui abusus Cœnæ Domini apud Papistas?

Primum mutilant sacramentum, & alteram speciem laicis adimunt contra expressa verba institutionis Christi.

Secundò. Fingunt se ipso opere consequi remissionem

sionem peccatorum, seu, Sacramenta nouæ legis gratiam non ponentibus obicem.

Tertio: Mutant Sacramenta in alios vsus diuersos ab institutione, vt ad circumgestationem & adorationem: cum tamen nulla res extra vsum à Deo ordinatum, sit Sacramentum.

Quarto: Transformant Cœnam Domini in sacrificiũ, quo fingunt se mereri remissionem peccatorũ sibi & alijs ex opere operato. Contra firmissimè statuendum est, Christum vno sacrificio in ara crucis facto meruisse toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, qua sola fide accipiatur.

Quinto: Transferunt Cœnam Domini ad mortuos ex purgatorio liberandos.

Sexto: Aliqui nunc disputant, Missam esse applicationem sacrificij Christi: quam tamen, sciendum est, fieri propria fide, non propter opus alienum. Ex his erroribus discrimen inter Missam Papisticam & nostrarum Ecclesiarum facile intelligi potest.

Quid est Sacrificium?

SACRIFICIUM in genere est ceremonia vel opus nostrum, quo Deo tribuimus honorem proprium diuinitatis, seu quo testamur hunc verũ esse Deum, quem sic colimus.

Quæ sunt species Sacrificiorum?

I 5

Alia

Alia sunt Typica seu imagines: Alia sunt non vmbrae sed res, & hæc sunt duplicia: Vnum Propiciatorium: Alia sunt ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΚΑ.

Quid est propiciatorium sacrificium?

Est opus quod placat iram Dei aduersus peccatum, & reddit Deum propicium, & meretur alijs remissionem peccatorum, iusticiam, & vitam æternam. Tale est vnicum sacrificium Christi, videlicet vniuersa obedientia Christi, in tota vita, in omnibus actibus, doloribus & morte.

Quid est Sacerdos?

SACERDOS, in genere est Persona à Deo ordinata, vt doceat Euangelion, & oret pro alijs, habens promissionem, quòd exaudiatur, & offerat sacrificia, quæ Deus instituit.

Quid est summus Sacerdos?

SUMMVS SACERDOS seu CHRISTVS, est persona immediatè à Deo vocata & vncta plenitudine Spiritus sancti, vt Euangelium proferat ex arcano sinu æterni Patris, & deprecetur pro nobis, habens promissionem, quod certò exaudiatur.

audiatur, & offerat Sacrificium, videlicet se ipsum quo sacrificio meretur toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam.

Quid est ευχαριστικόν Sacrificium?

Definitio supra in loco de bonis operibus recitata est.

OCTAVVS LOCVS.

DE POENITENTIA.

Qui est repetitio, & applicatio, seu praxis doctrina de Peccato, Lege, & ira Dei aduersus peccatum: de remissione peccatorum propter Christum gratis in Euangelio credentibus promissa, sacramentis obsignata, & Fide amplectenda, & de Fructibus fidei, seu bonis operibus. Hos locos, qui summam Euangelij continent, & in tota doctrina Christiana præcipui sunt, ad vsum transferre, & singuli nobis pœnitentiã applicare debemus.

Quid est Pœnitentia?

POENITENTIA seu CONVERSIO ad DEVM, est Contritio, Fides & noua Obedientia, seu est serio ex pauescere agnitione iræ Dei aduersus sua peccata, & dolere ob admissa peccata, & fide confugere ad misericordiam Dei propter CHRISTVM promissam, & cer-

& certò statuere, sibi propter Christum peccata verè remitti: & prælucente hac fide, deinceps non amplius contra conscientiam peccare, sed omnia vitæ consilia & actiones ita regere: vt cum voluntate & verbo Dei congruant.

*Quæ sunt partes Pœnitentiæ seu
Conuersionis ad Deum?*

Tres sunt.

C O N T R I T I O, est seriò expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccata per legem agnita, & dolere quòd Deum offenderimus.

F I D E S, agnoscit placatam esse iram Dei aduersus nostra peccata, propter Christum pro nobis passum, mortuum & resuscitatum, & certè statuens sibi remitti peccata, & se placere Deo propter Christum.

III. N O V A O B E D I E N T I A, est prælucente fide in Christum obedire Deo iuxta omnia ipsius mandata, hoc fine, vt Deus honore afficiatur & celebretur.

Quæ cause sunt, quibus ad pœnitentiam seriò agendam singuli exuscitari & impelli debent?

I. Man-

I. Mandatum Dei feueriffimum.

Matth. 3. 4. Agite pœnitentiam, Iohel. 2. Conuertimini ad me. Ezech. 20. 36. Displicebitis vobis.

II. Æterna falus, agentibus pœnitentiam & Euangelio credentibus promiffa.

III. Iuramentum Dei: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, fed vt conuertatur, & viuat.

IIII. Peccata multiplicia, in mente, voluntate, & corde etiam renatorum & fanctorum hærentia, quibus affidua pœnitentia & mortificatione opus eft, vt omnes fancti quotidie orant: Remitte nobis peccata noftra, Pſal. 32.

V. Calamitates priuatæ & publicæ, Mors horribilis, quæ totum genus humanum deuorat, & omnibus momentis impendet, morbi, bella, incendia, famcs, excidia vrbium & gentium, &c. Quæ funt affiduæ conciones de peccatis ferio agenda.

VI. Mors filij Dei, quæ omnium maxime illuſtre teſtimonium eſt horrendæ iræ Dei aduerſus peccatum, quæ nulla ratione alia placari potuit.

VII. Aduentus filij Dei ad iudicium ſingulis horis expectandum.

VIII. Æterna damnatio omnibus, non in hac vita ad Deum conuerſis, propoſita. Luc.

ta. Luc. 3. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Rom. 2. Impœnitenti corde cumulas tibi ipsi iram in die iræ & manifestationis iustæ iudicij Dei, &c.

Quæ sunt causæ efficientes Contritionem, seu Pœnitentiam de peccato, quæ toto tempore vitæ Fidelium, quotidie exercenda est?

Quatuor sunt præcipuæ.

I. **L E X D E I** docens, quid & quantum malum sit peccatum in nobis hærens, & denuncians horrendam iram Dei, & æternas pœnas omnibus peccatis pollutis. Rom. 3. Peccatum non cognoui, nisi per legem. Gal. 3. Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in lege.

II: Spiritus sanctus per prædicationem Legis accendens in mente agnitionem peccati & iræ Dei, & incutiens voluntati & cordi serios dolores, propter admissa peccata. Iohan. 16. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato. Iere. 13. Postquam conuertisti me Domine, egi pœnitentiã, confusus sum & erubui.

Thren. 5. Conuerte me Domine, & conuertar.

III. Omnes hominum calamitates, mors, morbi, bella, &c. quæ sunt in mundo perpetuæ conciones pœnitentiæ.

Ose.

Ose. 5. 6. In tribulatione sua manè consurgent ad me, & dicent: Venite, reuertamur ad Dominum, Quia ipse inflixit nobis vulnus, & sanabit nos.

Thren. 3. Humiliauit nos Dominus & abiiecit nos, vt reuertamur ad Dominum.

Aggai. 2. Percussi vos sterilitate & grandine, & non fuit in vobis qui reuertetur ad me.

III. Mens & voluntas hominis conuersa per Spiritum sanctum considerans legem Dei & propriam immundiciem, & sentiens veros dolores de admissis peccatis, neq; ea repetens.

Quod est discrimen inter pœnitentiam seu contritionem Iudæ & Petri?

Contritio Iudæ, Cain, & similium, est Timor seruilis, videlicet pavor & fuga & frémitus aduersus Deum, sine fide ad Christum mediatorem confugiente.

Contritio Petri, Dauidis, Psal. 51. 38. 130. & omnium piorum toto vitæ tempore, est Timor filialis, coniunctus cum fide petente à Deo, & firma fiducia amplectente remissionem peccatorum, propter Christum promissam.

Quid est Confessio?

CONFESSIO PECCATI, est
pars

pars Contritionis, qua coram Deo peccata nostra agnoscimus, & ex animo deploramus, & nos reos esse iræ Dei & æternæ damnationis propter peccatum confitemur, ac verè dolemus, nos Deum offendisse, & petimus veniam ac remissionem peccatorum propter Christum.

Hæc confessio in omni conuersione ad Deum & quotidiana Inuocatione necessaria est. *Psal. 32. Dixi, confitebor aduersus me iniusticiam meam Domino. Dan. 9. Peccauimus, impiè egimus, &c. Psal. 51. Quia iniquitatem meam ego agnosco.*

Quotuplex est Confessio peccati?

Alia est publica, quæ fit vel à tota ecclesia in publicis calamitatibus & periculis: vel in publico cœtu ecclesie à singulis, qui rei enormium delictorum, quæ alijs nota sunt, coram presbytero, & tota ecclesia fatentur delicta, & veniam à Deo & ecclesia petunt. Hi olim certis pœnis, vt pullati, nudis pedibus, ante fores templi vel alibi certis diebus consisterent, &c. ante absolutionem castigari solebant, quas pœnas Græci ἐπιτιμία, Satisfactiones nominarunt, non quòd pro peccatis satisfacerent, aut remissionem culpæ & pœnæ æternæ mererentur, sicut postea sinxerunt, sed explorabantur lapsi, an serio resipiscerent, & exemplum pœnæ delictorum alijs

alijs proponeretur, quo à similibus lapsibus detererentur.

Ab hoc veteri ritu, qui Absolutionem precedebat, nomen satisfactionis, & enumeratio delictorum in confessione, orta est. Et hanc Publicam pœnitentiam nominabant, de qua pleriq; Canones veteres loquuntur, quos ad priuatam confessionem & satisfactiones post Absolutionem, Monachi & inepti iuris Canonici interpretes postea detorserunt.

Alia est confessio priuata seu arcana, vel coram solo Deo, quam paulò antè desinuimus, & sine qua peccatum non remittitur, vel coram ministro ecclesiæ aut sacerdote: Quæ est aut specialis enumeratio singulorum peccatorum, nusquam a Christo mandata: aut Generalis confessio, qua coram Deo & ministro Ecclesiæ expressa voce profitemur, nos esse peccatores, reos iræ Dei & æternæ damnationis, & dolere vero corde, quòd Deum offenderimus, & petere vocem absolutionis nobis à ministro Christi annunciari.

Quid est Absolutio?

ABSOLVTIO, est annunciatio remissionis peccatorum, qua minister Euangelij in nomine Christi, peccatorem, agentem pœnitentiam, & petentem veniam, à peccato, ira Dei & æterna condemnatione in cœlo solutum & liberum esse testatur.

K

Quid

Quid est Excommunicatio?

EXCOMMUNICATIO, est denunciatio iræ Dei & æternæ damnationis, qua minister Euangelij in nomine Christi peccatores notorios, seruato legitimo processu, pronunciat reos esse iræ Dei ac æternæ damnationis, eosq; nominatim ex societate Ecclesiæ excludit, & Satanæ tradit ad interitum carnis, vt Spiritus saluus fiat, Matth. 18. 1. Co. 5. 6. 1. Tim. 5.

Quid sunt Claves?

CLAVES REGNI COELORVM, sunt potestas seu ministerium soluendi & ligandi, seu remittendi & retinendi peccata, institutum à Christo & traditum Ecclesiæ, quo minister Ecclesiæ per vocem Euangelij remissionem peccatorum, donationem Spiritus sancti & vitæ æternæ, multis & singulis agentibus pœnitentiam, & petentibus veniam, in nomine Christi annunciat, & securos ac contumaciter in peccatis perseuerantes ligat & excommunicat.

Pro-

Propter quas causas priuatam Absolutionem in Ecclesijs retineri prodest?

Propter multas grauis. causas.

I. Vt sit testimonium articuli de gratuita remissione peccatorum propter Christum donanda, quem Ethnici & Papistæ, docentes pro peccatis satisfaciendum esse nostris operibus, & Nouatiani, negantes veniam lapsis post baptismum, corrumpunt.

II. Vt rudiores, petentes absolutionem, in eo colloquio cum sacerdote, de multis maximis rebus, quarum consideratio in vera conuersione necessaria est, de suis peccatis, de Lege Dei, de promissione gratiæ, de fide, de noua obedientia, &c. commonefiant aut erudiantur, & poenitentiam veram exsuscitent & augeant.

III. Quia semper in ecclesia vsitatum fuit, etsi recitatio singulorum omitteretur, tamen in genere, etiam ore fateri sua peccata, & se reum esse, & dolere, quod Deum & ecclesiam offenderint, vt de auditoribus iohannis & Nehemæ, & Dan. 9. scriptum est.

IIII. Ne ignoti aut impij derisores, aut perseuerantes in manifestis delictis, ad communionem admittantur, contra præceptum: Nolite sanctum dare canibus.

V. Propter disciplinam, ne pollati manifestis criminibus, sine precedente confessione & reconciliatione cum ecclesia offensa, recipiantur.

VI. Ut testimonium suae contritionis & fidei seu poenitentiae verae, coram ministro ecclesiae, tanquam vices Christi gerente, singuli cum vera humilitate edant, ut David coram Propheta Nathan inquit: Peccavi Domino. Contra, Saul non vult fateri peccatum, sed honorari coram populo.

VII. Ut refutentur fanatici, negantes, Hominem posse remittere peccata, cum Deus per ministerium hominum efficax sit, & Remissionem peccati, quae sit per ministros verbi, ratam & divinam haberi velit, sicut dicit, Matth. 9. Filius Dei dedit potestatem hominibus super terram remittendi peccata. Matth. 16. 18. Tibi dabo claves regni caelorum, quaecumque peccata solueris super terram, erunt soluta in caelo. Ioh. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

VIII. & principalis: Quia in priuata absolutione fit applicatio vniuersalis promissionis Gratiae ad vnumquemlibet seorsim, ita, ut quilibet absolutus, certo statueret posse & debeat, certo iam sibi ipsi peccata remissa esse à Christo, quia per ministrum ipsi, non secus ac paralytico illi, absolutionem sua voce pronunciauerit, Matth. 9. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.

Quæ

*Quæ est altera pars conuersionis
ad Deum?*

FIDES certò & indubitatè credens Absolutioni, seu voci Euangelij, remissionem peccatorum propter Christum omnib. & singulis credentibus promittenti, siue in lectione aut concione Euangelij omnibus simul, siue per ministrum Euangelij scorsim anuncietur.

Quid est Fides?

Definitiones fidei & Nouæ obedientie, supra in locis de remissione peccatorum, & Bonis operibus recitatae, hoc loco repetantur.

Qui sunt præcipui Errores & corruptela doctrinae de Pœnitentia?

Primum & præcipuè taxanda est horrenda securitas & impœnitentia maxima partis hominum, quæ sine vlllo dolore de peccatis, & sine vlllo metu ira & iudicij diuini omnibus peccatis frenos laxat, aut sua sanctitate & operibus secura confidit.

II. Nouatiani negant lapsos post baptismum per pœnitentiam ad Deum conuerti, & veniam consequi posse, contra expressa testimonia. Luc. 15. Matth. 18. 1. Ioh. 2. Iohel. 2. Apocal. 2. & exempla primorum parentum Gen. 3. Aaronis Exod. 32.

Davidis 2. Reg. 11. 12. Petri Luc. 22. & Galat. 2.
Incesti. 1. Cor. 5. 2. Cor. 2. 7.

III. Papista docent, contritionem mereri remissionem peccatorum: Quod toti doctrina de Christo, qui solus est agnus Dei, tollens peccata mundi, repugnat.

Docent contritionem oportere sufficientem esse, cum certum sit, nullos dolores ullius creaturae, quantumvis magnos, pares esse irae Dei, nec posse compensare peccata.

Docent enumerationem omnium delictorum, etiam arcanorum, & simul circumstantiarum omnium, necessariam esse, nec remitti peccata non indicata in confessione: cum tamen nusquam in Euangelio praecpta sit omnium enumeratio, & prorsus impossibilis sit, sicut dicitur: Delicta quis intelligit. Ab occultis meis munda me.

Prorsus nihil dicunt de fide (que est fiducia misericordiae propter Christum promissae) in doctrina poenitentiae: & pertinacissime negant opus esse hac fide, qua tibi ipsi certo credas remitti peccata propter Christum. Et quia nemo scit, an contritio fuerit sufficiens, docent semper dubitandum esse, an remissa sint nobis peccata, & an simus in gratia Dei. Quae dubitatio cum tota doctrina Euangelij pugnat, & Deum mendacij arguit.

Docent satisfaciendum esse pro peccatis operibus indebitis, seu non mandatis lege Dei: unde efficitur, homines proprijs operibus pro peccatis satisfacere,

facere,

facere, & posse implere legem Dei, imò plura & meliora posse facere, quam Lex Dei præcipit. At tota Euangelij doctrina confirmat, vnicam esse satisfactionem pro peccatis, passionem & mortem filij Dei pro nobis crucifixi: & de operibus non mandatis hanc vniuersalem Regulam tradit: Frustra colunt me mandatis hominum.

Docent potestate Clauium pœnam peccati aeternam conuerti in temporalem purgatorij, vel alias huius vitæ, quas nostris operibus redimi oporteat: cum culpam & mortem aeternam propter solum Christum nobis remitti, & pœnas temporales potestate clauium nec imponi nec tolli, sed nostra pœnitentia mitigari sciamus.

Commentum de purgatorio igne, in quo anime post mortem crucientur, vel perpurgentur, vel meritis aliorum redimantur, partim ex Gorgia Platonis, partim ex apparitione spectrorum extructum, & superstitione ac questu confirmatum, planè Ethnicum est, & blasphemum contra filium Dei, pugnans cum tota doctrina cœlesti, qua nusquam huius ignis purgatorij mentionem facit, sed contra docet, omnes in vera fide Christi ex hac vita discedentes, recta in cœlum migrare, vt. ad latronem dicitur: Hodie mecum eris in Paradiso. Item: Beati mortui, qui in Domino moriuntur.

Postremò, Nundinas indulgentiarum, quæ in initio satisfactionem Canonicarum relaxationes fuerunt, postea ad pœnarum purgatorij & culpa remissionem

tionem etiam translatae sunt: tetras & impias imposturas, & nihil aliud, quàm auaritiæ Romanæ aucupia esse, iam omnes norunt.

NONVS LOCVS.

Credo Ecclesiam sanctam Catholicam, sanctorum communionem.

*Definitiones
æ sunt essen-
tiales.*

Quid est Ecclesia?

ECCLESIA seu POPVLVS Dei, sunt homines in Christum credentes, seu rectè Deum agnoscentes & colentes, & hæredes vitæ æternæ propter Christum.

ECCLESIA SANCTA CATHOLICA, est communio sanctorum, seu vniuersalis multitudo omnium piorum hominum, omnibus temporibus & locis viuentium, qui Euangelion Christi amplectuntur, & in Christum credunt, ac propter eum DEO placent, & per Spiritum sanctum reguntur & sanctificantur ad vitam æternam.

Huius veræ Ecclesiæ membra sunt tantùm piij & sancti, non hypocritæ, aut persecutores, qui nomen ecclesiæ præ se ferunt.

Cum

Cum autem in hac vita semper admixti sint vera Ecclesia aliqui non sancti, traditur vsitata hac definitio visibilis ecclesie in hac vita:

ECCLESIA VISIBILIS, est coetus hominum amplectentium Euangelium Christi, & recte utentium sacramentis, in quo coetu semper aliqui sunt, qui vere credunt, & à Spiritu sancto reguntur, & heredes sunt vite. Simul tamen in externa consuetudine admixti sunt multi hypocrite, qui tamen veram Euangelij doctrinam non oppugnant, nec defendunt idola, vt Matthaei. 22. Boni & mali ad conuiuium nuptiale introducuntur, & Matthaei. 13. Boni & mali pisces in sagena ecclesie concluduntur.

Huius visibilis Ecclesie **VIVA MEMBRA** sunt, in quibus Spiritus sanctus per Euangelion veram agnitionem Dei, veram fidem, veram dilectionem, & ceteras virtutes accendit, quæ in alijs magis, in alijs minus excitata & ardentes sunt.

MORTVA MEMBRA, seu Hypocrite duplices sunt: Alij de doctrina cum pijs in externa professione consentiunt, nec defendunt externa idola, & mores honeste regunt. Sed tamen non renati sunt per Spiritum sanctum, sunt sine vero timore Dei, & sine fide. Hi proprie dicuntur ~~mortua membra.~~

Alij sunt palam impij, defendentes manifestos errores & idola, & persecutores vera Ecclesia & piorum. Hi etiamsi titulo Ecclesie dominantur: ta-

men non sunt membra vere Ecclesie, vt tempore nati Christi vna membra ecclesie erant, Maria virgo, Zacharias, Elisabeth, Ioseph, Pastores, Simeon, Hanna. Sed principes Sacerdotum & Pharisai, nomen ecclesie sibi arrogantes, & tamen Christum persequentes, non membra ecclesie, sed ex patre Diabolo erant. Iohan 8.

Quid est Prædestinatio?

PRÆDESTINATIO, est æternum decretum mentis diuine, quo gratuita bonitate & misericordia propter Filium elegit ecclesiam æternam, seu homines ipsi placentes, & heredes vitæ æternæ: cuius ecclesie membra sunt singuli, qui Euangelium Christi fide amplectuntur, & in hac vita vsque ad finem vitæ perseuerant, iuxta dictum: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

Quæ sunt notæ monstrantes veram Ecclesiam in terris?

Tres sunt notæ.

I. Pura Euangelij doctrina de CHRISTO. Ioh. 10. Oves meæ vocem meam audiunt. Ubicunq; enim non est vera noticia Christi & Euangelij, ibi nulla electorum ecclesia, seu nulli homines Deo placentes & salutis æternæ heredes esse iudicantur. Iohan. 3. Qui non credit filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

II. Legi-

- II. Legitimus vsus Sacramentorum.
 Marc. 16. Qui crediderit, & baptizatus fuerit,
 saluus erit. I. Cor. 11. Hoc facite in meam memoriam.
 III. Obedientia debita ministerio in
 his, quæ ad ministerium propriè perti-
 nent.

*Quomodo colligitur & regitur ec-
 clesia in his terris?*

Per ministerium Euangelij, seu verbum
 Dei auditum, lectum, cogitatum, &c. per quod
 Christus ipse efficax est, & Spiritu suo mentes &
 corda audientium ad Deum conuertit, & vera a-
 gnitione Dei ac fide illustrat, consolatur, regit
 & sanctificat ad vitam æternam.

Rom. 10. Omnis qui credit in Christum saluus
 erit: Quomodo autem credent, de quo non audi-
 erant: Quomodo audient sine predicante? Pro-
 inde fides ex auditu verbi Dei existit. Psal. 119. Ver-
 bum tuum viuificat me. Psal. 130. In verbo tuo spe-
 ravi. Act. 11. Loquetur tibi verba per quæ saluaberis
 tu, & domus tua.

*Quid est ministerium Euangeli-
 gelij?*

MINISTERIUM EVANGELII, est
 officium à Deo institutum, prædicandi in
 publi-

publico Ecclesiae cœtu verbum Dei, Legem & Euangelion de Christo, & legitime administrandi sacramenta, annunciandi remissionem peccatorum, seu absolvendi agentes pœnitentiam, & excommunicandi contumaces, & ordinandi Ecclesie ministros, per quod ministerium Deus verè efficax est, ad salutem omnĩ credenti. *Luca. 24. Matth. 10. 18. 28. Rom. 10. Ephe. 4. 1. Tim. 5. 2. Tim. 2.*

Quid est Ordinatio?

ORDINATIO Ministrorum in genere, est ritus, quo coram tota Ecclesia publicum testimonium datur certæ personæ, quòd legitime vocata & idonea sit ad docendum Euangelion, & administranda sacramenta.

Quod est discrimen inter Ministerium Euangelij, & potestatem politicam?

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primum obiectis differunt. Magistratus politicus, est custos externæ disciplinæ, & corpora ac fortunas defendit, & punit externa scelera. Ministerium Euangelij versatur circa Animas, nec tantum

tantum regit externos mores, sed arguit & sanat corda.

Deinde effectibus seu Beneficijs. Per ministerium Euangelij dat Deus æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à morte, & iusticiam ac vitam æternam. Politica potestas externa tantum, & corporalia bona, pacem, defensionem corporum, &c. impertit.

Tertiò, Pœnis. Magistratus coercet & punit inobedientes vi corporali seu gladio. Ministerium Euangelij solo verbo seu voce Legis, & legitima excommunicatione, arguit.

Quartò, Magistratus politicus habet potestatem condendi novas leges non pugnantes cum naturalibus, quas petulanter violare, est peccatum mortale. Minister Euangelij non habet potestatem condendi nova dogmata, aut novos articulos fidei & novos Dei cultus: nec est peccatum violare traditiones Episcoporum extra casum scandali.

*Quid est Regnum Christi in his
terris?*

REGNUM CHRISTI, est gubernatio Christi, sedentis ad dextram Patris, qua

qua per ministerium Euangelij omnibus temporibus mundi, colligit sibi in genere humano & seruat Ecclesiam, seu cœtum hominum, qui ipsum Dominum agnoscunt, in eum credunt, cui cœtui remissionem peccatorum, & æterna bona impertit, eumq; solo verbo & Spiritu sancto suo, non armis corporalibus gubernat, & oppressum cruce mirabiliter defendit, & tandem ex morte, ad vitam & gloriam æternam resuscitabit.

Ex hac definitione apparet, appellationem REGNI Christi copulare officium Sacerdotis ac Regis Christi & Ecclesiam. Significat enim Regnū Christi in sacris literis plerunq; Ecclesiam, seu cœtum hominum in Christum credentium, Christo Regi subditum & obedientem, vt cum dicimus, Regnum Christi in hac vita oppressum esse cruce & arumnis: aliās officia Christi Regis, & beneficia omnia, quæ Ecclesiæ impertit, vs cum dicimus, Regnum Christi esse spirituale, hoc est, Beneficia, quæ Christus per Euangelion Ecclesiæ suæ impertit, non esse pecuniam, opes, potentiam, pacem corporalem, sed Spirituality & æterna bona, remissionem peccatorum, liberationem à peccato & morte, & lucem, sapientiam, iusticiam, vitam, & gloriam æternam: aliās modum collectionis & gubernationis Ecclesiæ per
verbum

verbum & Spiritum sanctum, non arma corporalia: aliàs Regem ipsum Christum & Deum: aliàs hæc omnia coniunctim complectitur.

Quod est discrimen inter Regnum Christi, & regna huius mundi?

REGNUM mundanum seu politicum, est gubernatio, in qua vnus homo seu Rex supremum imperium tenens, certis legibus, iudicijs, & armis corporalibus, multitudinem hominum ipsi subiectam, regit, & honestam ciuium disciplinam, & singulorum corpora ac fortunas, & pacem politicam defendit.

Etsi autem differentias quatuor inter ministerium Euangelij, per quod Regnum Christi in his terris administratur, & potestatem politicam, seu Regiam paulò antè recitauimus: tamen plures adiungi possunt.

Primum enim inter personas Regum summa dissimilitudo est. Nam Rex Christus est verè & natura Deus. Reges mundani tantùm sunt mortales & imbecilli homines.

II. Differunt modo gubernationis. Regnum Christi est spirituale, hoc est, non presidijs & armis corporalibus, non gladijs & hastis, sed solo verbo Dei constituitur & gubernatur. Reges politici legibus humanis, & armis ac exercitijs subditos regunt & defendunt.

III. Modo

III. Modo obedientia. Reges politici externorum membrorum obedientiam solummodo flagitant, & externa scelera tantum puniunt. Rex Christus interiorum cordis iusticiam requirit.

IIII. Modo pœnarum. Reges mundani gladio: Ministri Christi solo verbo delicta puniunt.

V. Beneficia regni Christi sunt spiritualia & æterna, videlicet remissio peccatorum, liberatio à morte, iusticia & vita æterna. Reges politici non hæc æterna, sed corporalia & momentanea bona, pacem politicam, defensionem, opes & similia suis subditis & amicis impertiunt.

VI. Stabilitate. Omnia mundi regna, quantumvis potentia & ampla, intereunt & extinguuntur, & redit in nihilum, quod fuit antè nihil. Christus verò Dominus regnat in monte Zion, ex hoc nunc & vsq; in æternum. Cumq; Rex æternus sit, Ecclesiam quoq; ipsi subditam, non interire, sed in omni æternitate cum ipso viuere necesse est.

Propter quas causas Ecclesia Christi, in his terris Cruci subiecta est?

Omniū calamitatum totius generis humani, Ecclesiæ & impiorum, causæ efficientes & impulsivæ communes,

Quatuor sunt:

I. Peccatum commune totius generis huma-

humani, quod vult Deus aboleri. Ideò destruit naturam peccatricem morte & alijs calamitatibus.

II. Errores mentis humanæ.

III. Præuæ cupiditates.

IIII. Tyrannis Diaboli impellentis homines ad scelera, vt cumulet calamitates & pœnas.

Fines autem præcipui duo sunt :

I. Vt agnoscant homines Deum esse sapientem & iustum, & veram ac horrendam esse iram Dei aduersus peccatum & iniusticiam.

II. Vt calamitatibus flectantur homines ad timorem Dei, Modestiam & frenandas cupiditates, quibus ærumnæ accersuntur.

Sed causæ calamitatum Ecclesiæ peculiæres quatuordecim recensentur, quarum quatuor sunt impulsivæ.

I. Lapsus primorum parentum & peccatum inde in omnes deriuatum.

Rom. 5. Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, Psal. 106. Consumti sunt propter iniquitates suas. Psal. 107. Propter viam flagitiorum suorum & iniquitates suas affliguntur.

L

II. Im-

II. Immundities naturæ interior, videlicet, dubitationes de Deo, securitas carnalis, admiratio sui, & ἰαξία omnium affectuum, &c. quam mundus negligit, hanc vult Deus ab Ecclesia agnosci & emendari. Iere. 46. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.

III. Odium Diaboli rabiosius insidiantis Ecclesie, quam ceteris hominibus, Genesis. 3. 1. Pet. 5. Aduersarius vester Diabolus tanquam Leo rugiens circumit. Iob. 1.

IIII. Certa delicta sanctorum in ecclesia, quæ certis pœnis puniuntur. Mich. 7. Iram Domini partabor, quia peccavi ei. Psal. 89. Visitabo in virga iniquitates eorum.

Causæ Finales decem.

Calamitates non ideò nobis imponit Deus, vt perdat nos, sed vt nobis benefaciat, & utilitates ac bona amplissima conferat. Psal. 118. Bonum est mihi Domine, quod afflixisti me. 1. Cor. 11. A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur, & ἀποδόμεθα αὐ, ἢ μὴ ἀποδόμεθα.

I. Vt calamitatibus & ærumnis impij ad pœnitentiam vocentur, & in pijs pœnitentia crescat. Psal. 83. Imple facies eorum ignominia, & querent nomen tuum Domine. Ose. 5. Thr. 3. Ierem. 31. Castigasti me Domine & erudi-

*Et eruditus sum quasi iuenculus indomitus: Con-
uertere me, & conuertar.*

II. Vt explorentur, exerceantur, & confirmetur virtutes sanctorum; Timor Dei, Fides, Inuocatio, Patientia, Confessio, &c. quæ in rebus secundis fiunt languidiores, & paulatim prorsus extinguuntur, contrà autem crescunt, cum ærumnis exercentur sancti. 2. Par. 20.

Cum ignoramus quid agendum sit, oculi nostri ad te Deus tolluntur. Esaia. 26. Domine, in angustia querimus te, cum nos corripis, clamamus anxie.

1. Pet. 1. Paulisper contristati varijs tentationibus, vt probata Fides vestra preciosior auro per ignem probato inueniatur, in laudem & gloriam Dei. Esaia. 28. Vexatio dat intellectum. Rom. 5. Tribulatio patientiam parit, patientiæ probationem.

III. Vt Ecclesia agnoscat iram Dei aduersus peccatum commune totius generis humani, & aduersus interiorem immundiciem, quam mundus negligit. Iere. 31. *Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris.*

IIII. Vt afflictiones sint testimonia immortalitatis piorum. ~~Norma enim iusticiæ Dei certa & immota est, vt pijs tandem bene sit, & malis male.~~

V. Vt sint testimonia certitudinis doctrinæ, & sint occasiones diligentius discendæ doctrinæ. Psalm. 119. *Bonum est mihi*

Domine, quod humiliasti me, ut discerem iustificationes tuas.

VI. Ut pii efficiantur similes imaginis filij Dei. Rom. 8. 1. Pet. 4. Communicantes passionibus Christi gaudete, ut etiam in reuelationibus gloria eius gaudeamus exultantes.

VII. Ut emendent peccata interiora, dubitationes, superbiam, securitatem, & ut caueant futuros lapsus. Esaiæ. 27. Hic est fructus afflictionis eius, ut auferatur peccatum eius. 1. Co. 4. Etsi exterior noster homo corrumpitur, tamen interior renouatur quotidie.

VIII. Ut appareat Ecclesiam obedire, non propter alia corporum commoda, sed propter solam gloriam Dei.

IX. Ut præsentia & auxilium Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur, ac ut nos immediatè à solo Deo adiutos & liberatos esse appareat. ut Daniel inter Leones inquit: *Mecum est Dominus, qui non derelinquit diligentes se.* Psal. 109. *Adiuua me & saluum me fac, ut sciant, quia manus tua hæc: & quod T V Domine fecisti illud.* Deut. 8. *Adfluxit te, ne diceres, fortitudo & robur manus meæ hæc omnia præstant.*

X. Ut amplissima præmia calamitosiis promissa consequamur. Matth. 5. *Talium est regnum cælorum.* 2. Corinth. 4. *Momen-*

Momentanea leuitas afflictionis, æternum pondus gloriæ parit.

*Quæ sunt præcipuæ & efficaces
Consolationes opponendæ Cruci &
Calamitatibus?*

Ethnicæ seu Philosophicæ consolationes sunt septem.

I. Necessitas ferendi mala, quæ dolendo tolli non possunt. Feras non culpes, quod mutare non potes.

II. Virtus anteferenda dolori.

III. Bona conscientia. Est aliquid magnis crimen abesse malis.

IIII. Exempla.

V. Collatio euentuum.

VI. Causæ finales seu utilitates.

VII. Incerta spes liberationis.

Quia omnium rerum vicissitudo est.

Nec fera tempestas toto tamen horret in anno,

Et tibi, crede mihi, tempora Veris erunt.

Christianæ autem Consolationis duodecim fontes sunt: Ex quibus sex priores, et si titulo cum Philosophicis congruunt: tamen res maiores continent: & adduntur sex aliæ verè efficaces, & Philosophis ignotæ: sed in solo Evangelio patefactæ & Ecclesiæ propriæ.

- I. Necessitas obediendi Deo, sub cuius manu potenti nos humiliari oportet, & nequaquam eius sapientia & iusticia repugnare. 1. Pet. 5. Iob. 1. Dominus dedit, Dominus abstulit. Psal. 118. Castigans castigauit me Dominus. Psal. 39. Obmutui, & non aperiam os meum, quoniam tu fecisti.
- II. Dignitas virtutis, & pietatis erga Deum, ac confessionis anteferenda omnibus rebus, secundis & aduersis. Matth. 10. Qui diligit patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.
- III. Bona conscientia & vulneratae conscientiae sanatio per fidem in filium Dei. 1. Pet. 4. Nemo vestrum patiatur vt homicida, fur, aut facinorosus. Iob. 2. Si quis peccauerit aduocatum habemus apud Deum, Iesum Christum. Ita lapsis agentibus poenitentiam Deus commutat poenas in salutaria exercitia Fidei, patientia, Inuocationis, &c. quae non signa irae, vt in Saule, sed paterna castigationis, sicut in Dauide, sunt.
- IIII. Exempla filij Dei, Abelis, Apostolorum, martyrum & totius Ecclesiae, quam oportet similem fieri imaginis filij Dei.
- V. Collatio euentuum. Nam in rebus secundis omnes sunt securiores & insolentiores.
- VI. Causae finales seu utilitates decem prius recitatae sunt, quibus testimonia adiungantur.
- VII. Agnitio bonae voluntatis DEI certo promiss-

promissa propter Christum, seu beneuolentia Dei erga nos, Ebraeos. 12. Prouerb. 3. ~~Quem diligit Dominus, castigat, & flagellat omnem filium, quem recipit.~~

VIII. Præsentia Dei in ærumnis. Psal. 91. Cum ipso sum in tribulatione. Esa. 57. Habitabis cum contrito & humili Spiritu. Esa. 43. ~~Meus es tu, cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cum transieris per ignem, non consumeris.~~

IX. Promissio auxiliij diuini corroborantis corda in ærumnis, vt perferre onus possint. Nahum. 1. Bonus Dominus, & confortans in tribulatione. 1. Corinth. 10. Fidelis Deus, qui non sinit nos tentari supra vires.

X. Promissio mitigationis calamitatum in hac vita, & certæ liberationis, vel in hac vita, vel in æterna. Psal. 84. Mitigasti omnem iram tuam. Psal. 103. Sicut pater miseretur filiorum, &c. Psal. 50. Inuocame, & ego eripiam te. Psal. 34. Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus liberabit eos Deus.

XI. Ad has promissiones cum accedit fides statuens Deum nobis adesse & mitigare calamitates: inuocatio petens in ærumnis auxilium & liberationem, obedientia, spes auxiliij & liberationis, patientia, &c. hac omnia coniuncta, sunt sacrificium Deo gratissimum. Psal. 51. Sacrificium Deo Spiritus contribulatus.

XII. Postremus & præcipuus consolacionis locus est immortalitas Ecclesiæ, Resurrectio corporum, & portus vitæ æternæ, in quo Ecclesia liberata ex omnibus miserijs suavissimè acquiescet, & divina luce, sapientia, iusticia, gloria, & læticia à Deo complebitur. 2. Corint. 4. Momentanea leuitas afflictionis, æternum pondus gloriæ parit. Rom. 8. Conglorificabimur, si tamen vnà patiemur.

DECIMVS

LOCVS.

DE IMMORTALITATE
ECCLESIAE, RESURRE-
ctione corporum, & vita æterna.

Quid est Mors?

*functiones sunt
a person
erandis
ratione contra
rii.*

MORS corporis, est dissolutio Animæ & corporis, seu amissio vitæ, & interitus ac dissipatio corporis, qua propter peccatum redit in nihilum, quod fuit antè nihil.

MORS animæ spiritualis, est impietas seu peccatum non remissum, propter quod homo obnoxius est iræ Dei & æternis pœnis. Iohan. 5. Mortui audient vocem filij Dei, & audientes viuent, hoc est,
Impij

Impij ad Deum conuertentur, & noua iusticia ac vita donabuntur. Hanc primam ad Deum conuersionem, seu Fidem, qua credens in Christum, à peccato & ira Dei liberatur, nominat Iohannes resurrectionem primam, sicut & Mors prima ipsi est discessus animæ à corpore, Mors secunda, aeterna damnatio.

Quid est Mors piorum?

Est transitus Animæ, ab omni peccato & miserijs huius vitæ liberatæ, in æternam vitam seu beatam consuetudinē Dei & ecclesiæ cœlestis.

Quis est status Animarum post hanc vitam?

ANIMAE PIORVM, ex hac vita discedentium, non intereunt, nec somno opprimuntur sempiterno, sed superstites, Dei conspectu & consuetudine, in tranquilla pace & gaudio fruuntur, donec completo numero saluandorum, redeant in domicilia corporum suorum, & perfecta beatitudine & gloria vnà cum corporibus ornentur. Sapient. 3. *Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illas tormentum mortis: visi sunt oculis insipientium mori at illi sunt in pace.*

Recita testimonia de immortalitate Animæ?

Matth. 10. Animam non possunt occidere.

Luc. 23. Hodie mecum eris in paradiso. Matth. 22.

Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Non est Deus Deus mortuorum, sed viuentium. Matth. 17. Christus colloquitur cum Mose, qui annis 1500. antè, ex hac vita discesserat.

Luc. 16. Lazarus & Diues mortui viuunt.

Apocal. 6. 7. Vidi animas interfectorum propter verbum Dei, & sunt coram throno Dei, & seruiunt ei die & nocte.

DE RESVSCITATIONE

Definitio

Causatis

MORTVORVM. *Gr. ἀνάστασις.*

Qua Deus extrema mundi die, verbo suo omnipotenti, omnium hominum mortuorum corpora in vitam reuocabit, & rursum animabus suis coniunget, vt vel pœnas scelerum æternas cum Diabolis sustineant, vel pietatis & rectè factorum præmia in cœlis æterna percipiant.

Testimonia:

Sedes materiae seu præcipuum testimonium est Decimumquintum caput prioris Epistolæ ad Corinthios. 1. Thes. 4. Ezech. 37.

Iob. 19. Scio quod Redemptor meus viuit, & quod in nouissimo die, de terra resurrecturus sum, & rur-

Et rursus circumdabor pelle mea, Et in carne mea videbo Deum, quem visurus sum Ego ipse, Et non alius. Reposita est haec spes in sinu meo.

Esai. 26. Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Dan. 12. Qui dormiunt in puluere terra, et uigilabunt, alij in vitam aeternam, alij in opprobrium sempiternum. Qui autem docti fuerint, subleuentur sicut splendor firmamenti, Et qui ad iusticiam erudierunt multos, quasi stella in perpetuas aeternitates. Iohan. 11. resuscitatur Lazarus. Ego sum resurrectio Et vita. Iob. 5. Veniet hora cum omnes qui sunt in sepulchris, audient vocem filij hominis Et prodibunt, alij in resurrectionem vitae, alij in resurrectionem iudicij.

DE EXTREMO

IUDICIO.

Certò ^{psalm.} *secuturum est EXTREMUM* ^{Magis uisum d.} *IUDICIUM*, in quo Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, in forma naturæ humanæ à se assumptæ, omnes homines pios & impios, ex morte resuscitados, ante tribunal suum adducet, & impios ac damnatos, una cum Diabolis, in æternum ignem abijciet, pios vero & electos in regnum cœlorum ante mundi conditionem ipsis paratum transferet.

Matth. 25. Cùm venerit Filius hominis in gloria sua, Et omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super

160 DE MORTE ÆTERNA.

super thronum gloriæ suæ, & iudicabit, &c. Nam eo in loco, non solum aduentus Christi ad iudicium, sed etiam processus & forma iudicij copiose describitur. Act. 17. Deus constituit diem, in quo iudicabit mundum in iusticia.

Eccle. 12. Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium, etiam occulta, siue bona siue mala.

DE MORTE ÆTERNA.

Mors impiorum æterna seu Mors secunda, erit horribilis pauor, anxietas & fuga, seu acerbissimi morsus & cruciatus cordis sentientis iram Dei, & supplicia corporum, in ignibus viuentium, in vstione sine combustione, dolore sine extractione.

Iohan. 1. Qui non credit filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Rom. 2. In reuelatione iusti iudicij Dei impijs ventura est indignatio & ira & adflictio & angustia super omnem animam hominis facientis malum.

Mar. 9. Abijcientur in gebennam, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum, &c.

DE VITA ÆTERNA.

Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Iohan. 6. Hæc est voluntas Dei, vt omnis, qui vi-

glorietur
dicitur
Vita brevis
reprobis
Ite, Venite bonis.

det Filium, & credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.

Iohan. 17. Hæc est vita aeterna, ut agnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Quid est vita aeterna?

VITA aeterna erit: conspectus Dei, quo Ecclesia resuscitata ex morte, & prorsus ab omni peccato liberata, coram intuebitur essentiam & voluntatem totius diuinitatis, aeterni patris, filij & Spiritus sancti, & noua ac perpetua luce, sapientia, iusticia, vita & læticia aeterna à

Deo, qui erit omnia in omnibus, complebitur, & vicissim Deum celebrabit.

DEO GLORIA:

Deo in æternum

BREVIS

*Vita pius restat coelestis testis Elias testis innot
æternis filius ipse Dei.*

BREVIS EXPLICATIO
 PRECATIONIS
 DOMINICÆ:

Pater noster.

PRæcipuus & summus DEI cultus, & optimum ac præstantissimum hominis opus, cuius causa & conditi à Deo, & per Filium redempti sumus, & Spiritu diuino sanctificamur: atq; adeo solius Ecclesiæ Dei proprium decus, & firmis. totius vitæ piorum præsidium est, vera agnitio & INVOCATIO Dei. Quam vult Deus à nobis assidue & religiosè exerceri, & bona ac liberationes in periculis à se peti & expectari, vt DEO honorem proprium diuinitatis tribuamus, eumq; non inane nomen esse, nec negligere homines, sed verè adesse nobis præsentem & opitulatorem, & in tantis miserijs opem ferre inuocantibus agnoscamus & profiteamur. Itaq; hunc Inuocationis cultum præcipuè à nobis Deus flagitat, & optimam ac perfectissimam FORMAM PRECANDI, ipse nobis per

per Filium suum Dominum nostrum Iesum Christum, *Luc. 11. & Matth. 6.* præscribit, in cuius recitatione, hi sex loci assidue considerandi sunt.

I. **Q V I S S I T V E R V S D E V S** quem compellamus, videlicet æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, vnà cū Filio suo & Spiritu sancto, patefactus in Ecclesia, misso hoc ipso Filio mediatore, propter quem nos quoq; confugientes ad ipsum fide, paterna benevolentia complectitur & nostras preces recipit, & exaudit. Hanc doctrinam continet compellatio Dei: Pater noster.

II. **M A N D A T V M** Christi, quod præcipit inuocationem, & quidem nominatim recitationem huius formæ verborum à Christo traditæ, *Luc. 11.*

III. **P O E N I T E N T I A** seu conuersio ad Deum vera, agnoscens & deplorans suam indignitatem & peccata, vt Daniel orans, primum peccata sua confitetur.

III. **P R O M I S S I O N E S D E I** amplissimæ, quod velit Deus & peccata agentibus pœnitentiam remittere, & nostram inuocationem recipere & exaudire, & bona optata, eo ordine & modo exhibere, quem in promissione expressit. Ideo dicimus, Pater noster, Pater est. Ergo paterna

terna beneuolentia & *σὸς γῆ* nos complectitur, vt Lucæ. 11. multis verbis dicitur: Si vos, cū sitis mali, nostis bona dona dare filijs vestris: quantò magis pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Psal. 103. Sicut pater miseretur filiorum, &c. Et est noster pater, nō solūm diligens suum vnigenitum filium, de quo inquit: Hic est Filius meus dilectus: sed etiam propter eum **N**os adoptiuos filios amans, respiciens, curans, defendens, exaudiens, saluans.

V. **F**I**D**E**S** addens Amen diuinis promissionibus, & certò statuens, sibi à Deo patre *φίλος ὄργω* peccata remitti, & suas preces exaudiri, propter filium mediatorem.

VI. **R**E**S** **P**E**T**E**N**D**A**E spirituales & corporales, æternæ & præsentis, quæ sapientissimo ordine, & admirabili breuitate, in septem petitiones à Christo distributæ sunt.

P R I M A P E T I T I O.

Sanctificet r nomen tuum.

Nomen significat noticiam seu agnitionem, Inuocationem & celebrationem.

Sanctificare significat sanctum, id est, purum, mundum, Deo placens facere, & dicare vsibus diuinis.

Peti-

P R E C A T. D O M I N I C A E. 165

Petimus igitur hac oratione, Sanctificetur nomen tuum:

I. Ut noticia seu agnitio Dei vera & pura in genere humano conseruetur, & omnes falsæ opiniones de Deo, & dubitationes ex nostris mentibus tollantur.

II. Ut vera de Deo doctrina & vox Euangelij latè spargatur, & deleantur omnia impura dogmata & hæreses, quibus nomen Dei contumelia afficitur.

III. Ut vera & munda inuocatione & obedientia, sine maculis peccatorum, Deus colatur & celebretur, & Dei gloria, nostro nomini & famæ, & omnibus rebus humanis à nobis anteferatur.

S E C V N D A P E T I T I O.

Adueniat Regnum tuum.

R E G N U M D E I in hac vita est gubernatio Dei, qua non solum naturam vniuersam à se conditam, ac genus humanum in primis custodit & conseruat, & sceleratos punit, sed etiam per ministerium Euangelij propter Christum colligit sibi Ecclesiam omnibus temporib. mundi, & remittit ei peccata, liberat eam ab æterna morte, sanctificat eam dato Spiritu sancto, mirabiliter defendit & regit eam, oppressam cruce in hac vita, reprimat diabolos & tyrannos, & prauos

M

naturæ

naturæ impetus, & resuscitat eam ex morte ad vitam & gloriam æternam.

Hæc bona omnia, videlicet:

Collectio Ecclesiæ per vocem Euangelij, destructio regni diaboli, gubernatio Spiritus sancti, defensio in hac vita; & regnum ac gloria cœlestis: petuntur hac oratione, Adueniat regnum tuum.

T E R T I A P E T I T I O.

Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra.

Petimus, vt nostræ voluntates, nostra consilia & actiones cum voluntate & verbo tuo congruant. Flecte nostras voluntates, vt tibi in tolerandis rebus aduersis, faciendis officijs vocationis, deniq; in omni vita obediamus, vt Angeli in cœlo tibi obediunt: da felices successus in vocatione Ecclesiastica, Politica & Oeconomica, vt tibi grata fiant.

Q V A R T A P E T I T I O.

*Panem nostrum quotidianum da nobis
hodie.*

Significat autem panis quotidianus ipsam vitam corporis, bonam valetudinem, victum, vestitum, pacem, honestam disciplinam, fertilitatem terræ, hospitia, domos,

domos, defensionem liberorum, coniu-
gum, bonæ famæ.

Hæc bona omnia, ad sustentationem
huius vitæ corporalis necessaria, vult De-
us à se peti propter quatuor causas:

Primum, vt agnoscamus Deum dato-
rem & conseruatorẽ esse huius vitæ cor-
poralis, nec casu offerri panem quotidi-
anum, sed certo Dei consilio distribui.

Secundò, vt sciamus Deum in hac vi-
ta velle seruare Ecclesiam, ipsum rectè
agnoscentem, inuocantem, & in omni
æternitate celebrantem.

Tertiò, vt Fides, inuocatio & gratia-
rum actio, in petitione, expectatione, &
vsu Panis quotidiani exerceatur.

Quartò, vt commonefaciat nos de
Christo, qui est panis vitæ æternæ, de re-
missione peccatorum, & bonis spiritua-
libus, quorum petitio semper prælucere
debet petitioni bonorum corporalium.
Ideo statim additur:

QVINTA PETITIO.

*Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos re-
mittimus debitoribus nostris.*

Qua petitur remissio peccatorum,
non propter nostram mansuetudinem
seu misericordiam remittentem alijs of-
fensi-

fensiones & iniurias, sed propter solum Christum, vt tota Euangelij doctrina testatur, ac vt cætera bona opera necessario remissionem peccatorum comitantur vel sequuntur, ita vt non possit remissio peccatorum & gratia retineri, nisi adsint, nec tamen sunt causa remissionis peccatorum, sed effectus vel necessario coniuncta, sic mansuetudo quoq; seu misericordia remittens alijs offensiones, necessaria est.

SEXTA PETITIO.

Et ne nos inducas in tentationem.

Tentatio significat aliàs sollicitationē seu impulsione[m] ad quæcunq; peccata seu lapsus: aliàs calamitates & miserias, quibus vel punimur vel probamur.

Ne inducas, Id est, ne finas nos impelli à diabolo ad peccata & lapsus, sed gubernanos Spiritu sancto tuo.

SEPTIMA PETITIO.

Sed libera nos à malo.

Liberato nos ex omnibus malis, præsentibus & æternis, à peccato, morte, tyrannide diaboli, calamitatib. publicis & priuatis, & donato nos vita & læticia æterna.

Quia

Quia tuum est Regnum.

In fine adduntur causæ impulsivæ & finales propter quas expectamus bona petita in septem petitionibus prioribus.

Tuum est regnum) Tu es Rex & Pater noster, ideo vis bona promissa dare.

Et potentia) potes nobis dare bona promissa, quia es omnipotens.

Et gloria) Causa finalis, propter quam petuntur bona, sit Gloria Dei, videlicet, ut, cum Deus exaudit, testetur sibi curæ esse Ecclesiam: ut blasphemi refutentur qui disputant, non esse Deo curæ res humanas, non exaudiri Ecclesiæ preces: ut Fides piorum confirmetur, ut cum hæc beneficia recitantur, multi agnoscant Deum, & inuidentur ad Timorem Dei & Fidem: ut gratiarum actione Deus celebretur.

Amen) Certum sit & eueniat, quod petimus. Hæc nostra precatio non est inane murmur, sed certo statuimus exaudiri nostras preces, & certo impetrari optata bona iuxta promissiones, Amen.

REGVLA VITAE,

PHILIP. MELANCH.

Nullius est felix conatus & utilis vnquam,
Consilium si non det q̄, inuet q̄, Deus.
Tunc iuuat ille autem, cum mens sibi conscia recti
Mandati officij munera iusta facit.
Et simul auxilium praesenti à numine Christi
Poscit, & expectat non dubitante fide.
Sic procedit opus faustum populisq̄, tibiq̄,
Nauis & aura tua vela secunda vehet:
Inuictamq̄, Dei dextram vis nulla repellat,
Omnia cogentur cedere prona Deo.
Ipsa etiam quamuis adamantini incisa feruntur,
Cum petimus, cedunt fata seuera Deo.
Nec Deus est numen Parcarum carcere clausum,
Quale putabatur Stoicus esse Deus.
Ipse potest solis currus inhibere volantes,
Ipse velut scopulos flumina stare iubet.

PRECATIO EX

2. PARAL. 20.

In tenebris nostrae & densa caligine mentis
Cum nihil est toto pectore consilij:
Turbati erigimus Deus ad te lumina cordis,
Nostra tuamq̄, fides solius orat opem.
Tu rege consilij actus, pater optime, nostros,
Nostrum opus vt laudi seruiat omne tuae.

TE

TE maneat semper seruante Ecclesia, Christe;
Inferosq; ipsi nos tua dextra tegat.
Tres velut in flamma testes Babylonide seruas,
Rex vbi presentem te videt esse Deum.

PRECATIO SVMTA EX
DICTO GENESIS I. SPI-
ritus Dei fouebat aquas.

PHILIP. MELANCH.

Spiritus vt Domini nascentia corpora fouit;
Cum manus artificis conderet ipsa Dei:
Sic foueat coetus, qui Christi oracula discunt;
Accendatq; igni pectora nostra suo.

FINIS.

IX

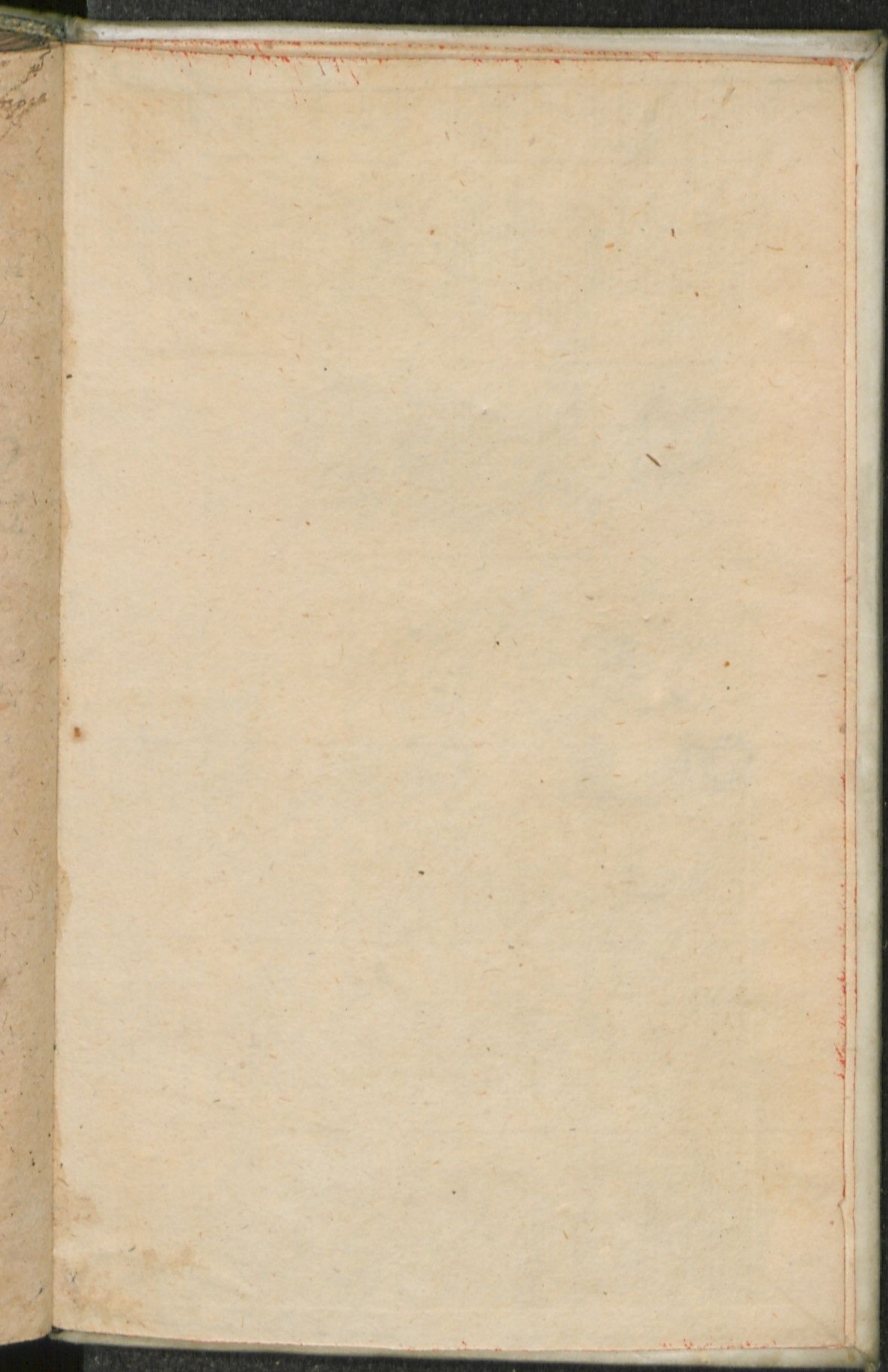
100

101

102

103

104

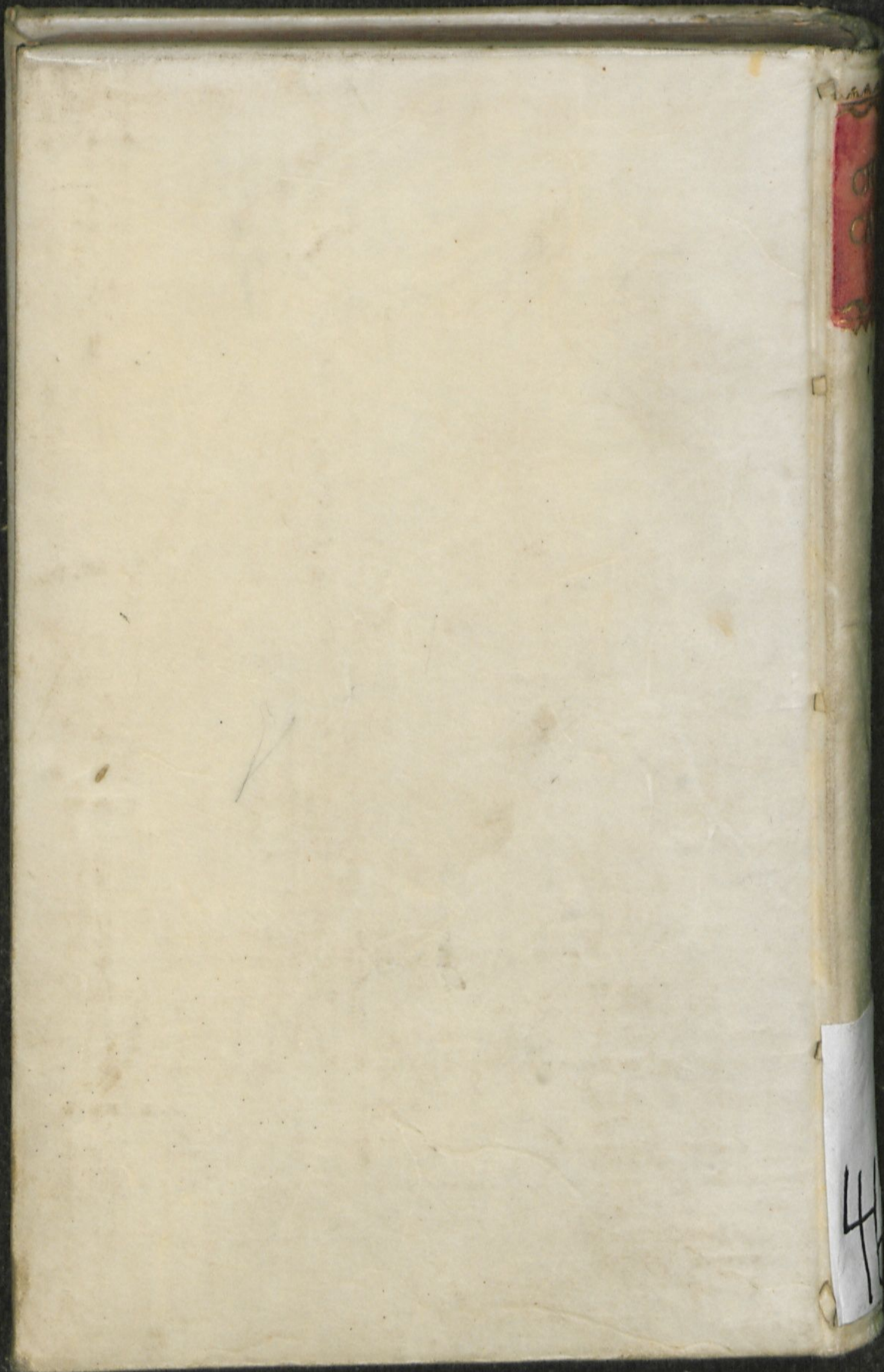

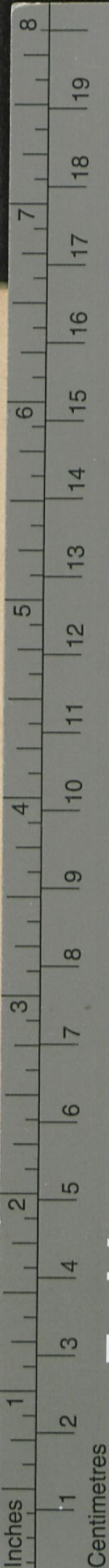
46 $\frac{3}{h, 10}$

AB 46 $\frac{3}{h, 10}$

(X2010087)

1/5

B.I.G.

Black 3/Color White Magenta Red Yellow Green Cyan Blue

Farbkarte #13

Catechesis

DAVIDIS
CHYTRÆI.

Postremò nunc ab ipso Au-
tore recognita, &
multis in locis

aucta. *Sum ex libris Henningi
Stedingij Brunopolitani
Anno
à 6 10
Annümeror libris
Othonis Weideman*

LIPSIÆ, EX OFFICINA TY-
pographica Abrahami Lambergi.

A N N O

M. D. LXX XVIII.

